

**Transnational Crime and
Corruption Center (TraCCC)
Georgia Office**

**transnacional uri danaSaul isa
da korufciis kvI eviTi centri
saqarTvel os ofisi**

transnacional uri danaSaul i da korufcia saqarTvel oSi

Tbilisi
2005

winamdebare krebul Si warmodgenil ia amerikis universitetis transnacional uri danaSaul isa da korufciis kvl evis centris saqarTvel os ofisis mier 2004 wel s grantebis programis fargl ebSi ganxorciel ebul i kvl evis Sedegebi. krebul Si ganxil ul ia saqarTvel oSi transnacional uri danaSaul is erT-erTi saxeoba – adamianta Trefiqingi, aseve, korufcia sazogadoebrivi cxovrebis iseT mniSvel ovan sferoebSi, rogoricaa: adgil obrivi TviTmmarTvel oba, social uri uzrunvel yofa, gaxis momarageba-distribucia, ganaTl eba (ganaTl evis saministro, saqarTvel os mecnierebaTa akademi da Tbil isis saxel mwifo universiteti), sasamarTl o, Zal ovani uwyebis reforma (Sinagan saqmeTa saministro) da tyiT sargebl oba; mocemul ia sakiTxTa mecniერul i anal izi da rekomendaciebi aRniSnul i probl emebis gadasawrel ad.

saredaqcio kol egia:

**giul i al asania, efemia l oria,
mixeil gogol aSvil i, irine kakoiaSvil i**

© amerikis universitetis transnacional uri danaSaul isa da korufciis kvl evis centris saqarTvel os ofisi

© daibeWda Sps "pol igrafSi", Tbil isi, bal anCivaZis q., # 2

ISBN 99940-0-198-1

sarCevi

wi nasi tyvaoba	4
Li ana j erval iZe, korufcia saqarTvel os bunebrivi airiT momarageba-distribuciaSi	6
nino gvenetaZe, korufcia sasamarTI o sistemaSi	64
giorgi siraze, korufcia saqarTvel os Sinagan saqmeTa saministroSi	95
konstantine mWedl iSvil i, korufcia saqarTvel os sagzao pol iciaSi da masTan brZol is RonisZiebebi	126
givi l obJaniZe, Trefiqingis kriminol ogiuri aspeqtebi	182
daviT j afariZe, korufcia adgil obriv xel isufl ebas daqvemdebarebul mosakrebl ebis samsaxurebSi (Tbil isis magal iTze)	237
irina cxovrebaSvil i, korufcia social uri uzrunvel yofis sferoSi	271
merab maWavariani, ukanono qmedebebi da korufcia saqarTvel oSi tyiT sargebl obis l icenzirebis sferoSi da maTi daZI evis gzebi	292
nana ki knaZe, samecniero kanonmdebl obis xarvezebi, rogorc korufciis xel Semwyobi faqtori	334
l evan gegeSiZe, korufcia ganaTI ebis saministroSi (msofl io bankis kreditis gankargvis magal iTze)	372
nino zuriaSvil i, korufcia umaRI esi ganaTI ebis sistemaSi (Tbil isis saxel mwifo universitetis magal iTze)	394

winasi tyvaoba

gl obal uri cvl il ebebis epokaSi sul ufro da ufro mwvavdeba transnacional uri danaSaul i da korufcia, gansakuTrebiT gardamaval i ekonomikisa da aramyari politikuri sistemebis pirobebSi. saqarTvel oSi es probl emebi garkveul wil ad ganpirobepul ia qveynis geopol itikuri mdebareobiT, qveynis teritoriaze gamaval i strategiul i mniSvnel obis satranzito marSrutebiT, mougwarebel i separatistul i konfl iqtebiT. ukanasknel i aTwl eul is manZil ze qveynis politikuri xel isufl ebis nebis arqonam, ganexorciel ebina real uri gardaqmnebi, sazogadoeba Rrma krizisamde miyvana, risi Sedegic iyo postsabWoTa sivrcis mTel teritoriaze pirvel i xaverdovani revol ucia 2003 wl is noemberSi. revol ucia garkveul istoriul momentSi krizisidan gamosvl is erTgvari politikuri xerxia. is gvTavazobs axal SesaZl ebl obebs, Tumca korufciasTan da danaSaul Tan brZol isas profesional izmisa da mecnierul i midgomis gareSe samarTI ebrivi sazogadoebis Camoyal ibeba praqtikul ad SeuZl ebel ia.

amerikis universititetis transnacional uri danaSaul isa da korufciis kvl evis centris saqarTvel os ofisis moRvaweoba mimarTul ia danaSaul isa da korufciis mecnierul i kvl evisaken. saqarTvel os ofisi mWidrod TanamSroml obs Sesabamis saxel mwifo organoebTan. am TanamSroml obis mizania gamokvl evaTa Sedegebis praqtikul i real izeba da, bunebrivia, mis winapirobas warmoadgens am saxel mwifo organoebis mzadyofna amgvari TanamSroml obisaTvis. naSromebis Tematikis SerCeva xdeba saqarTvel os mTavrobis warmomadgenl ebis, agreTve adgil obriv da saerTasoris eqspertTa konsul taciebis gaTval iswinebiT.

krebul Si warmodgenil i naSromebi exeba danaSaul Tan da korufciasTan brZol is met-nakl ebad aqtual ur zogierT sakiTxs, maT Sorisaa: adamianta Trefiqingis kriminologiuri aspektebi, korufcia adgil obrivi TviTmmarTvel obis, social uri uzrunvel yofis, gazis momaragebisa da distribuciis sferoebSi, korufcia Sinagan saqmeTa da ganaTI ebis (msofi io bankis kreditis gankargvis magal iTze) saminstroebSi, umaRl esi ganaTI ebis sistemaSi (Tbil isis saxel mwifo universitetis magal iTze), tyiT sargebl obis sferoSi (l icenziebis gacema), sasamarTI o sistemaSi, samecniero sferos kanonmdebl obis xarvezebi rogorc korufciis xel Semwyobi faqtori.

moxsenebaTa avtorebi arian rogorc samecniero sferos warmomadgenl ebi, ise praqtikosi special istebi _ gamomZiebl ebi, mosamarTI eebi, Sinagan saqmeTa saminstrosa da adgil obrivi TviTmmarTvel obis organoebis TanamSroml ebi da a.S.

2005 wl is 8 marts transnacional uri danaSaul isa da korufciis kvl evis centrma Caatara konferencia Temaze: "transnacional uri danaSaul i da korufcia saqarTvel oSi", sadac warmodgenil i iyo krebul Si Semaval i naSromebi. konferenciis muSaobaSi monawil eobdnen saxel mwifo organoTa warmomadgenl ebi, adgil obrivi da saerTaSoriso eqspertebi, roml ebic uSual od arian dainteresebul i aRniSnul i probl ematikiT. krebul Si SeZl ebisdagvarad gaTval iswinebul ia konferenciaze gamoTqmul i SeniSvnebi da winadadebebi. vfiqrobT, mkvl evrebsa da saxel mwifo moxel eebS Soris TanamSroml obis aseTi praqtika sasargebl oa da xel s Seuwyobs danaSaul Tan da korufciasTan brZol is gzebis da meTodebis ukeT gaazrebas.

al eqsandre kuxianiZe,
*transnacional uri danaSaul isa da korufciis kvl evis centrma
saqarTvel os ofisis direktori*

korufcia saqarTvel os bunebrivi airiT momarageba-distribuciaSi

I Sesaval i

zogadad, korufciul -kriminal uri garigebis dadastureba mxol od sasamarTI os prerogativaa. Bbunebrivi airis miwodebisa da distribuciis sferoSi qarTul sasamarTI os amgvari verdiqti ar gamoutania. Aami tom kvl evis Sedegebis mi xedviT SeiZl eba mxol od vivaraudot, rom miwodebis ama Tu im kontraqtisa da distribuciis miRma korufciul i garigeba imal eboda.

energetikis, kerZod, bunebrivi airis seqtors korufciis sakiTxis kvl eva Zal ze seriozul probl emebs ukavSirdeba, vinaidan nebismieri informacia rTul i mosapovebel ia¹. srul iad gansxvavebul i da urTierTgamomricxavia gazis mowodebisa da distribuciis Sesaxeb cnobebi, roml ebic moipoveba gazis meurneobis sawarmoebSi, arada, wesiT, isini sando informacias unda fl obdnen. am kompaniebs amgvari informacia an ar gaaCniaT, an sazogadoebisaTvis misi miwodeba maT interesebs ar Seesabameba. met-nakl ebad sando informaciis erTaderT wyarod SeiZl eba CaiTval os kontrol is pal ata. Tumca es dawesebul ebac, nebsiT Tu unebl iet, Secdomebisagan dazRveul i ar aris.

pirvel adi wyaroebidan informaciis miReba ferxdeboda Semdegi motivaciit:

- bunebrivi airis miwodebis korufciul sqemaSi, savaraudod, CarTul ni arian energetikis rogorc umaRl esi, ise saSual o rangis moxel eebi, roml ebic fl oben yvel a saxis teqnukur informacias da SeuZl iaT misiT manipul ireba;
- ar arsebobs informaciis al ternatiul i wyaroebi da Tu arsebobs, maTi monacemebi fragmentul ia (magal iTad, statistikis departamentis monacemebi) an winaarmdogobrivi;
- ar arsebobs saxel mwifos energetikul i usafrTxoebis strategia;

aqedan gamomdinare, kvl evis procesi warimarTa im monacemebze dayrdnobiT, romel zec xel i migviwvdeboda. gavesaubreT im pirebs, roml ebic raime formiT monawil eobdnen xel Sekrul ebebis gaformebaSi an maT ganxorciel ebaSi.

¹ I ondonSi moqmedi arasamTavrobo organizacia "muxl i 19" Tavis 2004 wl is angariSSi miuTiTebis im sirTul eebze, roml ebic axl avs oficial uri informaciis miRebas samxreT kavkasiis qveynebi dan, www.article19.org.

II meTodol ogia

bunebrivi airis Semotanisa da distribuciis sferoSi korufciis Sesaswavl ad gamoyenebul i iqna:

- parl amentis dargobrivi ekonomikis komitetis energetikis qvekomitetis masal ebi gazis sferoSi arsebul i mdgomareobis Sesaxeb;
- finansTa saministros masal ebi 1992-1996 wl ebSi warmoqmnil i daval ianebebis Sesaxeb;
- kontrol is pal atis daskvnebi;
- statistikis departamentis monacemebi bunebrivi airis importisa da distribuciis Sesaxeb;
- gazis saerTaSoriso korporaciis monacemebi bunebrivi airis moxmarebisa da transportirebis Sesaxeb;
- "Tbil gazis" monacemebi 2003-2004 wl ebSi dedaqal aqSi bunebrivi airis distribuciisa da gadasaxadis amoRebis Sesaxeb;
- kerZo saubrebi bunebrivi airis Semotana-distribuciis sferos muSakebTan;
- kerZo saubrebi moqal aqeebTan bunebrivi airis safasuris gadaxdis Sesaxeb;
- msopl io bankis mier Catarebul i gamokvl eva "korufcia saqarTvel oSi" 2000.

III zogadi mimoxil va

saqarTvel o aris erT-erTi mniSvnel ovani rgol i dasavl eT-aRmosavl eTis damakavSirebel energetikul koridorSi. qveynis teritoriaze gadis baqo-Tbil isi-jeihanis navTobsadeni da baqo-Tbil isi-erzrumis gabsadeni, roml ebmac aSS-sa da evrokavSiris bazrebi unda uzrunvel yos al ternatiul i energetikul i resursebiT. amdenad, saqarTvel os, rogorc satranzito qveynis, stabil urobas didi mniSvnel oba aqvs dasavl eTisaTvis.

saqarTvel os stabil uroba bevr faqtorzea damokidebul i, maT Soris erT-erTi umniSvnel ovanesia energetikul i usafrTxoeba. es gul isxmons mowodebis wyaroebis diversificirebas, magistral uri mil sadenebisa da sadistribucio qsel ebis gamarTul funcionirebas, infrastruqturis marTvis rejimis gamWvirval obas, dabegvris liberal ur rejims.

saqarTvel oze gamaval i ori saerTaSoriso energetikul i proeqtidan qveynisaTvis uarresad mniSvnel ovania baqo-Tbil isi-erzrumis gabsadenis proeqti, roml is mixedviTac saqarTvel om satranzito tarifis saxiT gazis mocul obis 5% unda miiRos. xel Sekrul ebiT, saqarTvel os ufl eba aqvs, SeRavaTian fasad Seisyidos bunebrivi airis damatebiTi mocul oba _ 1000 kuburi metri 55 aSS dol arad².

am proeqtis amoqmedebi T:

- saqarTvel o SeZl ebs al ternatiul i, azerbaijanul i bunebrivi airis miRebas da mxol od ruseTidan Semosul gazze aRar iqneba damokidebul i, Ee.i. moxdeba bunebrivi airis mowodebis diversificireba, ramac saqarTvel o ruseTis mudmivi politiki wnevisagan unda gaaTavisufl os.

² MmaspinZel i qveynis SeTanxmeba baqo-Tbil isi-erzrumis mil sadenis konsorciumTan, 2002.

- azerbaijanidan Semosul i iafi bunebrivi airi ruseTis da sxva qveynis bunebrivi airis fassac daswevs da xel s Seuwyobs bunebriv airze regionul i fasis warmoqmna. saqarTvel os eqneba bunebrivi airi regionul fasad, rac SeiZl eba gamoyenebul i iqnas qveynis ekonomikis swrafi da dinamikuri ganviTarebisatvis;

saqarTvel o maqsimal urad isargebl ebs Seqmnil i konkurentul i garemoTi, Tu misi bunebrivi airis meurneoba _ mil sadenebi da sadistribucio qsel i momzadebul i iqneba al ternatiul i gazis misaRebad, energetikul bazarze moqmedi wesebi ki xel sayrel pirobebs Seqmnis iafi energetikul i resursis bazaze ekonomikis ganviTarebisatvis.

rogoria saqarTvel os bunebrivi airis meurneobaSi arsebul i mdgomareoba 2004 wel s, anu baqo-Tbil isi-erzrumis gazsadenis amoqmedebamde wel iwadnaxevrit adre?

- ar arsebobs qveynis energetikul i usafrTxoebis strategia;
- saqarTvel o bunebrivi airis mxol od erT momwodebel zea damokidebul i;
- umZimes mdgomareobaSia rogorc maRal i, ise saSual o da dabal i wnevis mil sadenebi;
- araefeqtianad regul irdeba bunebrivi airis miwodeba-distribucii s seqtori;
- saqarTvel os bunebrivi airis meurneobis TiTqmis yvel a obieqts aqvs daval ianeba;
- bunebrivi airis transportirebas, distribuciasa da moxmarebasTan dakavSirebul korufciaSi monawil eobs ara mxol od saxel mwifo struqturebi, aramed mosaxl eobis TiTqmis yvel a fena;
- qveynis winaSe kvl av dgas bunebrivi airiT momaragebis sakiTxi, rogorc aTwl eul is ganmavl obaSi gadauWrel i probl ema.

gamokvl evis safuZvel ze SeiZl eba vivaraudoT, rom damoukidebl obidan 13 wl is Semdeg saqarTvel os energetikul i seqtoris bunebrivi airis meurneoba umZimes mdgomareobaSia. am seqtors arsebul i korufcia transnacional uri danaSaul is niSnebs atarebs.

IV saqarTvel os gazis meurneobis ngrevis pol itikuri aspeqtebi

saqarTvel os bunebrivi airis meurneobis ngrevis masStabi ufro cxadi gaxdeba, Tu dRevandel mdgomareobas sabWoTa periodisas SevadarebT.

saqarTvel os bunebrivi airis meurneoba sabWoTa kavSiris periodSi

sabWoTa kavSiris daSl is Semdeg saqarTvel os darCa kargad ganviTarebul i bunebrivi airis infrastruqtura, romel ic moicavs 2000 km-is sigrZis magistral ur mil sadenebs, qal agebisa da raionebis sadistribucio sistemeb, gardabnis Tboel eqtrosadgurs 9 bl okiT³, 9000-toniani regionul i masStabis Txevadi bunebrivi airis sacavs vazianSi sarkinigzo misasvl el iT, regionul i mniSvnel obis

³ AZvel i 150-megavatiani bl okebidan moqmedi a me-3, me-4 da me-8 bl okebi. "ei-es-Tel asis" kuTvnil i me-10 bl oki afeTqda 2002 wel s.

bunbrivi airis umsvil es sawarmos, rusTavis "azots" da a.S. sabWoTa periodSi saqarTvel os 76,9% gazi ficirebul i iyo.⁴

amierkavkasiis bunbrivi airis meurneoba erT sistemad iyo Camoyal ibebul i da erTiani sabWoTa infrastruqturis ganuyofel nawil s warmoadgenda. erTaderTi, rac sabWoTa periodSi ver moeswro, es iyo soxumi-stavropol is mxaris damakavSirebel i mil sadenis aSeneba, rac ruseTis federaciisa da amierkavkasiis sistemebs wriul sistemaSi moaqcevd.

sabWoTa periodSi saqarTvel o bunbrivi airiT maragdeboda sami mil sadeniT, romel Tagan erTi Semodioda ruseTidan, ori _ azerbaij anidan.

1994 wel s dasrul da ruseTidan Semomaval i 1200 mm-iani Tanamedrove bunbrivi airis mil sadenis mSenebl oba⁵. es mil sadeni aSenda im periodis uaxl esi sainJinro teqniki Sesabamisad da samagal iTod iTvl eboda rTul i rel iefis pirobebSi samSenebl o miRwevebisa da teqniki gadawyvetis Tval sazrisiT. Aam mil sadens satranzito daniSnul eba hqonda: yarabaRis konfl iqtis gamo azerbaij anidan somxeTSi Semaval i mil sadenis mwyobridan gamosvl is Semdeg Mmas unda moemaragebina somxeTi bunbrivi airiT. SesaZl oa, am mil sadeniT gazi s TurqetSi tranzits maSinac fiqrobdnen.

special istebi miCneven, rom sabWoTa saqarTvel o da, sazogadod, amierkavkasia gazi ficirebuli doniT bevrad uswrebda evropul saxel mwifoebis, magal iTad, saberZneTs, italias, espaneTs, rom aRaraferi vTqvaT Turqetze⁶. Turqetis aRmosavl eTi regionebi dRemde sustad aris gazi ficirebul i, saqarTvel os mTian regionebsi ki bunbrivi airi sabWoTa periodSive Seiyvanes.

unda aRiniSnos, rom amierkavkasiis gazi ficirebuli fl agmani "transgazmrewi" general uri daqvemdebarebis sawarmo iyo. misi saTavo sawarmo Tbil isSi mdebareobda. Tbil isidan imarTeboda amierkavkasiis bunbrivi airis infrastruqturis mSenebl oba-ganaxl eba. magal iTad, qarTvel i inJiner-teqniki monawil ebodnen iranidan azerbaij anSi Semaval i bunbrivi airis mil sadenis daproeqtobasa da mSenebl obaSi, romel ic 1970 wel s dasrul da.⁷ maTive monawil eobiT aSenda bunbrivi airis sacavebi somxeTsa da azerbaij anSi. ase rom, qarTul sainJinro personal sam sferoSi didi gamocdil eba hqonda.

sabWoTa kavSiris daSidan 13 wl is ganmavl obaSi saqarTvel os bunbrivi airis gamarTul i meurneoba moiSal a, dakninda, danawevrda da korufciis namdvil Waobad gadaiqca. Aam process xel s uwyobda rogorc Sida, ise gare pol itikuri faqtorebi da sabWoTa periodSi bunbrivi resursebis gamoyenebisadmi gamoceni i upasuxismgebl o damokidebul eba.

axl adCamoyal ibebul damoukidebel qarTul saxel mwifos postsabWoTa sivrcis qveynebisatvis damaxasiaTebel i yvel a sisuste da sirTul e axl da. amas garda, saqarTvel o, rogorc energetikul i resursebiT mdidari kaspiispiRETis regionis bunbrivi karibWe da energetikul i resursebis al ternatiul i satranzito gzebis qveyana, ruseTisa da dasavl eTis interesTa konfl iqtis epicentrSi moeqca.

⁴ Natural Gas Supply, Consumption and Transit, Technical Assistance to the Ministry of Fuel and Energy of Georgia by TACIC, 1998, p.22-24.

⁵ Energy Security, Main Transmission Pipelines and Security of Supply, NG New Supply Chains and Modern Technologies, Theimuraz Gochitashvili, OPET Network, 2004, p. 121-123 .

⁶ Security of Natural Gas Supply in Transit Countries, Theimuraz Gochitashvili, NATO Science Series. P.23-29

⁷ "rom ara revol ucia iranSi, am mil sadeniT iranul i airi ruseTis federaciisa da ukrainis mil sadenis gavl iT evropaSi gavi doda. aseTi iyo maSindel i sabWoTa xel isuflebis da iranisi Sahis Canafigri", _ aRniSna saubarSi "transgazmrewi s" maSindel ma mTavarma inJinermad. el iaSvil ma, romel ic amierkavkasiis gazi ficirebuli namdvil i mematianea.

saqarTvel o ruseTisa da dasavl eTis interesTa konfl iqtis epicentrSi

dasavl eTis qveynebs esaWi roebodaT usafrTxo al ternatiul i satranzito gzebi kaspiispireTis navTobis, bunebrivi airisa da sxva resursebis aRmosavl eTidan dasavl eTisaken transportirebisaTvis _ iseTi marSruti, romel ic arc ruseTis da arc iranis kontrol is qveS ar iqneboda. aseTi satranzito derefani saqarTvel o-azerbaj anis gavl iT unda amoqmedebul iyo⁸.

dasavl eTs esmoda, rom usafrTxo al ternatiul i satranzito koridoris Camoyal ibebisaTvis saWi ro iyo, postsabWoTa sivrcis kaspiispireTisa da amierkavkasiis qveynebi damoukidebel , demokratiul , sabazro ekonomikaze orientirebul samoqal aqo sazogadoebebad Camoyal ibebul iyvnen, rac maT bunebrivad gamoiyvanda ruseTis samxedro, pol itikuri da ekonomikuri gavl enidan.

cxadia, ruseTis xel isufl ebasac esmoda, Tu ra safrTxes Seicavda movl enaTa aseTi ganviTareba. al ternatiul i satranzito gza mistvis, erTi mxriv, satranzito Semosavl ebis, meore mxriv, kaspiispireTis postabWoTa qveynebze strategiul i da pol itikuri zegavl enis dakargvas niSnavda⁹.

arsebul i satranzito proeqtebidan samxreTkavkasiuri mil sadenis proeqti didi Tavsatexi iyo da rCeba ruseTisTvis. es qveyana msopl ioSi udi des gazis rezervebs fl obs. amasTan, igi, mosaxl eobis raodenobidan da kl imatidan gamomdinare, bunebrivi airis umsxvil esi momxmarebel ia. ruseTis xel isufl ebis mTel i Zal isxmeva mimarTul ia imisken, rom ual ternativo mil sadeniT isargebl os da aiZul os kaspiispireTis qveynebi¹⁰, bunebrivi airi iafad mihyi don mas Si da bazarze moxmarebisaTvis, Tavisi resursis real izacia ki saerTaSoriso bazarze saerTaSoriso fasebiT moaxdinos.

aqedan gamomdinare, kaspiispireTis qveynebis bunebrivi airis saerTaSoriso bazarze gatanasTan dakavSirebul i nebismeri proeqti emuqreba ruseTis ekonomikur da strategiul interesebs. amitom sabWoTa kavSiris daSl is Semdeg ***ruseTis sagareo-pol itikuri aqtivoba regionSi, kerZod, saqarTvel oSi gamoixateboda al ternatiul i satranzito proeqtebis bl okirebiT, maT Soris, potenciur satranzito qveynebSi (saqarTvel oSi) araj ansaRi procesebis inicirebiTada mxardaWerit.***

saqarTvel oSi amgvari saqmianobisaTvis ruseTs yvel a saWi ro berketi gaaCnda, igi iyo (da j erj erobiT rCeba) bunebrivi airis erTaderT momwodebel ad. ruseTi warmatebiT iyenebda am berkets wl ebis ganmavl obaSi saqarTvel oze pol itikuri zewol istvis, Sidapol itikuri procesebis samarTavad.

ruseTis gaTvl a absol uturad swori iyo. dasavl eT-aRmosavl eTis energetikul i derefnisadmi didi interesis miuxedavad, dasavl eTi ver riskavda seriozul i investiciebis dabandebas saqarTvel oSi arsebul i korufciul i da arastabil uri garemos gamo.

rac Seexeba saerTaSoriso energetikul proeqtebs, daiinteresebul qveynebsa da maT navTobkompaniebs 9 wel i dasWir daT baqo-Tbil isi-j eihanis proeqtis sabol ood SesaTanxmebl ad. Mmil sadenis mSenebl oba 2003 wel s daiwyo. baqo-Tbil isi-erzrumis mil sadenis proeqti ki mimdinareobs 2004 wl is Semodgomi dan. kaspiispireTis navTobi 2005 wl is bol os, xol o gazi 2007 wl isaTvis gava saerTaSoriso bazarze.

⁸ Karagiannis E., Energy and Security in the Caucasus, The Pipeline Competition and Inter-state Cooperation, 2002, p.137-157.

⁹ Energy and Security in the Caucasus, The Pipeline Competition and Inter-state Rivalry, 2002, p.111-135.

¹⁰ prezident v. putinis special uri warmomadgenl is, v. kal uJnis gamosvl a saerTaSoriso konferenci aze "Caspian Oil and Gas 2004", baqo, 2004 wl is 3 ivni si.

sabWoTa kavSiris daSl is Semdeg kaspiispireTis energoresursebis aTvissebis da transportirebis sakiTxi dasavl eTsa da ruseTs Soris seriozul i dipl omatiuri davis sagani iyo. ruseTma am procesSi seriozul i daTmobebi miiRo da dRes igi rCeba dasavl eTis bazarze energoresursebis umsvil es mimwodebl ad¹¹.

Tumca ruseTis mcdel oba, gamoiyenos energetikul i resursebi sagareo pol itikis iaraRad, dasavl eTis seriozul SeSfoTebas iwvevs. am mxriv gansakuTrebiT sayuradReboa rusul i gazis gigantis, "gazpromis" saqmianoba postsabWoTa sivrceSi.

rusul ma saxel mwifo kompania "gazpromma" aratransparentul barterul garigebebs amofarebul i korumpirebul i biznesj gufebis xel SewyobiT Zal ze seriozul i kontraqtebi gaaforma yvel a postsabWoTa qveyanasTan, maT Soris, saqarTvel osTan bunebrivi airiT momaragebis, mil sadenebis marTvis, el eqtrogenaciis, distribuciisa da sxva seqtorebSi¹².

"gazpromma" am xel Sekrul ebebiT moaxerxa isedac central izebul i rusul i gazis seqtoris Semdgomi konsol idacia. "gazpromi" dRes ukve akontrol ebs gazis mopovebasa da transportirebas central uri aziisa da kavkasiis (azerbaij anis garda) qveynebSi. amasTan, "gazpromis" konsol idacia aferxebes gazis bazris l iberal izaciis process evrokavSiris qveynebSi, vinaidan igi erT-erTi umsvil esi importioria am sivrceSi¹³.

saqarTvel os gazis meurneobis ngrevis Sidapol itikuri faqtorebi

cxadia, dasavl eTisa da ruseTis interesTa konfl iqtis epicentrSi moxvedra xel s ver Seuwyobda saqarTvel os damoukidebel , demokratiul saxel mwifod Camoyal ibebas. saqarTvel os energetikis ngrevis Sidapol itikur faqtorTagan unda aRiniSnos Semdegi:

- qveynis teritoriul i danawevreba da misi iurisdicciis SezRudva. garedan inspirirebul i konfl iqtebis gamo faqtobrivad mudmivi saomari mdgomareoba;
- susti saxel mwifo institutebi;
- gardamaval periodSi mosaxl eobis farTo fenebis gaRatakeba da gadaxdisuunaroba;
- mosaxl eobis farTo fenebis mier samxedro gadatrial ebis gziT mosul i xel isufl ebis l egitimurad arcnoba da, aqedan gamomdinare, saxel mwifos mimarT samoqal aqo val debul ebebis ugul ebel yofa;
- qveynis mmarTvel i pol itikuri j gufis mier sazogadoebis winaSe pasuxismgebl obis gaucnobierebl oba an srul i ugul ebel yofa;
- qveynis energetikul uzrunvel yofasTan, privatizebasTan, marTvasTan dakavSirebul i gadawyvetil ebebis saxel mwifoebriw interesebTan Seusabamoba.

saqarTvel os, iseve, rogorc danarCeni postsabWoTa qveynebis energetikis yvel a seqtorSi dasaqmebul i umaRl esi da saSual o donis personal i mWidrod iyo dakavSirebul i ruseTis energetikul i seqtoris Sesabamis personal Tan. sabWoTa kavSiris daSl is Semdeg mTel postsabWoTa sivrceSi gazis meurneobebis saSual o

¹¹ www.eia.gov/russia

¹² SeTanxmeba "gazpromsa" da saqarTvel os xel isufl ebas Soris 25-wl iani strategiul i TanamSroml obis Sesaxeb, 2003 wl is 1 ivl isi.

¹³ EU: Le Rapport de la Commission Europeenne sur la Liberalization des Marches Gaziers, BIP N 10258, 06.012005.

da umaRI esi donis muSakebi "gazpromis" sabWoTa wi namorbedis yofil i muSakebi iyvnen. isini aTwl eul ebis ganmavl obaSi icnobdnen erTmaneTs da SeeZl oT imgvarad manipuli ireba, rom xel isufl ebisa da poli tikuri j gufebi saTvis maTTvis sasurvel i gadawyvetil eba mieRebnebinat. magal iTad, gazis mowodebis Sesaxeb saqarTvel o-TurqmeneTis xel Sekrul ebis orive mxares yofil i sabWoTa gazis warmomadgenl ebi an maTTan daaxl oebul i pirebi iyvnen.

amgvari viTareba xel s namdvil ad ar uwyobda damoukidebel i da racional uri gadawyvetil ebebis miRebas¹⁴. gamokvl eva adasturebs, rom mniSvnel ovani gadawyvetil ebebis miRebisas energomomargebis sakiTxSi xel isufl eba upiratesad rusul -qarTul i energetikul i j gufebis korporaciul i interesebiT xel mZRvanel obda.

paradoqsia, rom, erTi mxriv, saqarTvel os xel isufl ebam dasavl uri kursi aircia da ruseTis poli tikuri gavl enis sferodan gamosvl as cdil obda, meore mxriv, araswori, an, ufro zustad, damRupvel i energetikul i poli tikis Sedegad qveyana sul ufro damokidebul i xdeboda ruseTze.

amitom saqarTvel os wina xel isufl ebam, miuxedavad dasavl el i partniorebis mier gaRebul i aseul obiT milioni dol arit daxmarebisa, ver moaxerxa energetikis verc erTi seqtoris srul i an nawil obrivi modernizacia¹⁵. kontrol is pal atis monacemebit, 1992-2001 wl ebSi saTbob-energetikis sferoSi sul miRebul ia 254, 8 milioni dol aris SeRavatiani krediti da 18,9 milioni dol aris granti. am Tanxebis didi nawil i isev rusul biznesTan gadaj aWvul i moxel eebis pirad angariSebze dail eqa an araefekturad dai xarj a¹⁶.

energomatarebl ebis aral egal ur Tu naxebradl egal ur biznesSi da korufciul garigebebSi ki erTnairad monawil eobdnen rogorc energetikasTan dakavSi rebul i ekonomikuri da poli tikuri j gufebi, ise Tavad energetikosebi da mosaxl eobis sxvadasxva fenebi.

Seiqmna j adosnuri wre, roml is wevrebsac ar surdaT an ar SeeZl oT TamaSis wesebis Secvl a. yvel a erTnairad aRmoCnda CaTreul i korufciis WaobSi, ramac daangria qveynis energetika da mosaxl eobis bunebrivi airiT uzrunvel yofa mudmiv probl emad aqcia.

V korufciul i garigebis niSnebi saqarTvel os bunebrivi airiT momaragebis kontraqtebSi (saqarTvel o-TurqmeneTi da saqarTvel o-irani, 1991-1996 wl ebi)

1992-1995 wl ebSi saqarTvel os daval ianebam bunebrivi airis momwodebl ebis mimarT (TurqmeneTi, yazaxeTi, irani da ruseTi) naxevari mil iardi dol ari Seadgina. 1996 wl is 20 marts mxareebis Soris miRweul i SeTanxmebis Sedegad TurqmeneTTan warmoqmnil i daval ianeba 393,567¹⁷ milioni dol arit gani sazRvra.

¹⁴ saqarTvel os bunebrivi airis seqtoris warmomadgenl ebs, romel Tanac Sexvedra da saubrebi gvqonda kvl evis procesSi, ar aSfoTebT ruseTis, rogorc monopol isti momwodebl is arseboba. maT ruseTTan bunebrivi airis sferoSi TanamSroml oba srul iad bunebrivad da xel sayrel ad miaCni aT.

¹⁵ saxel mwi fo da kontrol i, saqarTvel os kontrol is pal ata, angariSi, 2003, gv. 74-82.

¹⁶ saxel mwi fo da kontrol i, saqarTvel os kontrol is pal ata, winaswari angariSi, 2002, gv. 49.

¹⁷ www.mof.ge

ramdenad obieqturi iyo 1992-1994 wl ebSi dagrovil i daval ianebebi, SeeZl o Tu ara saqarTvel os xel isufl ebas, gadamWrel i zomebi mieRo am daval ianebebis aRsakveTad Tu val ebis dagroveba mi zandasaxul ad xdeboda? am ki Txvaze sabol oo pasuxis gacema mxol od sasamarTl os SeuZl ia. Tumca Catarebul i kvl eva iZl eva imis safuZvel s, rom vivaraudoT: daval ianebis mizezi gazis mowodebisa da distribuciis yvel a doneze arsebul i korufcia iyo.A

am sakiTxis ganxil visas unda gaviTval iswinoT saqarTvel os rTul i Sidapol itikuri viTareba, rogorc Semamsubuqebel i garemoeba. kerZod, saxel mwifo gadatrial ebis gziT mosul i xel isufl ebisaTvis kritikul i mniSvel oba hqonda mosaxl eobis bunebrivi airiT uzrunvel yofas, gansakuTrebiT 1992-1993 wl ebSi. sxvagvarad mosaxl eoba, roml is umravl esoba kvl av Zvel i xel isufl ebis momxre iyo, quCaSi gamovidoda. amitom saxel mwifos meTauri iZul ebul i gaxda, gazis mowodebis qarTul -rusul -Turqmenul i j gufis nebi smier pi robebs dasTanxmeboda.

1992-1993 wl ebSi, anu sabWoTa kavSiris daSl is Semdeg, Ggazis mowodebis didi arCevani ar iyo. ruseTTan bunebrivi airis mowodebis aRdgenaze mol aparakeba ar moxerxda. es Cans ruseT-saqarTvel os Soris 1993 wel s savaWro-ekonomikuri TanamSroml obis Sesaxeb dadebul i oqmidan, sadac produqciis CamonaTval Si bunebrivi airi ar figurirebs¹⁸.

azerbajani Tavadiyo damokidebul i rusul gazze, Tanac iqac, iseve, rogorc saqarTvel oSi, sazogadoeba samoqal aqo omis zRvarze idga. erTaderTi real uri momwodebel i TurqmeneTi gaxl daT, romel sac sabWoTa kavSiris daSl is Semdeg ganviTarebul i movl enebis gamo Tavadac bazris dakargva emuqreboda.

TurqmeneTis mimarT daval ianeba _ transnacional uri korufciul i garigeba

ekonomikuri da savaWro urTierTobebis Sesaxeb pirvel i xel Sekrul eba damouki debel saqarTvel osa da TurqmeneTs Soris 1992 wl is 11 ivniss dai do da saqarTvel os mxridan mas xel s awerda saqarTvel os maSindel i premier-ministris moadgil e r. gocirize. SeTanxmeba iTval iswinebda mxareebis Soris savaWro-ekonomikuri urTierTobebis ganviTarebas sxvadasxva sferoSi, maT Soris iyo saqarTvel osTvis gazis mowodebac.

gazis fasi 1000 kubur metrze 80 aSS dol ari dadginda. qarTul mxares gazis fasi dan 50 dol aris safasuri unda daefara kl iringiT, danarCeni 30 dol ari ki _ val utiT. amastan, Turqmenul mxares qarTul i sakl iringo produqcia saerTaSoriso fasebiT unda mieRo. es SeTanxmeba iTval iswinebda saqarTvel osaTvis 5 mil iardi kuburi metri gazis mowodebas 1992-1993 wl ebis ganmavl obaSi.¹⁹ 1992 wel s saqarTvel os TurqmeneTis mimarT daval ianeba ar hqonda.

1993 wel s viTareba Seicval a da damouki debel i TurqmeneTi ruseTTan warmoqmni l i garTul ebebis gamo gazis bazris Semcirebisa da dakargvis safrTxis winaSe armoCnda.²⁰ saqarTvel os xel isufl ebis warmomadgenl ebma, roml ebic uSual od awarmoebdnen mol aparakebebs TurqmeneTis xel isufl ebasTan gazis mowodebis Sesaxeb, rva Tvis ganmavl obaSi ver SeZl es an ar moindomes mol aparakebebis warmarTva fasis Sesaxeb.

¹⁸ *ქართული სახელმწიფოს 1992-1994 წლის მთავრობის ანგარიში* (საგარეო ურთიერთობების მინისტრის განცხადებით). თბილისი, 1993 წელი.

¹⁹ *საგარეო ურთიერთობების მინისტრის განცხადებით* (საგარეო ურთიერთობების მინისტრის განცხადებით). თბილისი, 1992 წელი.

²⁰ 1993-1994 წლის მთავრობის ანგარიში (საგარეო ურთიერთობების მინისტრის განცხადებით). თბილისი, 1994 წელი. www.eia.gov/turkmenistan.

mraval Tvi ani mol aparakebis Semdeg TurqmeneTisa da saqarTvel os mTavrobebs Soris 1993 wl is 17 agvistos dai do axal i SeTanxmeba. es dokumenti iTval iswinebda 3,61 mil iardi kuburi metri gazis mowodebas, Tumca masSi gazis fasi gansazRvrul i ar aris, Tu, rasakvirvel ia, ar arsebobs saiduml o danarTi. am SeTanxmebi T qarTul mxares ekisreboda gazis transportirebis safasuri TurqmeneTis sazRvridan saqarTvel os sazRvrarde. es SeTanxmeba iTval iswinebda Turqmenul i gazis saqarTvel os gavl iT TurqeTSi eqsportsac²¹.

kontrol is pal atis masal ebis mixedviT, Turqmenul i gazis mowodebis pirobebi 1993 wel s mol aparakebebis dros ramdenj erme Sei cvl a. Aamas adasturebs 1993 wl is ganmavl obaSi "Turqmengazidan" "saqtransgazSi" isiCenkosa da piri l ievis saxel iT mosul i tel egramebi²².

- 1993 wl is 10 martis tel egramiT #1149, 1993 wl is 1 ianvridan 1993 wl is pirvel ivnisan de 1000 kuburi metri gazis fasad dafiqsirebul ia 19 200 rubl i, anu 30 aSS dol ari. xol o 1993 wl is 15 ianvars 7 respubl ikas Soris gaforme bul i oqmiT transportirebis Rirebul ebad gansazRvrul ia 180 rubl i;
- 1993 wl is 4 ivniss 7 respubl ikas warmomadgenl ebsa da ruseTis "gazproms" Soris gaforme bul i saqmo SeTanxmebiT, 1993 wl is 1 ivnidan 1993 wl is 1 oqtombrarde gazis Rirebul eba gani sazRvra 38 400 rubl iT, anu 60 aSS dol ariT, xol o 1000 kuburi metri gazis tranziti 100 km-ze _ 255 rubl iT;
- "Turqmengazidan" 1993 wl is 13 oqtombers gamogzavnil i depeSis mixedviT, 1993 wl is 1 oqtombridan gazis fasis Rirebul ebaa 80 aSS dol ari 1000 kubur metrze. tranzitis Rirebul ebaa: oqtomberSi _ 1,46 dol ari, noemberSi _ 1,57 dol ari da dekemberSi _ 1,62 dol ari.

mesame tel egramis mixedviT, saqarTvel os Turqmenul i gazi transportireba sazRvrarde daaxl oebi T 95 aSS dol ari uj deboda²³.

sayuradReboa is faqti, rom mesame tel egrama gazze axal i fasiT mosul ia 1993 wl is 17 agvistos dadebul i SeTanxmebis Semdeg. savaraudod, mol aparakebebi Si monawil e qarTul ma mxarem isargebl a qveyanaSi arsebul i rTul i viTarebiT da gaurigda Turqmenul /rusul mxares fasze TuU wil ebis gayofaze. mol aparakebebi, Cveul ebriv, fasis dakl ebaze warmoebbs xol me, saqarTvel o-TurqmeneTis SemTxvevaSi ki yovel i axal i Sexvedris Semdeg gazis fasi ormagdeboda.

tel egramebs Soris arsebul i drois monakveTebi da fasis cvl il eba angvar valwrobas gamoricxavs. unda vivaraudot, rom adgil i hqonda transnacional ur korufciul garigebas misi kl asikuri formiT.

am garigebis sabol oo mizani saqarTvel os gazis meurneobis daval ianeba da magistral uri mil sadenebis xel Si Cagdeba unda yofil iyo. axal iMagistral uri mil sadenis gakontrol ebis Semdeg mxareebi TurqeTTan damakavSirebel mil s aaSenebden da Turqmenul i gazis TurqeTSi eqsports ganaxorciel ebdnen. TurqeTSi gazis eqsporti xom SeTanxmebis erT-erTi punqti iyo²⁴.

²¹ *წიარაოაი და ი არაო ი დააეოაეუნიანი ობდეი აი ენოაი ა ე ი დააეოაეუნიანი ადოცეე ი ოიდარაი-ყეიიი ე-ანეიი ნიდოაი ე-ანოაა ა 1993 აი აო.*

²² მოხსენები Ti barati kontrol is pal atis Tavmj domares, r. SaviSvil s "saqtransgazmrewvis" Semowmebis Sesaxeb, 1998 wl i, gv. 9-10.

²³ TurqmeneT-saqarTvel os Soris manZil is gaTval iswinebi T.

²⁴ *წიარაოაი და ი არაო ი დააეოაეუნიანი ობდეი აი ენოაი ა ე ი დააეოაეუნიანი ადოცეე ი ოიდარაი-ყეიიი ე-ანეიი ნიდოაი ე-ანოაა ა 1993 აი აო.*

ni Sandoblivia isic, rom postsabWota sivrcesi 1992-94 wl ebSi ki ara, dResac ar aris aseTi fasebi ruseTisa da central uri aziis gazze. amJamad "gazpromi" central uri aziis qveynebis gazs sazRvarze 42-44 dol arad yidul obs. Aaqedan 50%-s kliringiT faravs, danarCen 50%-Si ki val utas ixdis. ukrainas "gazpromi" gazs 50 dol arad awdis, azerbaijans _ 52 dol arad, belorus _ 29 dol arad, somxets _ 52²⁵ dol arad, saqartvelos _ 60 dol arad.

"gazpromis" infrastruqTuriT 1000 kuburi metris 100 km-ze tranziti 1 dol ar ar aRemateba. magal iTad, "itera" 1000 kuburi metri Turqmenul i gazis 100 km-ze gatarebaSi "gazproms" 88 cents²⁶ uxdida. SedarebisaTvis: 1992 wel s dasavl eT evropis sazRvarze rusul i gazi 1000 kuburi metri daaxl oebiT 92 dol ari Rirda, transportireba Turqmenul mxares ki _ 110 dol ari²⁷.

zemoTqmul idan gamomdinare, 1993 wel s saqartvelosTvis dawesebul i Turqmenul i gazisa da misi transportirebis Rirebul eba srul iad uprecedentoa mTel postsabWota sivrcesi. 1993 wel s "gazpromsa" da 7 respublikas Soris gaformebul i oqmis mixedviT, romel sac eyrdnoba kontrol is pal ata, Turqmenul i gazi 1000 kuburi metri 80 dol ari arc erT postsabWota qveyanaSi ar Rirda²⁸.

erTaderTi, rasac saqartvelos del egaciam TurqmeneTis mxaresTan mol aparakebebisas miarwia da rasac xazgasmiT aRniSnavs xol me maSindel i vice-premeri r. gociriZe, iyo is, rom 80 dol aridan 50 dol ari qarTul mxares unda daefara qarTul i produqciita da momsaxurebit da igi Turqmenul mxares saerTasorisofasebit unda mieRo. danarCeni unda dafarul iyo rusul val utiT,, Sesabamisi kursiT. Tumca garigebis am pozitiuri mxaris gamoyeneba qarTul ma mxarem ver SeZlo.

korufciul i aspeqtebi Turqmenul i gazis safasuris dafarvisas

kliringul i operaciebi

saqartvelos maSindel ma xel isufl ebam saxel mwifo sameurneo organizaciebidan SerCeul sawarmoebs daaval a, Tavianti produqcia TurqmeneTsi CaetanaT. ase rom, Turqmenul i gazis sanacvl od produqciis miwodebis sqema 1992 wel s gamarTul ad moqmedebda da imxanad davalianebar warmoqmnila. 1993 wel s sakliringo operaciebSi Caerto ramdenime kerZo firma, romel sac, arsebul i SeTanxmebis Tanaxmad, saxel mwifo sakliringo produqcias da misi transportirebis 50%-s unazRaurebda²⁹.

amit saxel mwifo, erTi mxriv, mowodebul i gazis safasurs dafaravda, meore mxriv, qarTul produqcias garantirebul i bazari eqneboda. Tanac saxel mwifo eqsportiori kompaniebis saSual eb iT samusao adgil ebs qmnida³⁰.

²⁵ r. gociriZe, T. goCitavili, "miti iafi rusul i gazis Sesaxeb" "Central Asia and the Caucasus", Stockholm, June 2001.

²⁶ A"itera-saqartvelos" warmomadgenlis, deliasvilis informacia.

²⁷ BP Statistical Review of World Energy 2003, Natural Gas, p 29.

²⁸ 2005 wl isianvridan "gazproma" gazi gauZvira mol dovas, mas Semdeg, rac TviTon TurqmeneTma daiwyo SeTanxmebul i gazis fasis gaprotesteba da Tavis sazRvarze 1000 kubur metrze 44-46 dol aris nacvl ad 60 dol ari moiTxova. Silk Road News Agency, January 6th, 2005.

²⁹ *წინადაცის დასახელებების დანიშნულება* *ადგილი* *დასახელებების* *ოდები* *აქრობა* *იქნება* *ოდები* *აქრობა* *იქნება* *იქნება* *აქრობა*.

³⁰ Aarsebul i SeTanxmebiT, mxareebserTmaneTis produqcia msofliofasebtan mi axl oebul fasebSi unda mieRoT.

miuxedavad imisa, rom 1993-1994 wl ebSi saxel mwifo sawarmoebi inerciit j er kidev muSaobda da uSvebda im produqcias (sofl is meurneobis produqtebi, mil ebi da a.S.), rac TurqmeneTs ainteresebda, qarTul ma mxarem ver SeZl o gazis sanacvl od produqciis saWi ro odenobiT miwodeba. qarTul mxares srul ad arc gazis safasuris val utiT gansazRvrul i Rirebul eba gadauxdia _ 30 aSS dol ari 1000 kubur metrze.

arsebobs eWvi, rom TurqmeneTSi produqciis miwodebis sababiT saxel daxel od iqmneboda firmebi Tanamdebobis pirebis iniciativiT. am firmebs sabiuj eto saxsrebisaken gza xsnil i hqondaT, raki saxel mwifo val debul i iyo, maT mier TurqmeneTisaTvis miwodebul i da saerTaSoriso standartebiT Sefasebul i sakl iringo produqciis Rirebul ebis 50% anazRaurebina.

metic, sakl iringo operaciaTa xel Sewyobis mizniT saqarTvel os ministrTa kabinetma 1994 wl is 18 agvistos miRo dadgenil eba #569, roml is mixedviTac rkinigzas TurqmeneTSi gasagzavni produqciis gadazidva unda ewarmoebina winaswari gadaxdis gareSe. rkinigzis mier gaweul i xarj ebis angariSsworeba unda momxdariyo "saqenergos" da "saqgazis" departamentebS Soris urTierTCaTvl is saSual ebiT. amgvarad, sakl iringo operaciebSi CarTul i firmebi transportirebis xarj isganac gaTavisufl dnen.

mogvianebiT am firmebma biuj etidan maT mier gaweul i xarj ebis anazRaurebis 50%-iani ganakveTi gaaprotestes da gaweul i xarj ebis 80%-is anazRaureba moiTxoves. Aamas adasturebs TurqmeneTTan 1995 wel s bunebrivi airis mowodebiT warmoqmnil i sasaqonl o daval ianebis dafarvis komisiis 1996 wl is 11 martis sxdomis oqmi. Ooqmis CanaweriT dasturdeba kompaniebis moTxovna biuj etis mier maTi danaxarj ebis 50%-ze maRal i anazRaurebis Sesaxeb.³¹

kompaniebs, roml ebic amas iTxovdnen kargi precedenti i hqondaT. ufro adre TurqmeneTSi produqciis gadatvirTvaze gaweul i danaxarj is 80%-mde anazRaurebas miaRwia firma "bem". firma "bem"-is xel mZRvanel i, i. yifiani, 1994 wl is 21 ivniss saxel mwifos meTaurisa da parl amentis Tavmj domaris mimarT miweril weril Si xel isufl ebas sTavazobs TurqmeneTTan warmoSobil i daval ianebis nawil is dafarvas misi firmis saSual ebiT, Tu TurqmeneTis oficial uri organoebidan warmodgenil i val is dafarvis Sesaxeb cnobis safuZvel ze maT angariSze dauyovnebl iv Cairicxeba dafarul i val is aranakl eb 80% kuponebiT, erovnul i bankis mier dadgenil i kursis mixedviT³².

miuxedavad imisa, rom saqarTvel os xel isufl ebas kompaniebis mier TurqmeneTisaTvis miwodebul i produqciis Rirebul ebis 50% unda gadaexada, firma "bem" saxel mwifosagan produqciis Rirebul ebis 80%-is dauyovnebl iv anazRaurebas miaRwia. sayuradReboa is faqtic, rom firmis xel mZRvanel i aseTi Sinaarsis weril s pirdapir saxel mwifos meTauris da parl amentis Tavmj domares swers.

"saqgazis" departamentis cnobiT, 1994-1995 wl ebSi TurqmeneTSi bunebrivi airis sanacvl od produqcia gaagzavna 14 firmam: garTianeba "arem", Sps "bem", Sps "ai sma", firma "sofiom", avtoqarxanam, ss "soiuz al ", "eqspres XXI", ss "l asma", sg "azotma", asociacia "georgiam", ss "TeTroni-90"-ma, Sps "kodorma", asociacia "gel aTma", asociacia "dabrunebam". maT mier gagzavnil i produqciis Rirebul eba 23, 628 657

³¹ TurqmeneTTan 1995 wel s bunebrivi airis mowodebiT warmoqmnil i sasaqonl o daval ianebis dafarvis komisiis 1996 wl is 11 martis sxdomis oqmi.

³² firma "bem"-is general uri direktoris, i. yifianis weril i saxel mwifos meTaurisadmi, 21 ivnisi, 1994 wel i.

mil ion dol ars Seadgenda. maT biuj etidan am Tanxis Tavi dan gaTval iswinebul i 50%-is nacvl ad 80% aunazRaures.

saqarTvel os parl amentis korufciasTan brZol is droebi Tma komisi am g. barami Zis Tavmj domareobiT 1996 wel s Seiswavl a sakl iringo operaciebSi monawil e qarTul i kompaniebis saqmianoba³³. Aam komisi is masal ebis mixedviT, gadatvirTul i produqciis garkveul i nawil i angariSsworebaSi ar CaiTval a gadamtvirTavi organizaciebis xel mZRvanel Ta daudevrobiT da TurqmeneTSi saqarTvel os savaWro warmomadgenl is uyuradRebobiT, roml is funqciaSic Sedioda gadatvirTul i produqciis Cabareba-CaTvl is organizeba.

TurqmeneTSi sakl iringo wesiT gadatvirTul i produqciis raodenobis dadgeni sasaparl amento komisi am isargebl a "saqgazSi" dacul i cnobebiT. gairkva, rom xsenebul organizaciebs departament "saqgazSi" wardgenil i hqondaT mxol od TurqmeneTSi CaTvl ebis Sesaxeb miRebul i Setyobinebebi, rasac ar axl da gadatvirTvis damadasturebel i zeddebul ebi. 1994 wel s gadatvirTul i produqciis CasaTvl el i da TurqmeneTSi CaTvl il i Tanxebis urTierTSedarebiT gamovl inda CauTvl el i Tanxa 1 114,869 dol aris odenobiT.³⁴

am viTarebaSi ministrTa kabinetma, imis nacvl ad, rom dainteresebul iyo da gamoekvl ia Seqmnil i mdgomareobis mizezebi, 1994 wl is 6 seqtembers a. margianis xel moweriT miiRo dadgenil eba #638, moiwona TurqmeneTTan bunebrivi airis mowodebiT warmoqmnil i daval ianebis gastumrebaSi kerZo firmebis monawil eoba da neba darTo gaerTianeba "aress", Sps "bem"-s da sxva dainteresebul firmebs, monawil eoba mieRoT sakl iringo operaciaSi.

es dadgenil eba iTval iswinebda finansTa saminstros mier gaerTianeba "ares"-sa da Sps "bem"-ze gadatvirTul i produqciisaTvis saxel mwifo garantiebis gacemas, rac niSnavda miwodebul i produqciit dafarul i bunebrivi airis sakl iringo Rirebul ebis 80%-ian anazRaurebas da am kompaniebisTvis saxel mwifo sakuTrebaSi darCenil i aqciebis, daumTavrebel i samSenebl o da sxva saprivatizacio obieqtebis Sesyidvis ufl ebis miniWebas.

ministrTa kabinetis am dadgenil ebiT yovl ad usafuZvl od sakl iringo Rirebul ebis anazRaureba gazarada 80%-mde. amgvarad, faqtobrivad ignorirebul i iqna wina ori dadgenil eba, ris Sedegadac, rogorc kontrol is pal atis sarevizio masal ebiT irkveva, saxel mwifom 7,84 milioni aSS dol ariT izaral a, kerZod: gaerTianeba "ares"-ma miiRo 1 876,1 aTasi dol ari; Sps "bem" _ 3 691,6 aTasi dol ari; firma "eqspresi XXI"-m _ 110,0 aTasi dol ari; "aisi-95"-ma _ 35,6 aTasi dol ari; "sofiom" _ 28,0 aTasi dol ari; sss "soiuz-al "-ma _ 163,0 aTasi dol ari; ss "I asma" _ 14,3 aTasi dol ari; "azotma" _ 1 260,0 aTasi dol ari; asociacia "georgiam" _ 120 aTasi dol ari; Sps "TeTroni 90"-ma _ 129 aTasi dol ari; Sps- "kodorma" _ 66,1 aTasi dol ari; asociacia "gel aTma" _ 35 aTasi dol ari, asociacia "dabrunebam" _ 251,1 aTasi dol ari.

saparl amento droebiTi sagamoZiebo komisi is mier Sps "bem"-is mier Catarebul i samrewvel o da savaWro operaciebis winaswari Seswavl iT gairkva, rom mas produqciis SeZenasa da TurqmeneTSi gadatvirTvaSi aranairi material uri xarj i ar gauwevia, Seasrul a mxol od savaWro warmomadgenl is funqcia, organizacia gaukeTa daniSnul ebis adgil ze produqciis Cabarebas da didi mogeba miiRo. amasTan, saxel mwifom am firmas aunazRaura TurqmeneTSi Catarebul i samSenebl o samuSaoebis Rirebul eba, Tumca kontrol is masal ebis mixedviT am samuSaoebis Catareba ar dasturdeba.

³³ Pparl amentis korufciasTan brZol is droebiTi sagamoZiebo komisi is Tavmj domaris weril i general uri prokuroris, uSiSroebis ministris da kontrol is Tavmj domarisadmi, 1996 wl is maisi.

³⁴ Kkontrol is pal atis mier "saqgazis" Semowmebis aqti, 1996 wl is 25 dekemberi

metic, qonebis marTvis saministrom Sps "bems" saxel mwifo val is dafarvis sanacvl od saxel mwifo sakuTrebaSi arsebul i gudaoris sportkompl eqsis, koniakis qarxana "enisel is" da sxva obieqtebis sakontrol o paketebi pirdapir gadasca.

1994-1995 wl ebSi kontrol is pal atam uSiSroebis saministros moTxovniT Sei swavl a firma "bem"-is saqmi anoba, magram saqme sasamarTl omde ar misul a maRal i instanci ebis Carevis gamo.

parlamentis korufciasTan brZol is droebiTi sagamoZiebo komisiis Tavmj domare general uri prokuroris, uSiSroebis ministris da kontrol is Tavmj domarisadmi 1996 wl is maisSi miweril weril Si eWvs gamoTqvams, rom xel ovnurad wianurdeboda sakl iringo produqciis gadatvirTva da gamiznul ad iqmneboda didi saxel mwifo daval ianeba. weril s, iseve, rogorc kontrol is pal atis mier Seswavl il faqtebs, reagireba ar mohyol ia.

TurqmeneTis mxaresTan 1992 wel s miRweul i SeTanxmebis erT-erT Zl ier mxared saqarTvel os xel isufl eba miCnevda TurqmeneTisTvis gazis sanacvl od qarTul i produqciis msofil io BfasebiT miwodebas. qarTul ma mxarem verc SeTanxmebis am punqtis dacva moaxerxa. Turqmenul i mxare aprotestebda miwodebul i produqciis xarisxs da koreqti vebi Sehqonda qarTul i mxaris mier SeTavazebul da kontraqtiT gaTval iswinebul fasebSi, magal iTad, 1994 wel s:

1. Cai _ 1 kg _ mxareebS Soris SeTanxmebul i fasi 3 dol ari³⁵ Turqmenul ma mxarem Secval a 1,5 dol ariT;
2. Rvino _ 1 dkl _ SeTanxmebul i fasi 60 dol ari Seicval a 25 dol ariT;
3. koniaki _ 1 dkl fasi 130 dol ari Seicval a 50 dol ariT.

amasTan, misaRebi produqciis nawil i TurqmeneTis mxarem an Seamcira, an saerTod amoiRo nusxidan. Cai kontraqtiT gaTval iswinebul i 15 aTasi tonis nacvl ad davida 7700 tonamde. AgaTval iswinebul i iyo 268 cal i avtomanqana, magram maTze saerTod uari ganacxades da a.S.³⁶

savaraudoa, rom sakl iringo operaciebSi CarTul i firmebi SedarebiT ukeTesi xarisxis produqcias sxva momxmarebl ebze yiddnen, TurqmeneTsi ki uxarisxo produqcias ezidebodnen. rasakvirvel ia, amaze Turqmenul i mxare Sesabamisad reagirebda da saqarTvel os daval ianeba izrdeboda.

amasTan, qarTul i mxare produqciis miwodebis process saTanadod ver akontrol ebda. tvirTebi dagvianebiT, Nan arasrul ad Cadioda, an saerTod ver aRwevda daniSnul ebis adgil s.

arsebobs varaudi, rom tvirTebi egzavneboda sxva adresatebs ruseTsa da central ur aziaSi. miuxedavad amisa, val is dafarvaSi monawil e kompaniebs gaweul i danaxarj ebis 80% biuj etidan unazRaurdeboda.

vaWrobisa da material uri uzrunvel yofis ministri, m. zankal iani 1994 wl is 26 april iT daTariRebul weril Si premier-ministr o. facacias sTavazobs tvirTebis TurqmeneTsi Catanis gasakontrol ebl ad baqosa da TurqmenbaSSi special uri punqtebis gaxsnas saxel mwifos meTauris special uri warmomadgenl is

³⁵ saeWvoa, 1992 wel s msofil io bazarze 1 kg Cais fasi 3 dol ari yofil iyo.

³⁶ MsaqarTvel os vaWrobisa da material uri momaragebis ministris, m. zankal ianis cnoba TurqmeneTTan savaWro ekonomikuri urTierTobebis Sesaxeb.

xel mZRvanel obi T. Tu tvirTebi marTI a ikargeboda da iZarcveboda ori wl is ganmavl obaSi, saintereso, es sakiTxi ratom ufro adre ar dadga dRis wesrigSi.

TurqmeneTisadmi daval ianebis dafarvis sqemaSi monawil eobda saqarTvel os moqmed sawarmoTa umravl esoba: Tbil isis saaviacio qarxana, Tbil isis vagonSemkeTebel i qarxana, qarTul i Saqari da aS. savaraudoa, rom es sawarmoebi qmnidnen kerZo struqturებს TurqmeneTTan sakl iringo operaciebisaTvis, garkveul i mocul obis tvirTebis TurqmeneTisaTvis miwodebis nacvl ad sabiuj eto saxsrebs "acocxl ebdnen" da partniorebTan erTad iyofdnen. AfinansTa saministrosa da kontrol is pal atis masal ebis gacnoba amgvარი varaudisaTvis sakmao safuZvel s izl eva³⁷.

TurqmeneTidan miRebul i gazis raodenobisa da xarisxis sakiTxi

saqarTvel os kontrol is pal atam Seiswavl a 1993-1994 wl ebSi TurqmeneTidan mowodebul i bunebrivi airis gamo dagrovil i saqarTvel os daval ianebis sakiTxi da bevri Seusabamoba aRmoacina.

- saqarTvel os ar gaaCnda gazis raodenobisa da xarisxis dasadgeni mowyobil oba saqarTvel o-ruseTis sazRvarze, amitom SeuZl ebel i iyo mowodebul i Turqmenul i gazis raodenobisa da xarisxis kontrol i;
- 1993 wl is daval ianeba naangariSebi iyo 80 dol arad maSin, rodesac TurqmeneTidan mosul i tel egramebis mixedviT, 1000 kuburi metri gazis Rirebul eba 1993 wl is 01.01-01.06 periodSi iyo 19000 rubl i, anu 30 dol ari, 1993 wl is 01.06-01.10 periodSi _ 38 400 rubl i, anu 37,4 dol ari, 1993 wl is 01.10-dan 1994 wl is 01.01-mde periodSi _ 80 aSS dol ari;
- mTI iani daval ianeba iangariSeboda ful ad erTeul ebSi da ara sakl iringo operaciebiT, rac ufro momgebiani iqneboda qarTul i mxarisaTvis;
- 1994 wl is 19 martis mol aparakebis oqmiT, Turqmenul i gazis tranzitis val ad dafiqsirebul ia 38 295,5 aTasi aSS dol ari. Tumca Semowmebis procesSi ver dadginda, ris safuZvel ze ganisazRvra es val i;
- "saqgazSi" arsebul i dokumentebiT ver gairkva, tranzitis Rirebul eba Sedioda Tu ara sakl iringo angariSsworebaSi, amitom gaurkvevel ia, ris safuZvel ze daemata sakl iringo Rirebul ebas tranzitis Rirebul eba.

TurqmeneTidan gazis mowodebisa da daval ianebis sakiTxiSaxel mwi fo marTvis da kontrol is meqanizmi srul iad moSl il i iyo. gazis Semotanaze mol aparakebebs awarmoeboda vice-premieri z. kerval iSvil i, gazis real izacia da amonagebi Tanxis koncentracia xdeboda "saqgazis" departamentis mier (xel mZRvanel i d. el iaSvil i). mowodebul i gazis Rirebul ebis nawil obrivi dafarva samrewvel o produqciT kontrol deboda vaWrobisa da material uri resursebis saministros mier vice-premier a. margianis zedamxedvel obi T. sakl iringo operaciebiT miwodebul i produqciis Sedarebis aqtebze xel sawers vaWrobisa da material uri resursebis ministri m. zankal iani.

funqciaTa amgvარი aRreva noyier ni adags qmni da korufciul i garigebebisatvis. amastan, "saqgazisa" da "saqtransgazis" yofil i xel mZRvanel ebis kontrol is pal atisTvis micemul i ganmartebiT, TurqmeneTis val is gansazRvraSi maT monawil eoba ar miuRiaT.³⁸

³⁷ kontrol is pal atis 2000 wl is angariSi.

³⁸ kontrol is pal atis sarevizio departamentis inspeqtorebis moxsenebiTi baraTi kontrol is pal atis Tavmj domaris, r. SaviSvil is mimarT, gv. 62.

kontrol is pal atis cnobi T, Semowmebis procesSi TurqmeneTsa da saqarTvel os Soris 1994 wel s miRebul i samTavrobaTaSoriso SeTanxmehis damadasturebel i dokumenti ar moizEbna. sityvieri ganmartebi T ki gairkva, rom 1993 wl is 27 Teberval s saqarTvel osa da TurqmeneTis mTavrobebs Soris gaformebul i SeTanxmeha avtomaturad gagrZel da Tumca arsebobs "TurqmengazgasaRebaeqsportis" sagareo-ekonomikuri sammarTvel os ufrosis, t. berdievisa da ss "transgazis" general uri direktoris, v. zazaSvil is mier xel moweril i kontraqti 005/94 saqarTvel osaTvis 3,6 mil iardi kuburi metri gazis mowodebis Sesaxeb (1000 kuburi metris Rirebul eba 80 dol ari iyo satranzito Rirebul ebis CaTvl iT).

wina wl is samTavroba SeTanxmehis mixedvit ki gazis raodenoba 3 mil iardi kuburi metri T iyo gansazRvrul i. Znel i saTqmel ia, ram ganapiroba 1994 wel s mosawodebel i gazis raodenobis gazrda axal i kontraqti T. zogadad, TurqmeneTTan dadebul i arc erTi SeTanxmeha ar eyrdnoboda aranair ekonomikur gaangari Sebas. gamonakl iss arc 1994 wl is SeTanxmeha warmoadgenda. metic, Arc miRebul i gazis raodenoba Seesabameboda kontraqti T gaTval iswinebul raodenobas da arc momwodebel da mimReb mxareTa monacemebi emTxveoda erTmaneTs.

momwodebel i mxaris informacii T ki, sami wl is ganmavl obaSi saqarTvel osaTvis mowodebul i bunebrivi airis raodenoba 6. 963. 8 aTasi kuburi metri iyo, saidanac³⁹:

1993 wel s Semovida 3 742.9 mil iardi kuburi metri 299.432 mil ioni aSS dol aris Rirebul ebi T;

1994 wel s _ 2 576.9 mil iardi kuburi metri 128.845 mil ioni dol aris Rirebul ebi T;

1995 wel s _ 644 mil ioni kuburi metri 51.5 mil ioni dol aris Rirebul ebi T.

unda aRiniSnos, rom monacemebi qveyanaSi Semosul i gazis raodenobis Sesaxeb saqarTvel oSi gansxvavebul ia, Mmagal iTad, "saqgazis" 1994-1996 wl is monacemebi ar emTxveva arc "saqtransgazis" da arc statistikis departamentis monacemeb. xol o 1992-1993 wl ebSi mowodebul i gazis mocul obis Sesaxeb statistikis departaments informacia saerTod ar gaaCnia. Aaqedan gamomdinare, saqarTvel os 1993-1995 wl ebis daval ianeba TurqmeneTis mimarT bevr kiTxvas badebs.

sqema 1. saqarTvel os gazis mowodeba, mocul oba da fasi 1993-1995 wl ebSi, romel ic Sedgenil ia "saqgazis" departamentisa da statistikis departamentis monacemTa Sejerebi T

B	1993		1994		1995	
	ml n kub.m.	fasi	ml n kub.m.	fasi	ml n kub.m.	fasi
TurqmeneTi	3,742.9	\$80	2,892*	\$80	514	\$80
ruseTi	-	-	-	-	397	\$80
irani	-	-	133,996.74**	\$95		
sul	3,742.9		3,025.996.74		911	72,848

* "saqgazis" departamentis monacemebi T, 1994 wel s saqarTvel om TurqmeneTidan 2,576.74 kuburi metri bunebrivi airi Semoitana;

** statistikis departamentis monacemebi iranul i gazis Semotanis Sesaxeb saerTod ar arsebobs;

³⁹ "saqgazis" departamentis sagareo-ekonomikuri urTierTobebis departamentis ganyofil ebis cnoba, 1995 wl is 26 ivl isi.

amgvarad, 1992-1994 wl ebSi saqarTvel o gazz yidul obda daaxl oebiT msofil io fasad da transportirebis fasi anal ogiurad unda exada. amave dros, qarTul mxares arc mowodebul i gazzis zusti raodenobisa da arc misi xarisxis Sesaxeb obieqturi informacia ar gaaCnda da mxol od momwodebel i da satranzito mxaris monacemebs eyrdnoboda.

gazzis Sida distribuciis korufciul i aspektebi, msxvil i momxmarebl ebidan gazzis safasuris amoRebis probl ema

mowodebul i bunebrivi airis mocul obis sazomi danadgari saqarTvel oSi 1995 wl amde ar arsebobda. BsaqarTvel oSi Semosul i bunebrivi airis mocul obis dadgena xdeboda ruseT-saqarTvel os sazRvarze (inguSeTis teritoria) arsebul i Cmis sazomi kvanZiT. amitom 1992-1994 wl ebSi saqarTvel oSatvis mowodebul i bunebrivi airis mocul oba, rbil ad rom vTqvaT, daaxl oebiTi iyo. special istTa cnobiT, gasazomi kvanZebi maRal i wnevis zegavl eniT xSirad wyobidan gamodis da yovel 3-4 wel iwadSi mainc esaWi roeba kal ibrireba⁴⁰. rusul mxares ki im periodSi Cmis sazom kvanZze es ar mouxdenia.

amaSTan, gazzis mocul obis Semowmeba xdeboda arapirdapiri meTodiT, difmanometriani xel sawyos meSveobiT, romelic maRal i cdomil ebiT (5%) xasiaTdeba da ki dev ufro maRal (30%-ian) cdomil ebas iZl eva mil sadenSi gazzis nakadis Semcirebisas⁴¹.

1995 wl is april Si mwyobrSi Cadga sionis gazzis mocul obis sazomi kvanZi. amis Semdeg, **1995 wl is april -ivniSi dafiqsirda Cmis sazomi kvanZis mier mowodebul i gazzis raodenobis real urze meti odenobiT aRricxvis SemTxvevebi. ss "transgazma" pretenzia wauyena "mostransgazzs"⁴² zedmetad daricxul 25 mil ion kubur metr gazzes.** rusul ma mxarem misi pretenzia ukuagdo im motiviT, rom mxareebi, arsebul i satranzito SeTanxmebiT, Cmis sazomi kvanZis monacemebs unda dayrdnoboden.

sionis sazomi kvanZi mdebareobs saqarTvel os samxedro gzaZe, yazbegidan 9 kil ometrSi. AqarTul -rusul sazom kvanZebS Soris dasaxl ebul i punqtis arseboba (yazbegi da ramdenime sofel i) safuZvel s aZl evda rusul mxares, darRvevaze reagireba ar moexdina. qarTul ma mxarem icoda, Tu ra raodenobis gazzis moixmarda yazbegis raionis mosaxl eoba. sadavo 25 mil ion kuburi metri gazi yazbegis mosaxl eobis mier daxarj ul i gazzis raodenobas aRemateboda. miuxedavad amisa, gazzis mocul obasTan dakavSirebiT warmoSobil i Seusabamoba yazbegis raions miewera.

srul i qaosi iyo wiTel i xidis sazom kvanZebzec. Kkontrol is pal atis mier ss "transgazzis" 1995 wl is 9 seqtembris SemowmebiT dadginda, **rom wiTel i xidis sazomi kvanZebi ar iyo saTanadod dacul i. es saSual ebas iZl eoda, gazi arasanqciirebul ad gadinebul iyi mezobel qveynebsi.**⁴³ amaSTan, EerTi Camketi urdul i azerbaijanis mxares iyo da ver xerxdeboda misi kontrol i.

aqedan gamomdinare, 1992-1995 wl ebSi mowodebul i mocul obis dadgenisas unda yofil iyo ori saxis cdomil eba _ pirvel i, gamowveul i teqnikiuri gaumarTaobiT da meore _ mizandasaxul i (ruseTisa da wiTel i xidis

⁴⁰ parl amentis energetikis saeqsperto j gufis xel mZRvanel is, manj gal aZis komentari.

⁴¹ "saqtransgazzis" 1994 wl is gazzis zegegmuri danakargi, gv. 1-5.

⁴² "mostransgazi" kurirebda Turqmenul i gazzis transportirebas.

⁴³ kontrol is pal atis mier ss "transgazzis" 1995 wl is 9 seqtembris Semowmebis aqti, gv. 3-4.

saZom kvanZebze), gazis mowodebis korufciul sqemaSi CarTul i qarTul - rusul i j gufis interesis Sesabamisad. rac meti iqneboda saxel mwifo daval ianeba, miT meti unda yofil iyo amgvar garigebebSi CarTul i Sereul i qarTul -rusul i j gufis mogeba kl iringul i operaciebiT.

1993-95 wl ebSi aRricxvianobis Tval sazrisiT qveyanaSi srul i qaosi iyo. 1994 wl idan saqarTvel oSi Semosul i gazis ganawil eba warmoebda operatiul ad, ministrTa kabinetis yovel kvireul TaTbirebze, xol o 1995 wl idan _ saxel mwifo ministris mier damtkicebul i grafikiT. 1994-1995 wl ebSi ss "transgazis"⁴⁴ mier gaformebul i miReba-Cabarebis 104 aqtidan gazis meurneobebis mier xel mouwerel i iyo 57, aqedan 6 SemTxvevaSi momxmarebel i ar eTanxmeboda dafiqsirebul monacemebs⁴⁵.

ss "transgazis" monacemebiT, gazis meurneobebs 1994 wel s miwoda 2 475 745 aTasi kuburi metri gazi. Ddepartament "saqgazis" informaciIT, gazis meurneobebis mier miRebul i iyo 2 464 577 aTasi kuburi metri gazi, Tavad gazis meurneobebis mixedviT ki maT miRes 2 259 011 aTasi kuburi metri bunebrivi airi. **Aam instanciebs Soris dakargul ia 216 mil ionamde kuburi metri 18 280 000 dol aris Rirebul ebis gazi (1000 kuburi metri 80 dol aris angariSiT).**

aseTive Seusabamobebi a samrewel o moxmarebis Sesaxeb monacemebsic⁴⁶, magal iTad:

- bol nisis trestis bal ansiT, 1994 wel s maT miRebul i hqondaT 10 712 aTasi kuburi metri gazi, "transgazis" monacemiT ki _ 7 175 aTasi kuburi metri;
- marneul is gazis trestis bal ansiT 1994 wel s miRebul i iyo 6 601 aTasi kuburi metri, "transgazis" mixedviT ki _ 6 644 aTasi kuburi metri;
- 1994 wel s kaspis cementis qarxnis mier moxmarebul i iyo 13 759,1 aTasi kuburi metri gazi, xol o qarxnis kartogramebis mixedviT _ 13 285,6 aTasi; 1995 wel s dadginda, rom "kaspicementis" kartogramebi gazis moxmarebis Sesaxeb damuSavebul i iyo arazustad sawarmos sasargebl od;
- "rustavgazisa" da "rustavcementis" SemowmebiT gamovl inda, rom sazomi xel sawyo ar Seesabameboda standartebis. amitom sargebl obdnen "transgazis" sazomiT, romel zec mierTebul i iyvnen saSen masal aTa kombinati da kooperativi "ganaxl eba". am organizaciebis danaxarj ebs angariSobdnen subieqturad;
- trest "mcxeTagazis" SemowmebiT gamovl inda disbal ansi. qsnis minis taris qarxnis monacemiT, qarxanas daxarj ul i aqvs 800 000 kuburi metri gazi, trestis bal ansiT ki _ 1 275, 5 aTasi kuburi metri, anu 475 5 aTasiT kuburi metriT meti;
- somxeTisaTvis gatarebul i gazis danakargebi saerTod ar iyo aRricxul i da wiTel i xidis sazomi kvanZidan igive raodenobis gazi miwodeboda somxeTs, ramdenic Cmi dan Semodi oda.

rogorc saqarTvel ostvis, ise somxeTistvis tranzitiT miwodebul i gazis aRricxvis sakiTxi saintereso unda yofil iyo im mxrivac, rom rusul i mxare "kavkasgazi" transportirebisas gazis j amur danakargebze momxmarebl ebs mZime pirobebs uyenebda⁴⁷. "kavkasgazis" mier daSvebul i j amuri danakargebi transportirebisas zafxul is periodSi gatarebul i gazis saerTo mocul obis 9-10%-s, zamTris periodSi ki 12-15%-s Seadgenda⁴⁸. qarTul mxaresac aseTi teqnikiuri

⁴⁴ 1995 wel s "saqtransgazis" reorganizaciis Semdeg Seiqmna ss "transgazi".

⁴⁵ Ddepartament "saqgazis" Semowmebis aqti, kontrol is pal ata, 1995 wl is 9 seqtemberi.

⁴⁶ Mmonacemebi aRebul ia kontrol is pal atis mier "saqgazis" Semowmebis aqtidan, 1995 wl is 9 seqtemberi.

⁴⁷ s/g "saqtransgazis" 1994 wl is gazis zegeguri danakargis anal izi.

⁴⁸ Ss "transgazis" Semowmebis aqti, kontrol is pal ata 1995 wl is 9 seqtemberi.

gaTvl ebiT unda exel mZRvanel a imisaTvis, rom somxeTisTvis gaxis tranzitis dros arsebul i teqniki danakargi saqarTvel os biuj ets ar daswol oda. Tumca, rogorc kontrol is pal atis SemowmebiT gairkva, qarTul ma mxarem teqniki danakargi saerTod ar gaiTval iswina.

moxmarebul i gaxis debitorul i daval ianebis dinami ka aCvenebs, rom 1993-94 wl ebSi gazi miwodeboda im mxvil momxmarebl ebs, roml ebic gaxis safasurs wl ebis ganmavl obaSi ar ixdidnen, Mmagal iTad, "kaspigazis" daval ianeba "saqgazisa" da "transgazis" mimaT 774 957,4 mil ion kupons Seadgenda, "rustavgazis" daval ianeba _ 30 tril ion 22 mil iard kupons⁴⁹. aseTYmsxvil momxmarebl ebs Soris rustavis "azoti" gansakuTrebul i SemTxvevaa (dawvril ebiT ix. qvemoT).

1994 wl is 1 ianvrade gaxis Sesyidvas, transportirebas, gaxis meurneobebze real izacias da momwodebel Tan angariSsworebas awarmoebda ss "saqtransgazi". 1994 wl is ianvridan moxda `saqtransgazis" reorganizacia, igi ss "transgadzad" gadakeTda. misi funqciebi bunebrivi airis transportirebiTa da Txevadi gaxis SemotaniT Semoifargl a. axal i erTeul i ss "transgazi" departament "saqgazs" daeqvemdebara. mogvianebiT moxda ss "transgazis" reorganizacia da igi ss "saqtransgazmr ewvad" gadakeTda.

1994 wl is 1 ianvars "saqgazs" daeval a qmediTi RonisZiebebis gatareba dagrovil i daval ianebebis amosaRebad, momxmarebl ebs daval ianeba unda gadaer icxaT "saqgazis" angariSze.

kontrol is pal atam departament "saqgazis" Semowmebis dros bevri darRveva aRmoaCina. maT Soris umTavresi iyo mouwesrigebel i aRricxvi anoba da urCi gadamxdel ebisaTvis gaxis miwodeba⁵⁰. kontrol is pal atis mier "saqgazis" Semowmebis aqts erTvis "saqgazis" finansebisa da sabuRal tro aRricxvis ganyofil ebis ufrosis, g. kiknavel izis SeniSvna. es ukanasknel i ganmartavs⁵¹, rom ***"saqgazi" ver aizul ebda urC gadamxdel ebs, gadaexadaT moxmarebul i gaxis safasuri da verc gabs Seuwyvetda maT, vinaidan uSual od premier-ministr o. facacias, vice-premierebis, z. kerval iSvil isa da a. margianis miTiTebebiT gaxis miwodeba xdeboda iseTi mxvil i da urCi gadamxdel ebisaTvis, rogoric iyo gardabnis Tboel eqtrosadguri, rustavis "azoti", rustavisa da kaspis cementis qarxnebi, gardabnis muyao-ruberoidis qarxana, mefrinvel eobis fabrikebi.***

"saqgazis" departamentis TanamSroml is es SeniSvna aSkarad miuTiTebis xel isufl ebis umaRl esi eSel onis warmomadgenel Ta interesze ama Tu im saxel mwifo da kerZo sawarmos mimaT.

gaxis danakargebi Tu arasanqcirebul i moxmareba (1993-1995 wl ebi)

gaxis teqniki, iseve, rogorc komerciul i danakargebi saxel mwifo biuj ets awveboda. 1985-90 wl ebSi gaxis transportirebis dros j amuri danakargi 3-4,2%-s Seadgenda, 1993 wel s _ 9,6%-s, 1994 wel s _ 11%-s. riT iyo ganpirobebul i danakargebis aseTi zrda?

1994 wel s mwyoBrSi Cadga ruseT-saqarTvel o-somxeTis damakavSirebel i 1,2 metri diametris axal i magistral uri gabsadeni, roml is mizani iyo azerbaij anidan

⁴⁹ Mdepartament "saqgazis" Semowmebis aqti, 1995 wl is 9 seqtemberi.

⁵⁰ departament "saqgazis" Semowmebis aqti, 1995 wl is 9 seqtemberi.

⁵¹ Ddepartament "saqgazis" SeniSvnebi kontrol is pal atis mier Catarebul i Semowmebis aqtze, 1995 wl is seqtemberi.

gazis miwodebis Sewyvetis Semdeg somxeTis gaziT momarageba. amasTan, funqcionirebda Zvel i 80-iani wl ebis 700 mm-iani mil sadenic. orive mil sadenis gamtaroba wl iurad 9,5 mil iardi kuburi metri iyo. axal i mil sadenis mwyobrSi Sesvl is Semdeg, rasakvirvel ia, gazarada maTi erTobl ivi gamtaroba, samagierod, Semcirda maTSi moZravi gazis nakadi, ramac mil sadenSi wnevis dacema da teqniki danakargebis zrda gamoiwvia.

1994 wel s am mil sadenebiT aRricxul ia saqarTvel oSi 3 759 900 aTasi kuburi metri gazis Semotana. aqedan 367 975 aTasi kuburi metri somxeTisaTvis gankuTvnil i gazi iyo, 2 475 748 aTasi kuburi metri, "transgazis" monacemebi T, mi ewoda sxvadasxva momxmarebl ebs, 54 064 aTasi moxmara "transgazma", 119 693 aTasi teqniki danakargia. 1994 wel s axal i 1,2 metri diametriani mil sadenis amoqmedebis Semdeg gazsadenSi wneva daeca, ramac gazis raodenoba 1 375 aTasi kuburi metriT Seamcira. amgvarad, 1994 wl is ganmavl obaSi gazis miRebul da moxmarebul (danakargebis CaTvl iT) raodenobas Soris sxvaobam 243 794 aTasi kuburi metri Seadgina.⁵²

Tu gaviTval iswinebT, rom "kavkasgazi" gazis transportirebis j amur danakargs zamTarSi 9-10%-s angariSobda, zafxul is periodSi _ 12-15%-s, saqarTvel os danakargebi gazze gacil ebiT meti unda yofil iyo. miT ufro, rogorc kontrol is pal atis mier Catarebul i SemowmebiT dadginda, somxeTs imave raodenobis gazi mi ewodeboda wiTel xidTan, ramdenic miSTvis iyo gankuTvnil i Cmi s sazom kvanZTan, anu saqarTvel os teritoriaze teqniki danakargebis gauTval iswinebl ad. metic, **1998 wel sac ki "saqtransgazmrewvs" somxeTis gazis sawarmosTan 1993-1995 wl ebis Sedarebis aqtebi ar gauformebia**⁵³.

amrigad, 1993-95 wl ebSi ss "transgazs" somxeTis tranzitis dros mar to danakargebis sakompensaci od unda daetovebina, sul mcire, tranzitis mocul obis 10%, anu saqarTvel oSi sul unda darCenil iyo 153,7 mil ioni kuburi metri gazi. faqtobrivad, ss "transgazma" daitova mxol od 50,96 mil ioni kuburi metri. saqarTvel os gazis meurneobis xel mZRvanel ebi gamocdil i profesional ebi iyvnen saimisod, rom aseTi uxeSi Secdomebi daeSvaT, Tanac sakuTari interesebis saZianod. ufro real uria, rom arsebobda garkveul i garigeba gazis sferos qarTvel da somex muSakebs Soris.

amasTan, 1994 wel s "saqtransgazma" "saqgazze" gaaforma 245, 3 mil ioni kuburi metri 16 624 aTasi dol aris Rirebul ebis gazi, romel ic "saqgazs" real urad ar miur ia. Aaseve, 1994 wl is pirvel naxevarSi "saqtransgazis" mier cxinval iTvis miwodebul ad aRricxul ia 64 mil ioni kuburi metri 5 120 aTasi dol aris Rirebul ebis gazi, risi gadamowmebac SeuZl ebel ia.⁵⁴

"saqtransgazma" 1994 wl is zegeguri danakargebis mizezad Semdegi faqtorebi daasaxel a⁵⁵:

- ruseTis sazRvarTan sakuTari sazomi kvanZisa da gazis xarisxis damdgeni xel sawyoebis uqonl oba;
- ruseTidan Semosul gazSi didi raodenobiT kondensatis Semcvel oba, rac azianeabda mil sadenebs da gazis danakargs zrdida. am mizeziT "saqtransgazma" teqniki danakargis saxiT Camowera 30 mil ioni kuburi metri;

⁵² ss "transgazis" Semowmebis aqti, kontrol is pal ata, 1995 wl is 9 seqtemberi.

⁵³ auditorebis moxsenebiTi baraTi kontrol is pal atis Tavmj domares, r. SaviSvil s "saqtransgazmrewvis" Semowmebis Sesaxeb, gv. 31.

⁵⁴ auditorebis moxsenebiTi baraTi kontrol is pal atis Tavmj domares, r. SaviSvil s "saqtransgazmrewvis" Semowmebis Sesaxeb, gv. 7.

⁵⁵ s/g "saqtransgazis" 1994 wl is gazis zegeguri danakargis anal izi.

- maRal i gamtarobis magistral uri mil sadenis dautvirTaoba, aqedan gamomdinare, mil sadenSi wnevis vardniT gamowveul i danakargebi. Aam mi zeziT "saqtransgazma" Camowera 32 mil ioni kuburi metri, rogorc teqniki danakargi;
- moZvel ebul i gaxis mricxvel ebi, roml ebic denis gaTiSvebis dros ver afiqsirebdnen miwodebul i gaxis mocul obas;
- Camketi kvanZebis TviTneburad gaxsna wiTel xidze da azerbaij anis teritoriaze, mezobel i qveynebisatvis gaxis arasanqci rebul i miwodeba. azerbaij anis mier mitacebul ad CaiTval a 70 mil ioni kuburi metri.

sul gegmur danakargebTan erTad, ramac 188 mil ioni kuburi metri Seadgina (1994 wel smowodebul ad dafiqsirebul i 3 760 mil iardi kuburi metris 5%) "saqgazis" mier Camoweril ma danakargma mTI ianobaSi 320 mil ion kubur metrs miaRwia. **kontrol is pal atis minacemebiT, 1994 wel s mTI ianma danakargma 418,6 mil ioni kuburi metri Seadgina.**

1995 wel s sionis sazomi kvanZis amoqmedebis Semdeg "saqtransgazma" "kavkasgazs" wauyena pretenzia 25 mil ioni kuburi metri gaxis zedmetad daricxvis Sesaxeb. amas daemata 1995 wel s axal magistral ur mil sadenze momxdari avaria, roml is drosac 3 mil ion kubur metramde gazi gaibna. "saqtransgazma" pretenzia wauyena "armgazstrois" (romel mac mil sadeni aaSena)⁵⁶ mil sadenis uxarixso SeduRebis gamo, Tumca uSedegod.

1995 wel s "gazpromsa" da "saqtransgazs" Soris disbal ansma 49,3 mil ioni kuburi metri Seadgina. aqedan gamomdinare, gazrdil teqniki danakargTan erTad 1995 wel s saqarTvel os biuj ets damatebiT 49,3 mil ioni kuburi metri gaxis safasuri daawva⁵⁷.

dReisaTvis Znel i dasadgenia, es teqniki danakargebi real uri iyo Tu gaxis dataceba xdeboda samrewvel o da komerciul i erTeul ebis mier. savaraudod, gaxis distributorebi qveynis SigniT sargebl obdnen arsebul i mZime situaci iT da maTi mfarvel obis qveS myof sawarmoebis moxmarebul i gaxis safasurs teqniki danakargad uTvl idnen. mTI ianobaSi daubal ansebel i gaxis safasurTan erTad danakargebi saqarTvel os biuj ets awweboda da TurqmeneTis mimarT daval ianebas zrda.

1995 wel s gaformebul i samTavrobaTaSoriso SeTanxmebiT, TurqmeneTs saqarTvel osatvis unda moewodebina 1,56 ml rd kuburi metri gazi adrindel i pirobepiT (1993-94 wl ebi). aRricxvianobis mxriv 1995 wel s igive mdgomareoba iyo, rac wina wl ebSi. Ddepartament "saqgazis" monacemebiT, 6 TveSi gaxis meurneobebis miwoda 611 825 aTasi kuburi metri gazi, xolo gaxis meurneobebis mier aRricxul i iyo 611 831 aTasi kuburi metri. ss "transgazis" monacemebiT, gaxis meurneobebis miwoda 647 919 aTasi kuburi metri bunebrivi airi⁵⁸.

mogvianebiT, 1998 wel s, ukve "saqtransgazmrewvis" Semowmebis kontrol is pal atam Seiswavl a am struqturis mier dadebul i kontraqtebi, roml ebic ar Seicavda aranair informacias gaxis miwodebul i raodenobisa da Rirebul ebis Sesaxeb⁵⁹. Ggaxis ganawil eba xdeboda kvl av subieqturi mosazrebebiT da ar iyo

⁵⁶ auditorebis moxsenebiTi baraTi kontrol is pal atis Tavmj domares, r. SaviSvil s "saqtransgazmrewvis" Semowmebis Sesaxeb, gv. 31.

⁵⁷ Kkontrol is pal atis mier "saqtransgazis" Semowmebis aqti, 1994-1997 wl ebi.

⁵⁸ Ddepartament "saqgazis" Semowmebis aqti, 1995 wl is 9 seqtemberi.

⁵⁹ moxsenebiTi baraTi kontrol is pal atis Tavmj domares, r. SaviSvil s "saqtransgazmrewvis" Semowmebis Sesaxeb, gv. 71.

gaTval iswinebul i moxmarebul i bunebrivi airis safasuris gadaxda. amoReba msxvil i samrewvel o momxmarebl ebidan kvl av ar xdeboda.

1992-1994 wl ebSi saxel mwifo sabWos mier gatarebul i danaSaul ebrivi finansuri pol itikis Sedegad, 1995 wl isaTvis mosaxl eoba iseTi gaRatakebul i iyo, survil ic rom hqonoda, gaxis safasurs ver gadaxdi da. amasTan, 1995 wl idan mosaxl eobas gazi aRar miwodeboda.

1995 wl is april idan saqarTvel os hqonda sakuTari sazomi kvanZebi sionsa da saguramoSi, roml ebiTac unda gakontrol ebul iyo ruseTis sazom kvanZ CmiT Semosul i gaxis mocul obebi. Tumca am sazomi kvanZis efeqtianoba saeWvo iyo Semdegi mi zezebis gamo:

- sionis sazomi kvanZi aSenda saqarTvel o-ruseTis sazRvris moSorebi T, qarTul i dasaxl ebul i punqtis, yazbegis qvemoT;
- Tavad sazomi kvanZi teqno logiurad moZvel ebul i iyo.

vinaidan sazomi kvanZi qarTul i dasaxl ebul i punqtis qvemoT mdebareobda, mis monacems ar cnobda rusul i mxare da mocul obis aRricxva kvl av Cmis monacemebi T xdeboda.

1994 wel s TurqmeneTis mimarT warmoqmnil i daval ianebis gamo saerTaSoriso saval uto fondma urCia saqarTvel os mTavrobas, gaxis miReba Seewyvi ta. miwodeba Sewyda j er dasavl eT, Semdeg aRmosavl eT saqarTvel oSi. 1995 wl is ianvarSi gaxis miwodeba Seuwyda Tbil iss.

1995 wl is 11 agvistoTi daTariRebul weril Si vice-premierma z. kerval iSvil ma TurqmeneTis premier-ministr iSanovs acnoba, rom saqarTvel os xel isufl eba saval uto fondis rekomendaciiT veRar iqneboda TurqmeneTidan miRebul i bunebrivi airis garanti da iTxova xel Sekrul ebis gauqmeba. Tumca imave weril Si aRniSnul i iyo, rom cal keul organizaciebs SeeZl oT individual uri kontraqtibis gaformeba Turqmen momwodebl ebTan.

1994 wl is oqtomber-dekemberSi mowodebiT warmoqmnil i daval ianeba iran is mimarT, korufciul i aspeqtibi

saqarTvel os xel isufl eba TurqmeneTidan miRebul i gaxis safasuris gadaxda ver SeZl o da gaxis axal i momwodebl is Zebna daiwyo. es irani aRmoCnda. 1994 wel s iran is isl amuri respubl ikidan saqarTvel osa da iran is mTavrobebs Soris gaformebul i xel Sekrul ebis⁶⁰ Tanaxmad, azerbaij anSi (roml is gavli iTac gazi saqarTvel oSi unda Semosul iyo) Sesul ad miTiTebul ia 134 mil ioni kuburi metri bunebrivi airi, roml is fasad zog dokumentSi dafiqsirebul ia 80, zogan _ 95 aSS dol ari. "saqgazis" maSindel i xel mZRvanel is, d. el iaSvil is ganmar tebiT, iranul i gazi saqarTvel oSi ar Semosul a azerbaij anis teritoriaze mil sadenis gaumar Taobis gamo. ami tom saqarTvel osaTvis gankuTvnil i iranul i gazi moixmara azerbaij anma.

"saqgazsa" da "saqenergos" xel Sekrul ebebi aqvT gaformebul i "azerigazTan" azerbaij anSi iranul i gaxis gamoyenebiT el eqtroenergiis warmoebasa da saqarTvel oSi Semotanaze. kontraqtiT, "azerigazs" "azenergosaTvis" 1994 wl is 1 oqtombridan 1995 wl is 1 martamde unda miwodebina 630 mil ioni kuburi metri gazi⁶¹. Aam bunebrivi airis sanacvl od "saqenergo" imave periodSi miRebda 646 mil ion kvT/sT el eqtroenergiis.

⁶⁰ Addendum to Contract between National Iranian Company and State department "Sakgaz", 3-11-1996

⁶¹ moxsenebiTi baraTi kontrol is pal atis Tavmj domares, r. SaviSvil s "saqtransgazmrewvis" Semowmebis Sesaxe, 24.02. 1998, gv. 23.

azerbaj anSi 134 mil ioni kuburi metri gazis Sesvl a ki aris naCvenebi, magram "saqgazSi" dacul i dokumentebiT ver dadginda, Tu ra raodenobis, an Semovida Tu ara saerTod el eqtroenergia azerbaijanidan saqarTvel oSi. kerZo saubrebidan ise Cans, rom iranul i gazis bazaze warmoebul i el eqtroenergia saerTod ar Semosul a saqarTvel oSi, igi Sereul ma biznesj gufma miiTvisa, saqarTvel os ki iranisi amuri respublikis val i _ 12,5 mil ioni aSS dol ari daedo.

gazis safasuris amoReba mosaxl eobidan (1993-1995 wl ebi)

sabWoTa kavSiris dros gazis xarj vis aRricxvianoba srul iad mouwesrigebel i iyo. xarj vis aRmicxvel i xSirad did sawarmoebsac ar gaaCndaT. sabWoTa wyobis daSl is Semdeg aRar arsebobda komunal uri gadasaxadebis gadaxdis sistema. saqarTvel oSi moxmarebul i gazis safasuris amoRebas arTul ebda saxel mwifo gadatrial ebis Semdgomi arastabil uroba da qveynis saxel mwifo institutebis srul i moSl a. sul mal e saqarTvel os mosaxl eoba ise gaRatakda, rom real urad gadasaxadebis gadaxda aRarc SeeZl o.

1993-1994 wl ebSi gazis daval ianebis warmoqmniis umTavres mizezad mosaxl eobis⁶² mier gazis safasuris gadauxdel oba da gazis dataceba saxel deba. "saqgazis" cnobiT, 1993-94 wl ebSi Tbil isis mosaxl eobis mier gazis moxmareba gansakuTrebiT gazarada Tbomeurneobis moSl is gamo, vinaidan mosaxl eoba zamTarSi gazi iyebda binis gasaTbobad da wyl is gasacxel ebl ad.

1993 wels mosaxl eoba ver iqneboda gazis daval ianebis dagrovebis mizezi, Tundac gazrdil iyo gaTbobisa da cxel i wyl iTvis gazis xarj va. ministrTa kabinetis 1995 wl is 13 maisis dadgenil ebiT, 15 maisidan gazis fasi 1 kubur metrze 40 rubl s Seadgenda. aqedan 1 rubl s ixdidada mosaxl eoba, danarCeni ki biuj etidan unda dafarul iyo. A1993⁶³ wl is 3 ivniis dadgenil ebiT Seicval a wina dadgenil ebis Sinaarsi da mosaxl eoba ukve 10 rubl s ixdidada, danarCeni kvl av biuj etidan ifareboda. amdenad, 1993 wels gazi mosaxl eobisaTvis dotaciuri iyo da misi wil i gazis daval ianebaSi minimal uri iqneboda.

1993⁶⁴ wels Turqmenul i gazis Sesasyid fassa (80 aSS dol ari) da qveynis SigniT sadistribucio fass (40 rubl i) Soris didi sxvaoba iyo. amgvari gansxvaveba TurqmeneTis mimarT uzarmazari daval ianebis erT-erTi damatebiTi mizezi gaxda, rasac kuponis katastroful i gaufasureba ki dev ufro amZimebda.

saqarTvel os xel isufl ebam gadawyvita, es situacia Seecval a da 1994 wl is 7 seqtembridan "saqgazis" sadistribucio fasi 1000 kubur metr gazze 200000 kuponi, anu 120 dol ari gaxda, 1994 wl is dekembridan 1995 wl is martamde 153 dol ars miaRwia, 1995⁶⁵ wl is april idan 1 seqtembramde ki 130 dol ari Seadgina. ni Sandobl ivia, rom 1994-1995 wl ebi mosaxl eobis gaRatakebis wl ebia. mosaxl eobisaTvis gazi isev dotaciuri romc yofil iyo, Cveul ebrivi moqal aqeebisaTvis 100 dol ari astronomiul i Tanxa iyo da isini gazis aseTi Rirebul ebis meatebsac ver gaswvdebodnen. Msxva sakiTxia is, rom 1995 wl isaTvis mosaxl eobas gazi saerTod aRar miwodeboda, ami tom am daval ianebaSi mosaxl eobis dadanaSaul eba aSkarad usafuZvl oa.

mosaxl obis mier gazis dataceba magistral uri gabsadenis mimdebare raionebSi da msxvil i momxmarebl ebis axl omdebare teritoriebze marTI ac xdeboda, Tumca

⁶²"itara" saqarTvel oSi, d. el iaSvil i, Tbil isi, 2004, gv.7.

⁶³ "Tbil gazis" Semowmebis aqti, 1996 wl is oqtomberi, gv. 2.

⁶⁴ "Tbil gazis" Semowmebis aqti, 1996 wl is oqtomberi, gv. 5.

⁶⁵ ss "azotis" direktoris komentari kontrol is pal atis mier Semowmebis Sedegad Sedgenil aqtze, weril i kontrol is pal atis Tavmj domares, r. SaviSvil s, gv. 2.

es dataceba gazis komerciul i danakargis mTl ian mocul obaSi umniSvnel o unda yofil iyo. gazis datacebis gaxmaurebul i SemTxvevis dros zogjer xerxdeboda datacebul i gazis raodenobis dadgena, zogjer _ vera, magal iTad:

- 1995 wels gardabnis raionis noriosa da gamarjvebis mosaxleobis mier datacebul ad aRricxa 8 296,0 aTasi kuburi metri gazi;
- 1996 wl is Teberval Si dadginda, rom mcxeTis raionis sofel gl danis mosaxleoba arasanqciirebul ad iRebda gabs gazgamanawil ebel i sadguridan, Tumca datacebul i airis mocul obis dadgena ver moxerxda;
- 1996 wl is 21 dekembers yazbegis raionis mosaxleobam TviTneburad Caxsna Camketi da raionSi gazi gauSva;
- vazianis samxedro nawil ze mitacebul ad aRricxa 8 milioni kuburi metri airi.

miuxedavad imisa, rom gazis miwodeba oficial urad mTel i Tbil isis mosaxleobas 1995 wl is ianvarSi Seuwyda, rogorc Cans, gazi dedaqal aqSi mcire raodenobiT mainc Semodioda, Mmagal iTad, 1995⁶⁶ wels "Tbil gazis" mier aRricxul ia 42,630 aTasi kuburi metri gazi. Aaqedan Tbil isis mosaxleobam miRo 29,090 aTasi kuburi metri. Tu Tbil iss gazi oficial urad gaetiSa 1995 wl is ianvarSi, mosaxleobas rogorRa unda mieRo 29,090 aTasi kuburi metri? gaugebaria agreTve, rogor warmoiSvalmosaxleobis gazis daval ianeba, romelic 1995 wl is 1 maisaTvis 17,489,7⁶⁷ aTas lars Seadgenda 1000 kubur metrze 130 aSS dol aris sadistribucio fasis gaTval iswinebiT.

1996 wels "iteras" saqarTvel os bazarze Semosvl is Semdeg gazis Sesasyidi fasi 87l ari, sadistribucio fasi ki 1000 kubur metrze 108 l ari (125 aSS dol ari) iyo. Tumca es Tanxac miuwvdomeli iyo saqarTvel os mosaxleobisaTvis. miuxedavad imisa, rom 1996 wels Tbil isis gaziT momarageba Sewyda, "Tbil gazis" mier aRricxul ia 30,174 aTasi kuburi metri airi, aqedan mosaxleobam moixmara 68 600 kuburi metri. 1996 wels Tbil isis mosaxleobis gazis daval ianeba ar gazrdil a, kontrol is pal atis ganmartebiT, migraciis gamo⁶⁸. wina, 1995 wl is val i _ 17,490,7 aTasi l ari Camoiwera.

kvl evis fargl ebSi ver moxerxda imis garkveva, real urad miRo mosaxleobam aRniSnul i gazis mocul oba Tu is mas ubral od miaweres.

daskvna

amgvarad, 1993-1995 wl ebSi gazis mowodebis gamo warmoqmnil i daval ianebis mTavari mizezi mosaxleobis mier moxmarebul i gazis safasuris gadauxdel oba ar iyo. mosaxleobis mier gazis dataceba xdeboda, magram umniSvnel o mocul obiT msxvil o samrewvel o sawarmoebis mier datacebul i gazis odenobasTan SedarebiT.

ufro martebul ia iTqvas, rom saqarTvel os xel isufl ebam TurqmeneTTan dado wamgebiani garigeba. miuxedavad arsebul i rezervebisa, xel isufl ebam ver dafara gazis safasuri. aRricxvianobaSi arsebul i qaosis gamo, Sesazl oa isic, rom gazis aRricxul i raodenoba arc Semosul a.

⁶⁶ "Tbil gazis" Semowmebis aqti, 1996 wl is oqtomberi, gv. 6.

⁶⁷ "Tbil gazis" Semowmebis aqti, 1996 wl is oqtomberi.

⁶⁸ trest "Tbil gazis" reviziis aqti, 1996 wl is oqtomberi.

saxel mwifos meTauris 1995 wl is 13 ivnisis #241 brZanebul ebiT "uimedo debitorul i daval ianebebis urTierTCaTvl ebisa da restruqturizaciis Sesaxeb" saxel mwifom "saqgazis", "transgazis", "saqenergosa" da "azotis" daval ianeba⁶⁹ Camowera. Eamgvarad, aRniSnul i sawarmoebi saxel mwifom privatizebisaTvis gaamzada. saxel mwifos Zarcvis pirvel i etapi dasrul da. dadga Semdegi, msxvil i saxel mwifo sawarmoebis danaSaul ebrivi gankerZoebis etapi.

VI kompania "itera"-s Semosvl a saqarTvel os energetikul bazarze, gazis sadistribucio qsel is obieqtTa privatizaciis korufciul i aspeqtobi (1996-2003 wl ebi)

rusul i kompania "itera"

1995 wl is agvistos Semdeg gazi saqarTvel oSi Semodioda, magram saxel mwifo garantiis gareSe. cal keul i msxvil i momxmarebl ebi Tavad debdenen kontraqtebs general ur momwodebel Tan, rusul kompania "iterasTan" gazis mocul obisa da fasis Sesaxeb.

amrigad, 1996 wl idan saqarTvel os gazs rusul i kerZo kompania "itera" awvdi da. "ITERA International Energy" Sei qmna 1996 wel s. Mmisi damfuZnebl ebi, zogierTi wyaros cnobiT, iyvnen, erTi mxriv, "gazpromis" maSindel i xel mZRvanel is, r. viaxirevisa da ruseTis premieris, v. Cernomirdinis oj axis wevrebi da naTesavebi⁷⁰, meore mxriv, "iteras" amJamindel i warmomadgenl ebi i. makarovi⁷¹, v. oCetcovi da i. ski danovi.

am sam pirs saerTo aqvs is, rom sami ve TurqmeneTidanaa. maTgan ors _ v. oCetcovs da i. skidanovs umaRl esi Tanamdebobebi ekavaT TurqmeneTis saxel isufli ebo ierarqiaSi. v. oCetcovi iyo TurqmeneTis ekonomikisa da finansTa ministri, ministrTa kabinetis Tavmj domaris moadgil e (1991-1996), vidre 1997 wel s "iteras" vice-prezidenti gaxdeboda. i. skidanovs mniSvnel ovani Tanamdeboba ekava TurqmeneTis sabanko seqtorSi⁷².

1995 wel s saqarTvel os vice-premieri T. basil ia madl obas uxdis TurqmeneTis vice-premier v. oCetcovs saqarTvel os daval ianebis restruqturizaciis mxardaWeris⁷³ gamo. es faqti miuTitebs, rom v. oCetcovi ara mxol od icnobda gazis daval ianebis detal ebs, aramed aqtiuradac monawil eobda val is gansazRvrisa da restruqturizaciis procesSi.

es pasaJi saintereso a imiT, rom 1996 wl idan gazis mowodebis saqmeSi CarTul ni iyvnen igive pirebi, vinc 1992-1994 wl ebis Turqmenul gazTan dakavSirebiT warmoqmnil i daval ianebis peripetiebsi an uSual od monawil eobda, an mis monawil ebs kargad icnobda, orive mxares kvl av Zvel i partniorebi warmoadgendnen.

⁶⁹ moxsenebiTi baraTi kontrol is pal atis Tavmj domares, r. SaviSvil s "saqtransgazmrewvis" Semowmebis Sesaxeb, gv. 44.

⁷⁰ ITERA International Energies-is aqciaTa 20% "gazproms" unda ekuTvnodes, Alexanders Oil and Gas Connections, 04.04.2001.

⁷¹ i. makarovi "itera hol dingis" aqciaTa 46%-is mfl obel ia, "itera hol dingis" aqti vebi 400-600 milionad aris Sefasebul i, Alexanders Oil and Gas Connections, 04.04. 2003.

⁷² Mmonacemebi aRebul ia kompania "iteras" vebgverdi dan.

⁷³ T. basil ias weril i v. oCetcovisadmi, N17/52, 1995 wl is 21 ivl isi.

“interpakidan” “saqgazamde”, aRricxvianobis probl ema, axal i daval ianebebi

“itera” gabs “gazpromisgan” yidul obda Zal ze dabal fasad da missave infrastrukturas iyenebda⁷⁴ postsabWoTa qveynebSi airis transportirebisaTvis. 1997 wel s saqarTvel oSi “iteras” partniori gabis momwodebel i qarTul -britanul i kompania “interpaki” iyo. energetikis saerTaSoriso saagentos dokumentis, “The Caspian Oil and Gas”-is cnobiT, romel ic 1998 wel s gamoqveynda da oficial ur wyaroebs eyrdnoba, “interpaki” qarTul -britanul j gufis 1996 wel s daufuZnebia. Semdeg kompania “interpakis” damfuZnebl ebs saqarTvel os energetikis saministros monawil eobiT SeuqmniaT kompania “intergazi” Semdegi wil obrivi Semadgenl obiT: “gazpromi” _ 45%, saqarTvel os energetikis saministro _ 45% da “itera” _ 10%⁷⁵.

am periodSi “itera” “gazpromis” qvekompaniad iTvl eboda, raki misi aqciebis 20%-s “gazpromi” fl obda⁷⁶. erTi wl is Semdeg “intergazis” bazaze Seiqmna ss “saqgazi” ukve “iterasa” da qarTul i biznesj gufis monawil eobiT. sad wavi da “gazpromis” wil i, gaurkvevel ia. savaraudod, “gazpromma” Tavisi wil i Svil obil kompania “iteras” gadasca. saqarTvel os energetikis saministros kuTvnil i 45% ki aSkarad kerZo mfl obel obaSi gadavida.

energetikis saerTaSoriso saagentos dokumenti “gazproms” mTavar mimwodebl ad moixseni ebs, Tumca fasisa da mocul obis Sesaxebe SeTanxmeba “iterasTan” xdeboda. saqarTvel oSi gabs yidul obda xuTi momxmarebel i: ss “azoti”, metal urgiul i qarxana, gardabnis gresi, cementis qarxana da “intergazi”, SemdgomSi “saqgazi”⁷⁷.

1996-1997 wl ebSi “iteras” mier saqarTvel o-ruseTis sazRvarTan motanil i 1000 kuburi metri gabis fasi 45-66⁷⁸ aSS dol aria. kompania “itera” ixdidat Turqmenul i gabis rusul i infrastrukturis gavl iT transportirebis safasurs. Teoriul ad, “iteras” mier saqarTvel os sazRvramde motanil i gazi ufro iafi iyo, vidre 1992-1994 wl ebSi saqarTvel os mier TurqmeneTidan miRebul i bunebrivi airi.

saqarTvel oSi gabis Semotana zemoT CamoTvl il i xuTi momxmarebel is mier xdeboda saSuamavl o firmebis _ “interpakis”, “intergazis”, “al so-transis”, “magTi” j gufis, “angl oil is”, “dviniS” da sxvaTa saSual ebiT. qveynis SigniT gabis sadistribucio fasi 1000 kubur metrze 125⁷⁹ aSS dol ari iyo. amgvarad, gabis Rirebul eba saSuamavl o kompaniebisa da distributorebis wyal obiT ormagdeboda da, praqtikul ad, Turqmenul i gabis fasze maRal ic ki iyo.

1996-1997 wl ebSi saqarTvel os energetikul bazarze ramdenime mimwodebl is (saSuamavl o kompaniebi) arsebobas qveynis SigniT gabis fasze gavl ena ar mouxdenia. Ygazi, ganurCevl ad imisa, raj deboda sazRvramde misi motana _ 45 aSS dol ari Rirda Tu 60, saqarTvel os Si da bazarze 125 aSS dol arad iyideboda. es miuTiTebS, rom gabis momxmarebel i mimwodebel firmas SeTavazebul i fasis mixedviT ar irCevda. gabis msxvil i momxmarebel i sawarmoebis mesveurebi farul ad Tavadve monawil eobden amgvari saSuamavl o j gufis SeqmnaSi, urigdebdnen momwodebel s, gabis fasis wil siRebdnen, sawarmos xel ovnurad aval ianebdnen im imediT, rom privatizebis SemTxvevaSi xel sayrel i pirobebiT isini ukve sawarmos aqciebs igdebdnen xel T⁸⁰.

⁷⁴ “Caspian Oil and Gas”, Georgia, the International Energy Agency, p.107, 1998.

⁷⁵ The Caspian Oil and Gas 1998, Georgia, the International Energy Agency, p. 107-109.

⁷⁶ Scrutinizing the Gasprom-Itera Relationships bt Heiko Plaines, Alexanders Oil and Gas connections, March 8th. 2001.

⁷⁷ The Caspian Oil and Gas 1998, Georgia, the International Energy Agency, p. 107-109.

⁷⁸ **ႠႠႠႠႠ ႠႠ ႠႠႠ ႠႠႠ ႠႠ ႠႠႠ ႠႠႠ “Itera International Energy L.L.C” 1996-1997.**

⁷⁹ **ႠႠႠႠႠ ႠႠ ႠႠႠ ႠႠႠ ႠႠ ႠႠႠ ႠႠႠ “Itera International Energy L.L.C” 1996-1997.**

⁸⁰ Gotsiridze R., “Privatization in Georgia: Factors Promoting Illegal Activities in Georgia’s Privatization Process”- Tbilisi, ETRATI- 2003.

გაზის რეალიზაციიდან მიღებული ტანხების მოცოდ ნაწილი ირიცხებოდა "საქტრანსგაზმრევის," გაზის ტრანსპორტირების კომპანიის მიმდინარე ანგარიშზე, ხოლო დანარჩენი გადარიცხვა "საქტრანსგაზმრევისავე" მიწით უსაფრთხოდ "იტერას" ანგარიშზე ხდებოდა. "იტერასვე" ურიცხავდა ფინანსთა სამინისტრო მთელი რეგიონისათვის მიწოდებული გაზის საფასურს⁸¹. აქ, ალბათ, იგულისხმებოდა ერთი რაიონი – ყაზბეგი, იმით, რომ რაიონის გათისვა მოსახლეობის წინააღმდეგობის გამო ვერ ხერხდებოდა.

"იტერას" მიერ მოწოდებული გაზის ანაზრატები ხდებოდა პროდუქციით ან გათისვის ვესით. ამგვარი ფორმით ანგარიშსწორება წარმოებდა რუსთავის მეტალურგიული კომბინატთან, რუსთავისა და კასპის ცემენტის ქარხნებთან, მეტეხის აგურის ქარხანასთან, ასევე "აზოტთან", "საქენერგოსთან" "თბილისის გაზთან", აგრის საკრის კომბინატთან და ა.შ.

ამგვარი არატრანსპარენტული კონტრაქტები კარგი პირობების ქვეშ დაკორუფციისათვის. 1995 წლის პრეზიდენტის ბრძანებით, 1993-1995 წლებში გაზის მურნეობის ობიექტების დავალიანებები, როგორც უმეტესად, სახელმწიფოში სიდავალის საიროს სედეგად, გაზის მურნეობის ზირითადი საწარმოები და გაზის მოხმარების – "საგაზი", "საქტრანსგაზმრევი", "თბილისის", "აზოტი" გარე ვალდებულებების გათისვის ფაქტორი და და, 1997 წელს საკრთველ ოს ეკონომიკის ზრდის ტემპების გათისვის წინააღმდეგ, პრიატიზაციის ტალ საზრისით მიმზიდველი უნდა ყოფილიყო.

ეს ისევე სახელმწიფო საწარმოები იყო, მაგრამ ზირითადი კლავარ ზონაში გაზის ხარჯის საზომი ხელსაწყოები, გაზის რეზერვუარის ურიცხავად, მიწით ობიექტის მონაცემები. ამიტომ მოხმარებული გაზის რაოდენობა და ამის გამო "იტერას" მიმართ წარმოქმნილი დავალიანება⁸² ზალზე არაუფრო უნდა ყოფილიყო.

რუსული კომპანია "იტერა" კერძო კომპანიაა და მისი წარმოება კონტროლის პალატის კომპეტენციას არ წარმოადგენს. ამიტომ კომპანია "იტერას" მიმართ არსებული პრეტენზიები, გარდა ზემოაღნიშნულია, არც ერთ ინსტანციას არ დასტურდება. ზოგიერთი ინფორმაციის გადამწერება ისევე კომპანია "იტერასი" გაცდა საწიროს. კ

"იტერას" ცნობით, 1996 წლიდან, ანუ კომპანიის საკრთველ ოს ბაზარზე წარმოქმნილი დამის მიმართ კრთული გაზის ობიექტების დავალიანება წლების მიხედვით ამგვარია:

1996 წელი⁸³

- "ტრანსგაზის" დავალიანება მთლიან რეგიონების გათისვის უზრუნველყოფისათვის – 1 942 435 აშშ დოლარი;
- "ტრანსგაზის" დავალიანება "საქენერგოს" გათისვის უზრუნველყოფისათვის – 244 200 აშშ დოლარი;

1997 წელი⁸⁴

- რუსთავის მეტალურგიული კომბინატი – 4 933 678 აშშ დოლარი;
- "საქტრანსგაზმრევი" – 3 518 927 აშშ დოლარი;

1998 წელი⁸⁵

- "საქტრანსგაზმრევი" – 1 378 267 აშშ დოლარი;

⁸¹ მოხსენებები ბარათის კონტროლის პალატის ტარში დომარეს, რ. სავისვის "საქტრანსგაზმრევის" წარმოების შესახებ, გვ. 26.

⁸² 1997 წელს დროებითი წესი გაზის მოწოდება უკვე "იტერას" მიმართ წარმოქმნილი დავალიანების გამო. "Caspian Oil and Gas, Georgia", the International Energy Agency, p.108, 1998.

⁸³ დაწინააღმდეგეთა დაწინააღმდეგეთა "Itara International Energy L.L.C" 1996, source- Itara Georgia.

⁸⁴ დაწინააღმდეგეთა დაწინააღმდეგეთა "Itara International Energy L.L.C" 1997, source – Itara Georgia.

⁸⁵ დაწინააღმდეგეთა დაწინააღმდეგეთა "Itara International Energy L.L.C" 1998, source-Itara Georgia.

- rusTavis qimkombinati – 492 515 aSS dol ari;
 - rusTavis qimkombinati (gazi, rogorc nedl eul i) – 950 069 aSS dol ari;
- 1999 wel i⁸⁶

- ss “saqtransgazmrewvi” _ 381 855 aSS dol ari;
- ss “saqqazi” _ 1 633 126 aSS dol ari;
- ss “saqqazi” _ 1 700 000 aSS dol ari;
- “angl oil i” – 20 489 954 aSS dol ari;

2000 wel i⁸⁷

- ss “saqqazi” _ 1 585 911 aSS dol ari;
- ss “saqqazi” (gardabnis Tboel eqtrosadguri) _ 7 657 459 aSS dol ari;

2001 wel i⁸⁸

- ss “saqqazi” – 8 568 294 aSS dol ari;
- GTK - 324 665 aSS dol ari;

2002 wel i⁸⁹

- ss “saqqazi” – 4 897 568 aSS dol ari;
- ss “saqqazi” (rusTavis “azotisaTvis”) _ 4 654 633 aSS dol ari;
- ss “saqqazi” – 2 384 453 aSS dol ari;
- GTK _ 1 702 771 aSS dol ari;
- GTK – 199 818 aSS dol ari;

2003 wel i⁹⁰

- ss “saqqazi” – 927 809 aSS dol ari;
- rusTavis “azoti” – 2 769 469 aSS dol ari;
- ss “Tbil gazi” – 323 984 aSS dol ari;
- GTK – 2 341 230 aSS dol ari.

rusul i kerZo kompaniis mtkicebiT, 1996-2003 wl ebSi saqarTvel os gazis msxvil i momxmarebl ebis _ “saqqazis”, rusTavis qimkombinat “azotis”, GTK-sa da saSuamavl o kompania “angl oil is” daval ianebam 91 mil ion i aSS dol ari Seadgina.

am monacemebS kategoriul ad ar eTanxmeba kontrol is pal ata, romel ic, marTal ia, kerZo kompanias ver amowmebs, magram mas aqvs “iteras” momxmarebel i qarTul i saxel mwifo kompaniebis Semowmebis ufl eba⁹¹. Aaqedan gamomdinare, gaSual ebul i informacia rusul i kompania “iteras” saqmianobis Sesaxe mas unda gaaCndes.

⁸⁶ **ႃႁႃႆႃႆ ႃႆ ႃႆ ႃႆႆ ႆႆႆ ႆႆႆ ႆႆႆ** “Itera International Energy L.L.C” 1999, source – Itera Georgia.

⁸⁷ **ႃႁႃႆႃႆ ႃႆ ႃႆ ႃႆႆ ႆႆႆ ႆႆႆ ႆႆႆ** “Itera International Energy L.L.C” 2000, source – Itera Georgia.

⁸⁸ **ႃႁႃႆႃႆ ႃႆ ႃႆ ႃႆႆ ႆႆႆ ႆႆႆ ႆႆႆ** “Itera International Energy L.L.C” 2001, source – Itera Georgia.

⁸⁹ **ႃႁႃႆႃႆ ႃႆ ႃႆ ႃႆႆ ႆႆႆ ႆႆႆ ႆႆႆ** “Itera International Energy L.L.C” 2002, source – Itera Georgia.

⁹⁰ **ႃႁႃႆႃႆ ႃႆ ႃႆ ႃႆႆ ႆႆႆ ႆႆႆ ႆႆႆ** “Itera International Energy L.L.C” 2003, source – Itera Georgia.

⁹¹ interviu kontrol is pal atis revizorTan, S. el iavasTan, romel ic uSual od monawil eobda gazis obieqtebis SemowmebaSi _ l j .

kontrol is pal atis revizorTa j gufis mtkicebiT, "iteras" mier qarTul i kompaniebis mimarT miwodebul ad dafiqsirebul i gazis mocul oba real urs ar Seesabameba. maTi azriT, gazrdil i mocul obis dafiqsireba qarTul i saxel mwifo kompaniebis xel ovnurad daval ianebas da maT xel Si Cagdebas emsaxureboda. Ees mtkiceba exmaureba "saqqazis" privatizebisa da rusTavis "azotis" xel Si Cagdebis peripetiebs. rusul i kompania "iteras" mtkicebiT, es sawarmoebi misi mTavari debitorebi iyvnen.

gazis ganbaJebis korufciul i aspektebi

erTi ram udavoa: gazis Semotana xdeboda sabaJo reJimis darRveviT, rac kontrol is pal atis mier sabaJo departamentis Semowmebis Sedegad dadginda. kerZod, kontrol is pal atis cnobiT, kompania "iteras" mier Semotanil i gazis 12%-iani sabaJo mosakrebl isagan gaTavisufl eba korufciul i garigeba iyo. dsT-s qveynebis mier miRebul i gadawyvetil ebis Tanaxmad, am qveynebis kompaniebi da maT mier warmoebul i produqcia Tavisufl deba sabaJo mosakrebl isagan sazRvarze. saqarTvel oSi gazis Semomtani "itera interneisenal enerji" kviprosis qal aq l imasol Sia registrirebul i da amitom igi 12%-iani mosakrebl isagan ar unda gaTavisufl ebul iyo;

amas garda, rogorc "iteras", ise sxva Suamaval i importiorebis mier gazis ganbaJeba xdeboda ramdenime Tvis dagvianebiT, anu mxareTa "morigebis" Semdeg an saerTod ar xdeboda.⁹²

"saqqazidan" "iteramde", gazis obieqtebis privatizacia

1996 wel s rusul i kompania "iteras" SemoyvaniT dainteresebul ma j gufma j er kompania "interpaki", erTi wl is Semdeg ki "intergazi" Seqmna. am kompaniam sul mal e saqarTvel os kanonmdebl obis srul i ugul ebel yofiT xel T igdo gazis sadistribucio qsel is momgebiani sawarmoebi. K

kompania "interpakma"⁹³ 1998 wel s sabaraTo auqcionze fasdakl ebiT Seisyida "bol nisgazis" aqciaTa 54,9%, maSin, rodesac "bol nisgazi", rogorc saaqcio sazogadoeba auqcionis gamarTvidan rva Tvis Semdeg daregistrirda. "interpakma" fasdakl ebiT Seisyida "kaspigazi" da "quTaisgazi", roml ebic momgebiani sawarmoebi⁹⁴ iyo da gaugebaria, ram ganapiroba 1998 wel s maTi saswrafod gayidva. kerZod, "kaspigazi"-s mogebam 1996 wel s 93, 4 aTasi l ari Seadgina. "interpakma" ki am sawarmos aqciaTa 54,5% 67, 9 aTas l arad Seisyida.

"intergazis" bazaze, "iteras" 50%-isa da qarTul i biznesj gufis 50%-is monawil ebiT, Seqmna saaqcio sazogadoeba "saqqazi".

1998-99 wl ebSi "saqqazs" sakonkurso wesiT gadaeca "saqtransgazmrewvis" aqciaTa srul i paketi. "saqqazma" "saqtransgazmrewvi" gaakotra. "saqqazma", roml is aqciaTa srul pakets ukve fl obdnen ararezidenti kompaniebi "Canel i" da "itera", Seisyida saqarTvel os Ziritadi gazgamanawil ebel i sawarmoebis aqciaTa paketebi. 1999 wel s "saqqazs" pirdapiri wesiT 150 aTas aSS dol arad gadaeca "Tboel eqtrocentral is" saxel mwifos kuTvnil i aqciebis 90%, roml is sabazro Rirebul eba 1,44 aTasi aSS dol ari iyo. sagul isxmoa, rom 1999 wel s "Tboel eqtrocentral is" mier el eqtroenergiis gamomuSaveba 1998 wel Tan

⁹² saqarTvel os kontrol is pal atis angariSi 2002 wel s gaweul i muSaobis Sesaxeb, gv. 13.

⁹³ saqarTvel os kontrol is pal atis angariSi 2000 wel s gaweul i muSaobis Sesaxeb, gv. 10-11.

⁹⁴ saqarTvel os kontrol is pal atis angariSi 2000 wel s gaweul i muSaobis Sesaxeb, gv. 10-11.

ASedarebi T 1,5-j er Semcir da, Mmogebiani sawarmoebi "kaspigazi" da "quTaisgazi" ki wamebiani gaxda⁹⁵.

1998 wl is Teberval Si qvemo qarTI Si gazis erT-erTi umsvil esi momxmarebl is, "kaspicementis" saxel mwifo aqciaTa 50% kavkasiis samSenebl o masal ebis firmas gadaeca. am ukanasknel ma cementis qarxana gakotrebamde miyvana.⁹⁶

savaraudoa, rom am sawarmoTa namdvil i Rirebul ebidan darCenil i Tanxa an saxel mwifo moxel eTajibeSi dail eqa, an Tavad saxel mwifo moxel eebis ndobiT aRWurvil i pirebi yidul obdnen momgebian sawarmoebis TviTRirebul ebaze dabal fasad. sxvagvarad gaugebaria, momgebiani sawarmoebis saswrafo wesiT gayidva rogor unda aixsnas.

2002 wl isaTvis rusul i kompania "itera" "saqgazTan" erTad saqarTvel os sadistribucio qsel is yvel aze momgebiani 12 sawarmos patroni iyo. amerikul i kompania "ei-es-Tel asi" akontrol ebda "Tbil sresis" or axl adreabil itirebul me-9 da me-10 energobl okebs. **2003 wl is martSi rusul i kompania "itera" 500 000 aSS dol aris gadaxdis Semdeg marTvis ufl ebiT Sevida regionis umsvil es qimiur kombinatsi, rustavis "azotSi". amIT TiTqos dasrul da saqarTvel os gazis msxvil i sawarmoebis privatizebis pirvel i etapi.**

1999 wel s rusul i gazis kompania "iteras" saqarTvel oSi ukve hqonda sakuTari sadistribucio kompania "saqgazi", roml is saSual ebiTac gazis real izacias axdenda. Aamis Semdeg "iteram" miwodebis sqemi dan amoagdo saSuamavl o kompaniebi, romel Ta yofna saqarTvel oSi Semotanil i gazis safasurs azvirebda. 1999⁹⁷ wel s "itera"-s gazi Semohqonda 40 aSS dol arad da "saqgazis" saSual ebiT mis real izacias Tavisive sawarmoebSi axdenda.

rogorc wesi, saxel mwifo adgens kompaniebi saTvis bazarze saqmianobis wesebs. Tu kompania "iteram" kanonis darRveviT moaxdina qarTul i gazis obieqtების privatizeba, mis winaarmdag saqme unda aRZrul iyo da miSTvis ukanonod SeZenil i sawarmoebi unda CamoerTmiaT. "itera" marTI ac moxvda qarTvel i Cinovnikebis, arasamTavrobo organizaciebisa da masobrivi informaciis saSual ebebis zewol is qveS, Tumca miSTvis arc SeZenil i sawarmoebi CamourTmeviaT da arc saqme aRuZravT. ratom moxda ase? am ki Txvaze pasuxi "iteras" mier mowodebul i gazis safasuris sistematur cvl aSi unda veZioT.

korufciis niSnebi kompania "iteras" mier mowodebul i gazis safasuris gansazRvrisas

"iteras" saqmianoba saqarTvel oSi saintereso mowodebul i gazis safasuris Tval sazrisiT. TurqmeneTTan dadebul SeTanxmebebTan SedarebiT "iteras" saqarTvel oSi Semosvl is pirobebi gacil ebiT ukeTesi iyo qveyni saTvis. "iteras" mier mowodebul i gazi saqarTvel o-ruseTis sazRvarze 45-60 aSS dol ari Rirda (tranzitis Rirebul ebis CaTvl iT), anu 1993-94 wl ebSi Semosul Turqmenuლ gazze iafi.

savaraudoa, rom fasis minimal ur da maqsimal ur zRvars Soris arsebul i 15-dol ariani diapazoni damokidebul i iyo imaze, ramdenad axl os iyo esa Tu is saSuamavl o j gufi saqarTvel os samTavrobo wreebTan. gazis Sesyidvis fasi damokidebul i iyo imazec, Tu romel i samrewvel o obieqtisaTvis iyo igi gamiznul i,

⁹⁵ kontrol is pal atis angariSi 2000 wel s gaweul i muSaobis Sesaxeb, gv. 10-11.

⁹⁶ Gotsiridze R., "Privatization in Georgia: Factors Promoting Illegal Activities in Georgia's Privatization Process"- Tbilisi, ETRATI- 2003, p. 34.

⁹⁷ **Дан-аоŭ çà ààç iãää êi iãí èàé "Itera International Energy L.L.C" 1999, source – Itera Georgia.**

anu iyo Tu ara obieqti iyo komerciul i Tval sazrisiT mimzidvel i, rom misi mizandasaxul ad gaktreba da Cal is fasad privatizeba Rirebul iyo.

magal iTad:

- 1996 wel s gazi yvel aze Zvirad Semohqonda concern "dvins" _ ss "azotisaTvis";
- 1998 wel s "al so-transs" _ 1000 kuburi metri 75 dol arad _ ss "azotisaTvis";
- "itera-gruzias" _ 63 dol arad _ qvemo qarTI is industriul i regionisaTvis;
- 2000 wel s "al so-transs" – 1000 kuburi metri 40-80 dol arad _ ss "azotisaTvis";
- 2002 wel s "saqgazs" _ 1000 kuburi metri 45-88 dol arad _ ss "azotisaTvis".

sayuradReboa is faqti, rom 1996-2001 wl ebSi "iteras" mier mowodebul i gazis fasi ramdenj erme Seicval a, miuxedavad imisa, rom kompaniis mier TurqmeneTSi gazis Sesyidvisa da ruseTis gazis infrastruqturaSi gazis transportirebis pirobebi ar Secvl il a. 1996-1999 wl ebSi, anu saSuamavl o firmebis mier gazis Sesyidvisa da distribuciis dros gazis fasi sazRvarze 45-60 aSS dol ari iyo. 1999-2000 wl ebSi "saqgazis" sadistribucio qsel is "iteras" kontrol is qveS gadasvl is Semdeg gazis fasi 40 aSS dol ari gaxda. 2001 wl is april idan gazis fasi 50 dol ari gaxda, 2001 wl is noembridan _ 56 dol ari, xol o 2002 wl is ianvarSi 60 aSS dol ars miaRwia.

2000 wl idan rusul i kompania "itera" saqarTvel os xel isufl ebisa da masobrivi informaciis saSual ebebis zewol is qveS moeqca. normal ur pirobebsi amgvvari zewol is dros kompanias fasi ar unda gaezarda, raTa bazari SeenarCunebina. mi Tfro, rom 2001 wl idan "itera" Tavad ruseTSic didi wnexis qveS moeqca rusul i gazis monopol isturi kompania "gazpromis" mxridan⁹⁸. Kmiuxedavad amisa, "itera" gabs azvirebda 2002 wl is ianvramde da gazis fasmac TandaTan 60 aSS dol ars miaRwia.

yovel ive es 1993 wel s TurqmeneTTan warmoebul mol aparakebebs gvagonebs, roca mol aparakebis morigi raundis Semdeg Turqmenul i gazis fasi ormagdeboda. Aam anal ogi iT SeiZl eba warmovidginoT, rom "iteras" mier gazis gaZvirebis mi zezi qarTvel i Cinovnikebis mier wil is moTxovna iyo. "itera", SesaZl oa, izul ebul i gaxda, mogeba romel ime finansur-pol itikuri j gufisTvis gaenawil ebina, ramac, bunebrivia, gazis fasi gazarda.

sxvagvarad warmoudgenel ia iseTi wnexis qveS, rogorSic kompania "itera" saqarTvel oSi 2000-2002 wl ebSi imyofeboda, kompanias gazis mowodebis safasuri 50%-iT gaezarda da es maSin, roca Tavad TurqmeneTsa da ruseTSi gazis mowodebis da tranzitis pirobebi igive rCeboda.

miuxedavad zemoTqmul isa, kompania "iteram" SeZl o Tavisi sadistribucio qsel is SenarCuneba, romel ic saqarTvel os ekonomikurad yvel aze aqtiur regions, qvemo qarTl is, kerZod gardabans, marneul s, gors, rusTavs, kaspda da bol niss moicavs. Aam regionebsia ganl agebul i gazis intensiurad momxmarebel i sawarmoebi. 2003 wl idan "iteras" marTvisa da gamosyidvis ufl ebiT gadaeca ss "azoti", sul raRac 500 000 dol arad.

is faqti, rom miuxedavad "gazpromTan" warmoebul i mol aparakebebisa, "itera" j erj erobiT inarCunebs rogorc sadistribucio qsel s, ise ss "azots", E mxol od "iteras" warmatebul menejmentze ar miuTitebs, is warmatebiT saqmianobs

⁹⁸ "iteram" 2002 wel s aRmosavl eT evropis bazarze gasvl a scada, ris Semdegac mas CamoarTves "gazpromis" sabadoebi da postsabWoTa sivrcis qveynebsic devna dauwyes.

saqarTvel os samTavrobo kul i sebSi, sadac kompaniam revol uci is Semdegac moiZia seriozul i l obi.

privatizaciidan miRebul i Semosavl ebis fl angva

1994-2000 wl ebSi privatizaciis, maT Soris energetikul i obieqtebis privatizaciis Sedegad miRebul i Semosavl ebi special ur fondebSi iricxeboda. es fondebi gascemdnen mokl e da grZel vadian kredi tebs kerZo kompaniebze. aRni Snul wl ebSi amgvarad gai ca 52 mil i oni l aris sesxi, saidanac mxol od 15 mil i oni dabruna.⁹⁹

VII Tbil sresi

gaziT warmoebul i el eqtroenergiis komercial izaciis korufciul i aspeqtebi

TurqmeneTidan mowodebul i gazi s erT-erTi umsvil esi momxmarebel i gaxl daT "saqenergo" da mas daqvemdebarebul i gardabnis Tboel eqtrosadguri, anu sxvanairad "Tbil sresi." 1993-94 wl ebSi gardabanSi aTi bl oki iyo. 1998 wel s dasrul da 1994 wel s saeWvo viTarebaSi afeTqebul i me-9 da me-10 bl okebis reabilitacia¹⁰⁰. rogori iyo "Tbil sresis" wil i Turqmenul i gazi s daval ianebaSi da ratom ver SeZl o "Tbil sresma" miwodebul i gazi s safasuris dafarva?

qvemoT mocemul ia saqarTvel osa da somxeTis el eqtogeneratedaciis 1992-2001 wl ebis monacemebi ¹⁰¹. am monacemTa mi xedvi T, somxeTSi defici ti ar yofil a maSinac, rodesac meZamoris birTvul i el eqtrosadguri ar muSaobda¹⁰² mi uxedavad imi sa, rom qveyanas azerbaij anidan gazi ar miwodeboda da mxol od saqarTvel odan Semaval gazze iyo damokidebul i.

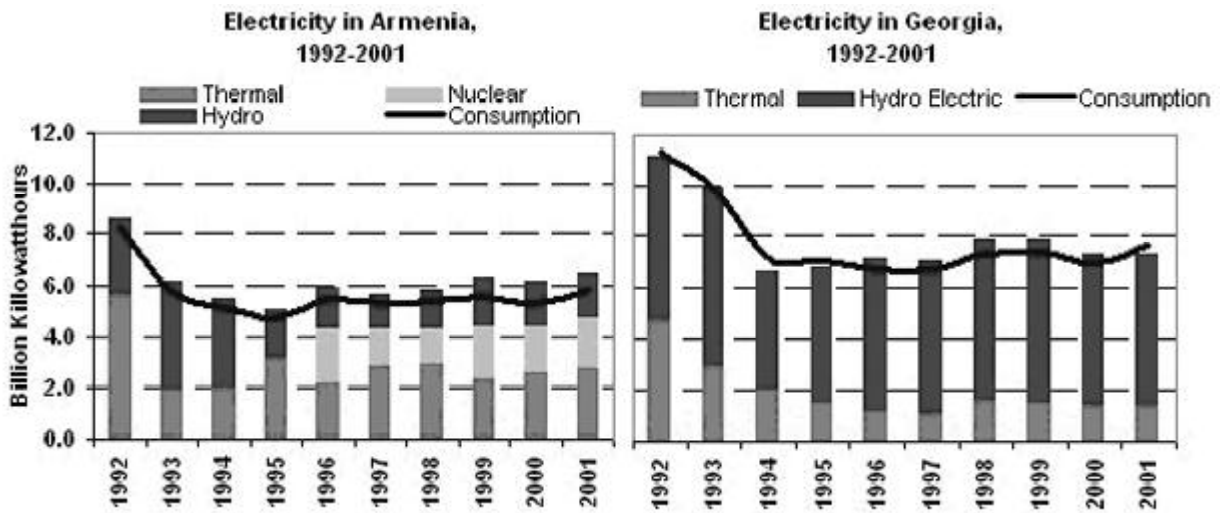
rac Seexeba saqarTvel os, bol o wl ebSi el eqtogeneratedaciis 75% hidrogenaciaze modis, danarCeni 25% ki gazi s generaciaa. 1992 wel s gazi s generaciis wil i daaxl oebi T 40% iyo. Aam sqemi s mi xedvi T, saqarTvel oSi el eqtroenergiis defici ti mxol od 1994-95 wl ebSi yofil a.

⁹⁹ Gotsiridze R., "Privatization in Georgia: Factors Promoting Illegal Activities in Georgia's Privatization Process"- Tbilisi, ETRATI- 2003, p. 30.

¹⁰⁰ 1994 wel s ori diversiul i aqti moxda: afeTqda gardabnis bl okebi da engurhesis didi fari, ris Sedegadac regioni mTli anad defici turi gaxda. aseT viTarebaSi rusebma da somxebma daasabuTes meZamoris birTvul i reaqtoris amuSavebis aucil ebl oba da aRadgines reaqtoris funcioni reba _ l j .

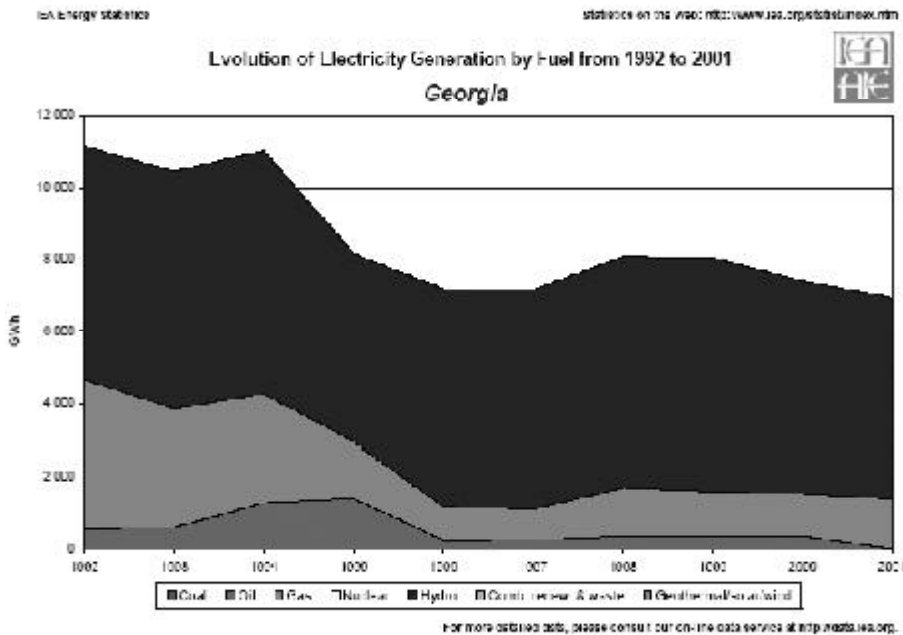
¹⁰¹ Eia. Country Analysis Briefs, Caucasus, Georgia.

¹⁰² sayuradReboa, rom 1994 wel s atomuri reaqtoris amuSavebamde somxeTs gazi azerbaij anidan aRar miwodeboda da mxol od saqarTvel odan miwodebul gazze iyo damokidebul i. mi uxedavad amisa, el eqtroenergiis warmoeba mainc sWarbobda moxmarebas da somxeTi Warbi el eqtroenergiis eqsports saqarTvel oSi awarmoebda. SesaZl ebel ia, qarTvel i da somexi energetikosebi garigden da saqarTvel odan gatani l i el eqtroenergia eqsportis saxiT i sev saqarTvel oSi brundeboda _ l . j .

wyaro: aSS energetikis administracia, kavkasia, saqarTvel o, somxeTi

1992-2001 wl ebSi saqarTvel oSi el eqtrogeneraciis Sesaxeb informacias iZl eva energetikis saerTasoris saagentoc. am saagentos monacemebi emTxveva aSS-energetikis administraciis monacemebs (ix. sqema zemoT).

1993-94 wl ebSi, anu TurqmeneTisadmi val is dagrovebis periodSi, rodesac wl iurad 2-3 miliardi kuburi metri gazi Semodioda, "Tbil sress" gazi miwodeboda el eqtroenergiis gamomuSavebisTvis. "saqgazis" imJamiindel i xel mZRvanel is, d. el iaSvil is cnobiT, 1993-1994 wl ebSi "Tbil sress" zamTris 3-4 Tvis ganmavl obaSi yovel dRiurad 5 mil ioni kuburi metri gazi miwodeboda, rac TveSi 150 mil ioni kuburi metris tol ia. am gamoTvl iT, TurqmeneTidan importirebul i gazis daaxl oebiT 450-600 mil ioni kuburi metri el eqtroenergiis generaciaze unda daxarj ul iyo.

"saqgazis" monacemebi "Tbil sresisaTvis" gazis miwodebis Sesaxeb adasturebs d. el iaSvil is informacias.

Natural Gas Supply 1991-1997

Year	Residential Units with Gas (Thousands)	City Gas Network (Kilometers)	Natural Gas Consumption (million m ³)	Gardabani Thermal Station (million m ³)
1991	554.1	4,937.8	4,577.1	543.8
1992	561.5	4,962.1	4,637.6	1,352.5
1993	561.7	5,158.4	3,343.7	936.0
1994	561.7	5,158.4	2,495.2	854.5
1995	561.7	5,158.4	910.5	311.1
1996	561.7	5,151.9	947.0	366.8
1997	561.7	5,151.9	830.0	349.0

wyaro: "saqgazi"

Znel i dasaj erebel ia, rom 1992-1994 wl ebSi saqarTvel oSi sakmarisi el eqtroenergia iyo da mniSvnel ovani defici ti mxol od 1995-96 wl ebSi warmoiqmna, 1997 wl idan ki el eqtroengiis warmoeba moxmarebas aWarbebd. sad midioda warmoebul i el eqtroenergia?

1992 wl idan dawyebul i, el eqtroenergia ar iyo arc regione bSi da arc dedaqal aqSi, udenod iyo sasicocxl o obieqtebi, iTiSeboda metro, maRal sarTul ian saxl ebSi mosaxl eoba wl ebis ganmavl obaSi fexiT dadioda. amerikis energetikis informaciis saagentos monacemebis mixedviT, saqarTvel oSi 1997-2000 wl ebSi aseTi masStabis energodefici ti namdvil ad ar unda yofil iyo. yovel SemTxvevaSi, dedaqal aqSi metro namdvil ad ar unda gaCerebul iyo.

Tu Tbosadgurs gazi miwodeboda da el eqtroenergiac iwarmoeboda, ratom iyo aseTi defici ti? SesaZl oa, marTal i iyos kul uarul i saubrebi imis Sesaxeb, rom im wl ebSi warmoebul i el eqtroenergiis nawil i mezobel qveynebSi (azerbaij ani, TurqeTi, somxeTi)¹⁰³ gadioda, Tanac maTTan damakavSirebel i gadamcemi xazebi namdvil ad arseobs. Tu mosaxl eobidan moxmarebul i el eqtroenergiis safasuris amoReba ver xerxdeboda da warmoebul i el eqtroenergiis nawil i qveynis gareT gadioda, maSin "saqenergos" el eqtroenergiis eqsportidan miRebul i Semosavl ebiT Tbosadguris mier moxmarebul i gazis safasuris nawil i mainc unda gadaexada. "saqenergos" ki gazis safasuri saertod ar gadauxdia¹⁰⁴.

1994 wl isaTvis "Tbil sresis" daval ianeba saxel mwifos mimarT 1,3 tril ioni kuponi iyo¹⁰⁵.

"saqenergos" gazis safasuri miwodebul i raodenobis mixedviT unda gadaexada. "Tbil sress" ki ar gaaCnda gazis raodenobis gasazomi xel sawyo da mis SesaZenad "saqenergos" arc uzrunia. arada, sabanko kreditiT Sesyidul i iyo 1 277 aTasi l aris Rirebul ebis iseTi teqnika, romelic wl ebis ganmavl obaSi ar gamoyenebul a¹⁰⁶.

ase rom, "Tbil sresis" mier miRebul i gazis namdvil i raodenoba daudgenel ia. SeuZl ebel i iyo imis garkvevac, Tu ra raodenobis gazi ixarj eboda 1 kvT/ST

¹⁰³ somxeTSi imxanad ar muSaobda birTvul i el eqtrosadguri, azerbaij anidan gazi mas ar miwodeboda da bunebrivi airi am qveyanaSi mxol od saqarTvel odan Sedioda _ l . j .

¹⁰⁴ "saqgazis" departamentis maSindel i xel mZRvanel is, d. el iaSvil is informacia.

¹⁰⁵ Kkontrol is pal atis angariSi 1994 wel s gaweul i muSaobis Sesaxeb, gv. 42.

¹⁰⁶ Kkontrol is pal atis angariSi 2002 wel s gaweul i muSaobis Sesaxeb, gv. 52.

el eqtroenergiis sawarmoebul ad. amgvari viTareba, rogorc Cans, xel s aZl evda rogorc "saqenergos" daqvemdebarebul "Tbil sress", ise momxmarebel saxel mwifo sawarmoebul. rogorc Cans, arc "saqenergos" awyobda miRebul i gazis mocul obis, warmoebul i da real izebul i el eqtroenergiis aRricxva da arc saxel mwifo sawarmoebul surdaT miRebul i el eqtroenergiis raodenobis dazusteba. orive mxare val Si efl oboda, Tumca aRuricxaobiT, rogorc Cans, did sargebel s iRebda.

val ebSi Cafl ul i sawarmoebis saSvel ad 1995 wl is 13 ivnisis saxel mwifos meTauris brZanebul ebiT saxel mwifom maTi daval ianebebi Sida val Si aiRo. amis Semdgom saqarTvel os saxel mwifos meTauris 1995 wl is 5 oqtombris #407 brZanebul ebis me-9 muxl is Sesabamisad, el eqtroenergiis Rirebul ebis amosaRebad "saqenergos" da sameurneo subieqtebs Soris miRweul i SeTanxmebis safuZvel ze SesaZl ebl ad CaiTval a angariSsworeba momsaxurebiT, aqciebiT da sxvadasxva aqtivebiT.

"saqenergosi" yvel a did sawarmos emarTa, maT Soris sg "azots". "saqenergosa" da "azotis" mier urTierTdaval ianebis dafarva cal ke saubris Tema. SeiZl eba iTqvas, rom "azotis" mTavari produqti _ amoniumis gvarjil a gacvl iTi erTeul is rol s asrul ebda.

"saqenergos" dokumentaciis Tanaxmad, sg "azotma"¹⁰⁷:

- sxvadasxva organizaciebs gadautvirTa 688 906 l aris amoniumis gvarjil a. Tumca es Tanxa wl ebis manZil ze ar aRricxul a "saqenergos" angariSze, "azotma" ki is CaTval a moxmarebul i el eqtroenergiis safasurad;
- 1996 wel s "engurhess" gadautvirTa 300 tona 54 350 l aris Rirebul ebis amoniumis gvarjil a. "saqenergom" Mmxol od Semowmebis Semdeg _ 1997 wel s aCvena es Tanxa;
- 1996 wel s azerbaijanSi firmebs "zaurs", "ipotek-komerss" da qal aq bardis bambis gamwmend fabrikas gaugzavna 2702 tona 367 632 l aris amoniumis gvarjil a, roml is Rirebul eba ar iyo anazRaurebul i da "saqenergos" arc debetad ericxeboda (garda "zauris" 168 040 l arisa);
- 1996 wel s "saqenergos" sasargebl od baTumSi samjer Turqul i firmisaTvis gadatvirTa 526 804 l aris 4293 tona amoniumis gvarjil a, romel sac, Turqetis mxaris sabaJos monacemebiT, Turqetis sazRvari ar gadaukveTavs;
- "saqenergom" "zestafonis feros", "WiaTurmanganuma" da firma "konglomeratTan" warmoebul i ukanono CaTvl ebiT izaral a 903 000 l aris.

1996 wel s "saqenergos", moskovis firma "amstrom enerji finanssa" da "zestafonis feros" Soris gaformda xel Sekrul eba, roml is mixedviTac "amstrom enerjis" "ferosaTvis" ruseTidan unda moewodebina 330 mln kvT/ST el eqtroenergia. Ffirmas "ferosaTvis" el eqtroenergia ar mouwodebiaT. miuxedavad amisa, "ferom" "saqenergos" nacvl ad "amstrom enerjis" l ondonSi 467 711 l aris, "saqenergos" ki tranzitis Rirebul eba _ 29 658 l aris gadauricxa. A

aqtivebis gacema diskontit

saqarTvel os prezidentis 1996 wl is 31 ianvris #136 brZanebul ebiT, departament "saqenergos" ufl eba mieca, el energiis cal keul i momxmarebl isaTvis, ekonomikisa da finansTa saministroebis TanxmobiT, daewesebina SeRavaTiani tarifebi.

¹⁰⁷ Mmonacemebi aRebul ia kontrol is pal atis mier "saqenergoSi", "Tbil sresSi" Catarebul i Semowmebis aqtidan. kontrol is pal atis gancxadeba mTavrobis gafarToebul sxdomaze, 1998 wl is 3 ivl isi.

msxvil momxmarebel Ta Soris iyo saqarTvel os rkinigza, romel sac "saqenergosaTvis" 1996 wl is 5 Tebevli amde val is 25% unda gaestumrebina. "saqenergos" iniciativiT da sagangebo energetikul i komisiis Tavmj domaris weril obiTi TanxmobiT, 1996 wel s gaformda sammxrivi SeTanxmeba "saqenergos," korporacia "iveria pl ussa" da rkinigzis departaments Soris am ukanasknel ze ricxul i 2,1 milioni laris daval ianebis 25%-iani diskontiT "iveria-pl usisaTvis" gadacemis Sesaxeb.¹⁰⁸ "iveria-pl usi" Mprezident SevardnaZis ZmisSvil s, n. SevardnaZes ekuTvnodat.

am operaciit "saqenergom" 2,1 milioni laris nacvl ad 1 575 aTasi laris miRo, maT Soris 43% _ CaTvl iT.

1996-2001 wl ebSi "Tbil sresma" sxvadasxva subieqtebze diskontiT gasca 30,4 milioni laris val debul ebebi. rogorc kontrol is pal atis SemowmebiT dadginda, daval ianebis amoRebis ufl eba miecaT iseT iuridiul pirebs, roml ebsac xel Sekrul ebiT gaTval iswinebul i val debul ebebis Seusrul ebl obis SemTxvevaSi saTanado garantiebi ar hqondaT. Aqotivebi gacemul i iyo 20-30%-iani diskontiT, sanacvl od ki "saqenergosa" da "Tbil sress" TiTqmis araferi miuRiaT.

gansakuTrebiT didi raodenobiT aqotivebs gankargavdnen¹⁰⁹ Sps "Taql a" _ 20 311,3 aTasi laris, Sps "avtotavri" _ 5 milioni laris, Sps "mel ordi" _ 2 652, 3 aTasi laris, Sps "Sansi" _ 2 milioni laris, ss "iberia praim kapital i" _ 2 500 aTasi laris, Sps "oga" _ 1 914, 7 aTasi laris, Sps "rois petrol i" _ 1 079 aTasi laris da Sps "evropa" _ 1 390 aTasi laris. Ees firmebi, iseve, rogorc "iveria-pl usi", umaRlesi xel isufl ebis oj axis wevrebs an maTTan daaxl oebul pirebs ekuTvnodat.

rogorc gairkva, es firmebi daval ianebis amoRebas iseve "saqenergos" meSveobiT axerxebdnen, amoRebul Tanxebs ki Tavad gankargavdnen. "Tbil sresis" kuTvnil i 6 442 aTasi laris aqotivebis miTvisebis gamo sisxl is samarTl is saqmeebi aRiZra Sps "mel ordi", Sps "Sansi", Sps "evropisa" da Sps "margveTis" direktorebis mimarT¹¹⁰.

energetikul i seqtoris reforma, axal i korufciul i garigebebi

energetikul i seqtoris reforma da "Tbil sresis" blikebis privatizeba

1996 wel s msofilio bankis, evropis ganvitarებისა და რეკონსტრუქციის ბანკის, ამერიკის განვითარების სააგენტოსა და სხვა დონორი ორგანიზაციების ხელსეუობით დაიწყო რეფორმა: შეიქმნა სატბო-ენერგეტიკის სამინისტრო, "საენერგო" დაიწყო აგენაციად და დისპეტერეზაციად _ Camoyal ibda el eqtroenergiis sabiTumobazari.

შეიქმნა გზის საერთაშორისო კორპორაცია, რომლის განგებლობასაც გადავიდა საკარტველ ოს გზის მაგისტრალური მილადენები, რუსეთიდან გზის შემოტანა და გაყვანა. თავიდან გზის საერთაშორისო კორპორაციის შემქმნის მიზანი "გაზპრომთან" დერეფანსა და საკარტველ ოს მაგისტრალური მილადენის გაგრძელებით ტურქეთსი რუსული და ტურქმენული გზის შეტანა იყო.

მოგვიანებით რუსეთის ხელისუფლებამ მიურო გადაწყვეტილება ტურქეთსი შემავალი გაზადენის სავიზრვის ფსკერის გასწვრივ ადენების შესახებ. რუსეთის ამ

¹⁰⁸ მონაცემები ადებულა კონტროლის პალატის მიერ "საენერგოსი", "ტბილ სრესი" კატარებულ ი შემოვმების აქტიდან. კონტროლის პალატის განცხადება მთავრობის გაფართოებულ სქდომაზე, 1998 წლის 3 ივლისი.

¹⁰⁹ მონაცემები ადებულა კონტროლის პალატის ანგარიშიდან 2002 წელს გაწეული მუშაობის შესახებ, გვ. 79.

¹¹⁰ კონტროლის პალატის ანგარიში 2002 წელს გაწეული მუშაობის შესახებ, გვ. 79.

gadawyvetil ebiT wertil i daesva gazis saerTaSoriso korporaciisa da saqarTvel os energetikis seqtoris mesveurTa ocnebas saqarTvel os magistral uri mil sadenis saSual ebiT TurqeTSi gazis tranzitis Sesaxeb¹¹¹.

saqarTvel os energetikul i seqtoris reformis xel Sesawyobad saerTaSoriso donorebis mier gamoiyo SeRavaTiani kreditebi da grantebi. 1999 wel s reformis fargl ebSi moxda Tbil isis el eqtroenergiis sadistribucio kompaniis "Tel asis" privatizacia da igi amerikul kompania "ei-es"-is xel Si gadavida. 2000 wel s "ei-es-Tel asis" gamgebl obaSi gadavida "Tbil sresis" aRdgenil i me-9 da me-10 energobl okebi, roml ebic gazze muSaobda. maT rehabil itaciaze msofil io bankis¹¹², germanul i KFW bankis da sxva donorebis mier gamoyofil i 92 mil ion dol ari daixarj a.¹¹³ amis Semdgom es energobl okebi "ei-es-mtkvris" saxel iT moixsenieba.

gazis seqtoris warmomadgenl ebTan gasaubrebiT irkveva, rom bl okebis sareabil itaci od gamiznul i xarj ebi "gaberil i" iyo da real ur danaxarj s ramdenjerme aRemateboda. Tu es informacia sworia, maSin adgil i hqonda transnacional ur korufciul garigebas, mxol od qarTul i mxare Tanxas ver mi iTvi sebda.

2002 wl isaTvis "Tbil sresis" saxel faso daval ianeba 547,1 aTas l ars, sabiuj eto daval ianeba ki 65 mil ion l ars Seadgenda¹¹⁴.

"ei-es-mtkvarsac" hqonda el eqtroenergiis sabiTumo bazris val i. mis dasafarad "ei-es-mtkvrisa" da saTbob-energetikis saministros Tanabari wil obrivi monawil ebiT Sei qmna Sps "transenergetika", romel sac mieca TurqeTSi 650 mil ion kvt/sT el eqtroenergiis eqsportis ufl eba 2003 wl amde saqarTvel oSi warmoebul i el eqtroenergiis upiratesi Sesyidvis ufl ebiT da sagadasaxado SeRavaTebi T¹¹⁵.

2000-2001 wl ebSi Sps "transenergetika" moaxdina 547, 1 mil ion kvt/sT el eqtroenergiis eqsporti TurqeTSi. Aam raodenobidan 359,1 mil ion kvt/sT warmoebul i iyo saqarTvel oSi, 188 mil ion ki man Seisyida ruseTidan saSuamavl o kompania "vingfil dis" saSual ebiT, miuxedavad imisa, rom el eqtroenergiis generacia SesaZl ebel i iyo "ei-es mtkvris" gazis bl okebisa da saqarTvel os hidroel eqtrosadgurebis saSual ebiT. amave periodSi saqarTvel oSi el eqtroenergiis miwodeba kvl av SezRudul i iyo. am faqtTan dakavSirebiT protesti gamoTqva saerTaSoriso arasamTavrobo organizacia BankWatch-is qarTul i ofisis xel mZRvanel ma m. qoCl aZem.¹¹⁶ M

saSuamavl o kompania "vingfil dis" saSual ebiT el eqtroenergiis importsa da TurqeTSi reeqsports xsnidnen saqarTvel oSi saeqsporto el eqtroenergiis ararsebobiT. Tumca amave periodSi "Tbil sresis" saxel mwifo bl okebze gazis generaciis moTxovna ar yofil a, xol o dispetCerizaciis miTitebiT hidroagregatebidan datvirTvebi Semcirda "varcixehesebis" kaskadSi, "l aj anurhessa" da "rionhesSi"¹¹⁷.

¹¹¹ saqarTvel os magistral uri mil sadenis saSual ebiT gazis TurqeTSi tranzits iTval iswinebda saqarTvel o-TurqmeneTis 1993 wl is SeTanxmeba gazis mowodebis Sesaxeb _ l j .

¹¹² kontrol is pal atis angariSi 2002 wel s gaweul i muSaobis Sesaxeb, gv.40.

¹¹³ gazis seqtorisa da kontrol is pal atis warmomadgenl ebTan wamoebul i kerZo saubrebi _ l j .

¹¹⁴ kontrol is pal atis mier saTbob-energetikis dargSi 2002 wl amde Catarebul i Semowmebebi, gv. 35.

¹¹⁵ kontrol is pal atis mier saTbob-energetikis dargSi 2002 wl amde Catarebul i Semowmebebi, gv. 40.

¹¹⁶ Case Study, IFIS and Privatisation of the Energy Sector in Georgia, Kochladze M., 27 Sept. 2000, www.bankwatch.org.

¹¹⁷ saqarTvel os kontrol is pal atis angariSi 2002 wel s gaweul i muSaobis Sesaxeb, gv. 40.

am faqti dan gamomdinare, SeiZl eba gakeTdes Semdegi daskvna:

- amerikul ma kompaniam Tavisi Svil obil i "ei-es transenergetikis" saSual ebiT moaxdina wl ebis ganmavl obaSi el eqtroenergiis eqsportisa da reeqsportis praqtikis l egal izacia;
- "ei-es transenergetika" CaerTo TurqeTSi el eqtroenergiis reeqsportis korufciul sqemaSi, romel ic, rogorc Cans, dRemde moqmedebs, vinaidan ruseTidan saqarTvel oSi el eqtroenergiis importi da, savaraudod, TurqeTSi reeqsporti dResac "vingfil dis" saSual ebiT warmoebs.

hidroel eqtrosadgurebsa da "Tbil sresis" bl okebze arsebul i mdgomareoba miuTitebs, rom qveyanaSi el eqtrogenaciis gazrdas seriozul i kriminal uri j gufi upirispirdeba. Ees j gufi, savaraudod, ruseTidan da somxeTidan el eqtroenergiis importSi arsebul i korufciul i sqemiT sargebl obs. aseTi varaudis safuZvel s iZl eva is, rom miuxedavad miRebul i mraVal aTasiani kreditebisa, ver moxerxda hidroel eqtrosadgurebis reabilitacia da srul i datvirTviT amuSaveba. amJamadac el eqtrosadgurebis mier gamomuSavebul i el eqtroenergiis mocul oba proeqtiT gaTval iswinebul is mxol od 50-60%-s Seadgens.¹¹⁸

amasTan, mcirdeba el eqtrogenracia "Tbil sresis" kuTvnil energobl okebze (magal iTad, "Tbil sresis" 150-megavatiანი გავის ენერგობლი ოკები). Bam bl okebiT (me-3, me-4 da me-8 bl okebi) 2000 wel s gamomuSavebul i iyo 779 mil ion i kvt/sT el eqtroenergia, 2001 wel s _ 139,8 mil ion i kvt/sT¹¹⁹, rac wina wl is mxol od 18%-s Seadgens. 2003 wel s kvl av afeTqda 1998 wel s aRdgenil i, amj erad ukve "ei-es mtkvris" me-10 bl oki, dausrul ebl ad remontdeboda me-9 bl oki _ maT reabilitaciazec 1997-1998 wl ebSi 92 mil ion dol aramde daixarj a.

miuxedavad saqarTvel os hidroel eqtrosadgurebis nawil isa, "Tbil sresis" ori bl okis privatizebisa da qveyanaSi arsebul i el eqtrogenaciul i potencial isa, saqarTvel o kvl av seriozul energodeficits ganicdis. Aamis mizezi SeiZl eba iyos mxol od saqarTvel os mosaxl eobis didi nawil is gadaxdisuunaroba da dausrul ebel i gamricxvel ianeba. Tbil isis garda arc erTi qal aqi Tu raioni gamricxvel ianebul i ar aris, rac SeuZl ebel s xdis moxmarebul i el eqtroenergiis safasuris amoRebas. Aamitom saqarTvel os regionul i bazari saintereso ar aris el eqtroenergiis kerZo mwarmoebl ebisaTvis da aq ganl agebul i hidroel eqtrosadgurebi AmuSaobs mcire datvirTviT.

"ei-es-mtkvris" me-10 bl okis xel axal ma afeTqebam 2003 wl idan qveyana importis aucil ebl obis winaSe daayena.

saeWvo finansuri garigebebi SeiZl eba daidos el eqtroenergiis rogorc eqsportis (zafxul Si wyal uxvobis periodSi mezobel qveynebsi), ise importis dros (zamTarSi mezobel i qveynebidan). SesaZl oa, orive sqemas erTi an ori j gufi akontrol ebs.

Tu gaviTval iswinebT, ra formiT moxda amerikul i kompaniis gaZeveba Tbil isis sadistribucio qsel idan, gasagebia, Tu ramdenad Zl ieria qarTul -rusul i energetikul i daj gufeba, romel ic srul ad akontrol ebs rogorc el eqtroenergiis, ise gavis bazars da importis korufciul i sqemiT sazrdoobs. am j gufis moqmedebam bevrad ganapiroba energosistemaSi dawyebul i reformebis kraxi. am j gufis gamoaSkaravebisa da uvnebel yofis gareSe SeuZl ebel i iqneba saqarTvel os hidro da gavis generaciis gaj ansaReba da mudmivi energodeficitis daZl eva.

¹¹⁸ kontrol is pal atis mier saTbob-energetikis dargSi 2002 wl amde Catarebul i Semowmebebi, gv. 36.

¹¹⁹ saqarTvel os kontrol is pal atis angariSi 2002 wel s gaweul i muSaobis Sesaxeb, gv. 36.

VIII rusTavis qimiuri kombinati ss "azoti"¹²¹

rusTavis qimkombinati "azoti" erT-erTi iSviaTi sawarmo iyo, roml is produqciaze moTxovna arsebobda rogorc qveyanaSi, i se mis gareT. ami tom ekonomikuri kol afsis pirobebSi danaSaul ia aseTi sawarmos wamgebiani pirobebiT gasxvi seba.

rusTavis qimiuri kombinati TiTqos mi zandasaxul ad wagebaze muSaobda. sawarmo saxel mwifo sakuTrebaSi iyo, saxel mwifos mier Sesyidul gazs iyenebda da amiT ormagad azaral ebda saxel mwifos. amgvarad, rusTavis "azotis" mesveurebi bazris SenarCunebas martivad axerxebdnen: produqcias awarmoebdnen, axdendnen mis real izacias xel sayrel fasad, moxmarebul i gazisa da el eqtroenergiis safasuris ki ar ixdidnen. 1994 wl isaTvis ss "qimkombinatis" daval ianeba saxel mwifos mimarT gazis safasuris saxiT 62,9 mil iard kupons Seadgenda.¹²¹

amoniumis gvarjil is real izaciis korufciul i aspeqtebi¹²²

1994 wel s qimiuri kombinatis mier warmoebul i aTeul obiT aTasi tona amoniumis gvarjil a kerZo firmebze gaiyida TviTRirebul ebaze dabal fasad, Umagal iTad:

- firma "kdc"-ze amoniumis gvarjil a gasces simbol ur fasad _ 1 tona 0,7-2 aSS dol arad, maSin, rodesac amoniumis gvarjil is SesafuTad gamoiyeneboda 7-8 aSS dol aris Rirebul ebis pol ietil enis, pol ipropil enis importul i tomrebi¹²³;
- firma "imereTze" erTi tona amoniumis gvarjil a gacemul ia 2,7 dol arad; Sps firma "vrp kopal aze" _ 39,6 aSS dol arad. Mmarto firma "ms"-isa da "kdc"-sTan garigebiT "azotma" 368 ml rd kuponiT izaral a¹²⁴;
- "azoti" kontraqtebs debda miwodebaze winaswari gadaxdis gareSe, ris gamoc 1994 wl is bol os koncern "saqsofl nayofierebas" misi 1 682,8 mil iardi kuponi val ad daedo¹²⁵;
- ministrTa kabinetis 1995 wl is 5 ivnisis dadgenil ebiT, "azoti" val debul ebul i iyo, amoniumis gvarjil is real izacia Sida bazarze moexdina TviTRirebul ebaze dabal fasad. marTI ac, sawarmodan tona gvarjil a 105 dol aris nacvl ad 36 dol arad gadioda. ss "qimkombinatisa" da respublikis sazianod TviTRirebul ebaze dabal fasad gamoyofil i mineral uri sasugis real izacia Sedioda cal keul i Tanamdebobis pirebis kerZo interesebSi. xSirad mineral uri sasugebi xvdeboda komerciul i struqturebis xel Si da am ukanasknel Ta mier misi real izacia sabazro fasiT xdeboda.

1994 wl is Semodgomaze "azotma" pirdapiri xel Sekrul eba dado TurqmeneTTan 1000 kuburi metri gazis 48 dol arad mowodebaze. "azotma" gazi miRo, magram safasuri ar gadaixada, saxel mwifo izul ebul i gaxda, "azotis" daval ianeba Sida val Si aeRo.

kuriozul i iyo "azotis" daval ianebis amoReba ucxoel i kl ientebidan¹²⁶:

- gaerTianebam xel Sekrul eba gaaforma moskovis daxurul i tipis ss "titanTan" "azotis" mimarT respublikis gareT arsebul i daval ianebebis amosaRebad.

¹²⁰ saqarTvel os kontrol is pal atis 1995 wl is angariSis monacemebi.

¹²¹ kontrol is pal atis angariSi 1994 wel s gaweul i muSaobis Sesaxeb, gv. 42.

¹²² Kkontrol is pal atis mier ss "azotis" Semowmebis aqti, 1998 wl is Teberval i.

¹²³ Kkontrol is pal atis 1995 wl is angariSi, gv. 4.

¹²⁴ Kkontrol is pal atis 1995 wl is angariSi, gv. 5.

¹²⁵ Kkontrol is pal atis 1995 wl is angariSi, gv. 6, 7.

¹²⁶ Kkontrol is pal atis 1995 wl is angariSi, gv. 27.

amasTan, xel Sekrul ebis asl i arc buRal teriaSi da arc safinanso samsaxurSi ar moinaxa (am samsaxurebma misi arsebobac ki ar icodnen), aseve gaurkvevel i darCa, visgan da ra raodenobiT amoiRo "azotis" kuTvnil i Tanxebi "titanma". arsebul i dokumentebiT irkveva, rom "titanis" mier yazaxeTSi amoRebul i iqna "azotis" mimarT arsebul i daval ianeba _ 273 ml n rubl i, saidanac 3 125 aTasi dol ari naRdi ful is saxiT gadaeca "azotis" warmomadgenel s. gaerTianebis buRal tris mindobil oba am Tanxis miRebaze ar gacemul a.

"azotis" mier qal aq l ipeckSi dafuZnda erTobl ivi sawarmo "l i prazi", TiTqosda "azotis" kuTvnil i Tanxis amosaRebad. es sawarmo gaurkvevel saqmi anobas eweoda. mis mier qal aq el icis el ementebis qarxnidan amoRebul i azotis mimarT daval ianeba _ 10 ml n rubl i Cairicxa "l i prazis" angariSze, rogorc "azotis" wil i, xol o 10 mil ion i rubl i naRdi ful i gadaeca "azotis" warmomadgenel s. arc amgvari mindobil oba gacemul a "azotis" buRal teriidan. 1995 wl is 22 Teberval s "azotsa" da "megobroba-92"s Soris dai do kontraqti, roml is Tanaxmad am sawarmoebs erTobl ivad unda waremarTaT komerciul i da sameurneo saqmi anoba "azotis" teqnikiuri gadairaRebisa da sawarmoo procesebis stabil izaciisaTvis. Aam mi zniT aRni Snul firmas sawarmo unda moemargebina sxvadasxva saxis el eqtro-sameurneo sagnebiT, maTi Rirebul eba ki unda dafarul iyo "azotis" mier gamoSvebul i produqci iT SeRavaTian fasad, aranakl eb produqciis TviTRirebul ebisa.

SemowmebiT dadginda, rom firmam "azotSi" Setanil i saqonl is sanacvl od mi iRo 3 032 tona gvarj il a, romel ic gaica TviTRirebul ebaze dabal fasad. fasTa sxvaobam 85761,13 dol ari, anu 11.489.475.500 kuponi Seadgina. Aarsebul i dokumentaciis Tanaxmad, firmam sawarmoSi Seitana 420644 dol aris Rirebul ebis produqcia. misi araswori SefasebiT "azotma" 76494 dol ari izaral a. Ffaqtobrivad, am firmam "azotisagan" ufasod mi iRo 889,4 tona gvarj il a, ris gamoc gaizarda produqciis TviTRirebul eba.

sagadasaxado organoebSi wardgenil i dekl araciebidan gairkva, rom "azotma" damatebiTi Rirebul ebis gadasaxadi iangariSa sawarmos mier damtkicebul i sareal izacio fasis mixedviT. aRni Snul i kontraqtidan gamomdinare, "azoti", faqtobrivad, ver mi iRebda 85761 dol aris Tanxas, Sesabamisad, ver gadaixdida kanonmdebl obiT gaTval iswinebul gadasaxadebs.

1994-1996 wl ebSi moqmedi urTierTCaTvl is praqtika ki dev ufro gaugebaria. amis magal iTia "azotisa" da kinostudia "axal i qarTul i fil mis" urTierToba. "azots" "saqenergos" val i emarTa. "saqenergos", "azotsa" da "axal qarTul fil ms" Soris garigebis Tanaxmad, "azots" "saqenergos" mier miwodebul i el eqtroenergiis Sedegad warmoqmnil i val is angariSSi "axal i qarTul i fil misaTvis" 100 000 aSS dol aris Rirebul ebis 1000 tona gvarj il a unda mi ewodebina.

"axal qarTul fil ms" amoniumis gvarj il is real izaci iT miRebul i ZiriTadi Tanxa "saqenergosaTvis" unda gadaericxa "azotis" val is dasafarad, mogeba ki TviTon unda daetovebina. Aam operaci iT "azots" didi zaral i miadga¹²⁷.A

amgvari operaciebi Zal ze xel sayrel i iyo korufciul i garigebis dasadebad. ***"azoti" gazsa da el eqtroenergias xarj avda, produqcias awarmoebda, axdenda mis real izacias rogorc qveyanaSi, ise mis gareT TviTRirebul ebaze dabal fasad, el eqtroenergiisa da gaxis safasurs ki ar ixdida. saxel mwifo gabs yidul obda TiTqmis saerTaSoriso fasad da Tavis sawarmoebs bunebrivi airiT uzrunvel yofda. am sawarmoTa mesveurebi urigdebodnen momxmarebl ebs dabal fasze, fasis namats ki***

¹²⁷ Aasociacia "iberiafil mSi" Catarebul i dokumenturi Semowmebis aqti, 1996 wl is 29 agvisto, gv. 1-10.

maTTan erTad iyofdnen. saxel mwifo ormagad zaral deboda: is verc miwodebul i gazis safasurs iRebda da verc produqciis real izaciIT dagegmil Semosaval s.

saaqcio sazogadoeba "azotSi" moqmedi korufciul i sqemebi (1996-2003 wl ebi)

1996 wel s "azotma" xel Sekrul eba dado "magTi qimikal zTan" gazis miwodebis Sesaxeb. "magTi qimikal zi" dafuZnda 1996 wel s "magTi" j gufis mier. am xel Sekrul ebande "azots" gazi Suamavl is gareSe miwodeboda. "magTi qimikal zis" CarTva ganpirobepul i iyo "magTi j gufis" mier "azotis" daval ianebis da misi xel Si Cagdebis survil iT. "magTisTan" erTad "azotis" momaragebis sqemaSi monawil eobda aseve "magTis" mier dafuZnebul i saSuamavl o kompania "al so-transi". 1998 wl idan maT rusul i kerZo kompania "iteras" mier dafuZnebul i "saqgazic" SeuerTda. es sami saSuamavl o kompania "azotis" daval ianebas tradiciul i da kargad aprobirebul i gziT cdil obda:

- gazs Zvirad awvdi da, gazis fasis namats inawil ebdnen;
- "azotis" produqcia _ amoniumis gvarj il a TviTRirebul ebaze dabal fasad gahqondaT¹²⁸.

1996 wel i "azotma" 16-mil ioniani daval ianebiT daasrul a. "magTi" j gufi kompania "iteras" l obistic iyo saqarTvel oSi. manamde ki, 1998 wel s, "azotis" Sesyidvaze gamarTul tenderSi prezident e. SevardnaZis sizem, "magTis" mfl obel ma g. j oxTaberizem gaimarj va da kompania 1 l arad iyida sawarmoSi 100 000 dol aris investirebis pirobiT. Pprezidentma dauyovnebl iv gaauqma tenderis Sedegebi da sawarmo saxel mwifo mfl obel obaSi datova. mogvianebiT "magTim" "azoti" "iteras" dauTmo.

"azotis" meore mniSvnel ovani produqcia _ cianmaril ebi _ oqros mopovebaSi gamoiyeneba. "azotis" cianmaril ebs bol nisSi arsebul i sawarmo "kvarciti" moixmars. "azoti" cianmaril ebs 780 dol arad yidda hol andiaSi dafuZnebul firma "ji end vorl d tradingze", xol o es ukanasknel i produqcias "kvarcitze" gascemda 1400 dol arad (anu sabazro fasad). hol andiuri firma "ji end vorl d tradingi" kvarcitis mmarTvel is, mgal obl iSvil is Zmisa da dedis (l .gersamias) mier dafuZnebul i firma iyo. am sqemiT "azotis" menej eri l obJaniZe da "kvarcitis" menej eri mgal obl iSvil i tonaze 600 dol ars igebdnen da Tanxas Sveicariis bankSi agrovebdnen¹²⁹.

1998 wel s "azoti" dagrovil i daval ianebis gamo gaCerda. 1998 wl is warumatebel i privatizaciis Semdeg qarxnis amuSaveba 2000 wel s moxerxda, mas Semdeg, rac qarxnis mesveurebma SeZl es gazis mowodebis sqemidan saSuamavl o kompaniebis _ "dvinis", `al so-transis," "angl oil is", "saqgazis" amogdeba. 2001 wl idan rusTavis qimiuri kombinati "azoti" uSual od momwodebl isgan, anu rusul i kompania "iterasagan" iRebda gazs.

2001 wel s saxel mwifom "azoti" gakotrebis wina sareabil itacio reJimSi gadaiyvana. 2003 wl is martSi "azotis" sareabil itacio reJimis darRveviT sawarmos aqciaTa sakontrol o paketi j er marTvis, Semdgom Sesyidvis ufl ebiT sul raRac 500 aTas dol arad "itera-gruzias" gadaeca. am droisTvis "azots" rusul i

¹²⁸ "itera" tona produqcias 50 dol arad izenda, Tavadi ki 80-100 dol arad yidda, "azotis" Semowmebis aqti, 2000 wel i.

¹²⁹ Jurnal ist n. zuriaSvil is gamokvl eva "ful is gaTeTrebis sqemebi gazis miwodebis sistemebSi", gv.7-8.

kompania "iterasi" 2,5 mil ion i dol ari, xol o saSuamavl o kompania "al so-transis"¹³⁰ 5 mil ion i dol ari emarTa. "itera-saqarTvel os" pretenziebi "azotis" iuridiul ma samsaxurma uaryo.

saqarTvel os xel isuflebis gadawyvetileba "itera-saqarTvel osTvis" "azotis" gadacemis Sesaxeb naCqarevi iyo, vinaidan 2002 wl idan igi mol aparakebbs awarmoebda "gazpromTan" gazis mowodebaze. amasTan, am dros "gazpromsa" da "iteras" Soris dapirispireba kritikul fazaSi Sevida. "gazpromma" gamoaZeVa "itera" postsabWoTa sivrcis yvel a bazridan, maT Soris somxeTidan da azerbaij anidan¹³¹. aseT vitarebaSi "iterasaTvis" "azotis" samarTavad gadacema SeiZl eboda mxol od im SemTxvevaSi, Tu davuSvebT, rom kompania "iteram" saerTo ena gamonaxa rogorc wina, ise amJamindel xel isuflebasTan.

dRes saqarTvel oSi gazis momwodebel ia "gazpromis" Svil obili kompania "gazeqsporTi." miuxedavad "azotis" gamoerTi samTavrobo j gufis "iteraze" zewol isa, es ukanasknel i mainc inarCunebs sawarmos. es faqti miuTitebs, rom Sesazl oa:

1. "itera saqarTvel os" ukan axal xel isuflebasTan daaxl oebul i qarTul i finansur-pol itikuri j gufi idges;
2. saqarTvel os xel isuflebasTan daaxl oebul ma meore finansur-pol itikurma j gufma j er ver miaRWia "gazpromTan" sasurvel SeTanxmebas "azotis" Sesyidvis sakiTxze an "gazproms" ZiriTadad saqarTvel os gazis mil sadenebi ainteresebs.

IX gazis real uri moxmareba saqarTvel oSi, aRricxvianobis probl ema

gaziT uzrunvel yofa kvl av umwvavesi probl emaa saqarTvel osTvis. am seqtoris mowesrigeba ar xerxdeba aRricxvianobis ararsebobisa da moxmarebul i gazis safasuris amouRebl obis gamo. gazis komerciul i danakargi mosaxl eobas miwereba, teqniki ki _ degradirebul infrastruqturas. erTad aRebul i, danakargebis procentul i maCvenebel i imdenad arareal uria, rom uamrav kiTxvas badebs. magal iTad, ramdenad real uria, aseTi danakargis mizezi mosaxl eoba iyos, Tu es ase ar aris, maSin vin moixmars am gabs da Semovida Tu ara real urad gazis aRricxul i mocul oba.

gazis mowodebul i da moxmarebul i mocul obis Sesaxeb unda iTqvas Semdegi: ise, rogorc 1993-1995 wl ebSi, mowodebul i gazis mocul oba aRricxeba moZvel ebul i sabWoTa tipis sazomi kvanZiT, romelic mdebareobs inguSetis teritoriaze Cmistan da romel sac qarTuli mxare ver akontrol ebs; qarTul mxares ar gaaCnia dasabuTebl i informacia arc mowodebul i gazis raodenobisa da arc misi xarixis Sesaxeb; marTalia, 2000 wels amerikis ganvitarebis saagentom daafinansa Tanamedrove sazomi kvanZebi mil sadenebis mTavar monakvetebze da Tbil isis mTavar raionul kvanZebTan, magram gazis saerTaSoriso korporaciis transportirebis kompaniis daJinebul i moTxovniT, magal iTad Tbil isSi, mowodebul i raodenoba isev Zvel i sabWoTa sistemis mricxvel iT aRricxeba. Aaqedan gamomdinare, mowodebul ad aRricxul i gazis raodenoba, misi ganawil eba da misi moxmarebis Sedegad warmoqmnil i daval ianeba pirobitia.

saqarTvel os mier miRebul i gazis raodenobisa da misi moxmarebis Sesaxeb oficial ur informacias Seicavs saqarTvel os statistikis saxel mwifo

¹³⁰ saSuamavl o kompania "al so-transis" ukan prezident Sevardnaziis sizis kompania "magTi" idga.

¹³¹ Gazprom in Georgia, Some aspects of Gas Supply Security, L.Jervalidze, Security of Gas Supply Security in Transit Countries, NATO Science Series, Volume 149, p. 355-369.

departamentis mier 2002 wel s Sedgenil i energetikul i bal ansi. dokumenti asaxavs 2001 wel s qveynis energetikaSi arsebul real obas. mis mixedvit, energoresursebis moxmarebis maCvenebel i aRemateba Sesabamisi sawarmoo da importiori organizaciebis mier moxmarebul ad dekl arirebul i resursebis saerto raodenobas, rac energetikis sferoSi Crdil ovani ekonomikis maRal maCvenebel ze miuTitebs. kerZod, benzini moxmarebul i iyo dekl arirebul ze 1,1-j er meti, gazi _ 1,2-j er meti, Txevadi gazi _ 3,0-j er meti¹³².

metic, statistikis departamentis mier Semosul ad aRricxul i gazis mocul oba aRemateba gazis saerTaSoriso korporaciis mier aRricxul mocul obas. gazis saerTaSoriso korporaciis Svil obil i kompania axorciel ebs gazis transportirebas saqarTvel os teritoriaze da, aqedan gamodinare, is unda fl obdes utyuar informacias Semosul i da qveynis SigniT miwodebul i gazis mocul obebis Sesaxeb.

gansxvavebul ia agreTve statistikuri bal ansisa da gazis saerTaSoriso korporaciis monacemebi gazis danakargis Sesaxeb. statistikis departamentis mier Sedgenil bal ansSi dakargul ad aRricxul ia 222,3 mil ioni kuburi metri gazi, anu Semosul ad aRricxul i gazis mocul obis (955 955 aTasi kuburi metri) 23%. G

gazis saerTaSoriso korporacias imave 2001 wel s Semotani ad aRricxul i aqvs 812 mil ioni kuburi metri, danakargad naCvenebia 112 mil ioni kuburi metri, anu 13%, statistikis departamentis mier aRricxul danakargze 10%-iT nakl ebi.

	1990	2001	2005	2010
mrewel oba	3,002 mil ioni kub.m.	258,1 mil ioni kub.m.	360 mil ioni kub.m.	500 mil ioni kub.m
energetika	416 mil ioni kub.m.	165,2 mil ioni kub.m	800 mil ioni kub.m	2,020 mil ioni kub.m
komunal uri sayofacxovrebo	1,659 mil ioni kub.m	48,4 mil ioni kub.m	60 mil ioni kub.m	100 mil ioni kub.m
mosaxl eoba	815 mil ioni kub.m	228,5 mil ioni kub.m	400 mil ioni kub.m	650 mil ioni kub.m
danakargi	154 mil ioni kub.m	112 mil ioni kub.m	180 mil ioni kub.m	160 mil ioni kub.m

wyaro: gazis saerTaSoriso korporacia¹³³

am sqemidan Cans, rom bunebrivi airis yvel aze msxvil i momxmarebl ebi 2001 wel s mrewel oba da energetika iyo. Tu warmovidgenT, rom 2002 wel s el eqtroenergiis yvel aze msxvil i distributori "ei-es-Tel asi" 70%-ian amoRebas aRwevda, generaciaSi ki bunebrivi airis wil i mxol od 20% Seadgens, generaciaSi bunebrivi airis daval ianebis maCvenebel i minimal uri unda iyos, yovel SemTxvevaSi, 2001 wl idan mainc mosaxl eobis wil i bunebrivi airis moxmarebaSi SedarebiT mokrZal ebul ia. Tbil isis mosaxl eoba 2004 wel s maqsimum 250-300 mil ion kubur metrs moixmar da.

rac Seexeba mrewel obas, am segmentSi bunebrivi airis momxmarebel ia rustavisa da kaspis cementis qarxnebi, metal urgiul i qarxana, qsnis minis taris qarxana, "Tbil aviamSeni", avtogasamarTi sadgurebi, l udis qarxnebi da puris sacxobebi.

¹³² Energy Balance of Georgia 2001, Statistical Publication, State Department of Statistics of Georgia, p. 8.

¹³³ www.ggic.ge

yvel a es sawarmo energias intensiurad moixmars. saqarTvel oSi ar aris danergil i Tanamedrove energoekonomiuri teqno logiebi, amitom sawarmoTa bunebrivi airis danaxarj ebi maRal ia. amasTan, Tbil isis mosaxl eoba bunebriv airs intensiurad moixmars gasaTbobad zamTris oTxixuTi Tvis ganmavl obaSi. zemoT aRniSnul i sawarmoebi ki mTel i wl is ganmavl obaSi muSaoben. Aaqedan gamomdinare, real urad Tbil isis mosaxl eobis wil i moxmarebul i gazis mocul obaSi kidev ufro mokrZal ebul ia.

bunebrivi airis Semomtani, transportirebisa da distribuciis kompaniebi, kerZod, "Tbil gazi," saxel mwifos mfl obel obaSi, cementis qarxnebi, metal urgiul i qarxana, avtogasamarTi sadgurebi, sacxobebi da l udis qarxnebi ki kerZo sawarmoebia.

saxel mwifo qonebis mimarT damokidebul eba saqarTvel oSi tradiciul ad arakeTil ganwyobil ia. Amitom gasakviri ar aris, rom kerZo sawarmoebis mier moxmarebul i gazis raodenobis garkveul i nawil i mosaxl eobis mier gazis datacebas an mil ebis gaumarTaobas bral deba. miT umetes, ar arsebobs sando statistika. A

X "Tbil gazi"

Tbil isis gazis sadistribucio sistema damoukidebl obamde mosaxl eobis 30%-s uzrunvel yofda. TurqmeneTis mimarT 1992-1994 wl ebSi warmoqmnil i daval ianebis gamo 1995 wel s Tbil iss gazi gaetiSa. dedaqal aqSi gazis miwodeba 1998 wel s aRdga. ss "Tbil gazi" daarsda 2001 wl is 17 april s. Mmisi mfl obel ia Tbil isis meria. "Tbil gazi" amJamadac saqarTvel oSi importirebul i gazis mesameds moixmars.

"Tbil gazi" finansuri Tval sazrisiT Zal ze mimzidvel i sawarmoa. "Tbil gazis" privatizebis pirvel da warumatebel mcdel obas adgil i hqonda 1998 wel s. is Seisyi da "gazpromis", saqarTvel os energetikis saminstrosa da kompania "iteras" wil obrivi monawil eobiT dafuznebul ma kompania "intergazma".¹³⁴ tenderis Sedegi gauqmada sazogadoebis zewol iT. saqarTvel oSi moqmedi satendero pirobebiT, ar Seizl eboda, dedaqal aqis sadistribucio qsel i monopol ist momwodebel s gadascemoda. "gazpromi" da misi Svil obil i kompania "itera" swored aseTad iTvl eba.

"Tbil gazis" privatizebis Semdgomi mcdel oba iyo 2003 wel s, rodesac araswori tenderiT¹³⁵ sawarmo marTvis ufl ebiT gadaeca "axal i menej mentis" j gufs. es j gufi gazis saerTaSoriso korporaciis prezidentTan, a. gociriZesTan daaxl oebul i pirebisagan Sedgeboda. a. gociriZe da gazis saerTaSoriso korporacia Seqmnis dRidan aqtiurad l obirebda "gazpromis" saqarTvel os energetikul bazarze Semosvl as.

parlamentis sabiuj eto ofisis xel mZRvanel i, r. gociriZe "axal i menej mentis" mier "Tbil gazis" marTvis korufciul aspeqtebze saubrobd.¹³⁶ 2003 wl is oqtombridan "Tbil gazi" bunebriv airs awvdis "gazpromis" saeqsporto j gufi "gazeqsporti".

¹³⁴ www.sanet.ge/usistbl.html

¹³⁵ "Tbil gazis" mTavrobis mier "Tbil gazis" aqciaTa paketis marTvis ufl ebiT gadacemis Sesaxeb", r. gociriZe, parlamentis sabiuj eto ofisi, 2003 wl is agvisto.

¹³⁶ "Tbil gazis" mTavrobis mier "Tbil gazis" aqciaTa paketis marTvis ufl ebiT gadacemis Sesaxeb", r. gociriZe, parlamentis sabiuj eto ofisi, 2003 wl is agvisto.

mi uxedavad imisa, rom 2000 wl i dan abonentTa qsel is gafarToebis paral el urad mimdinareobda gamricxvel ianeba, "Tbil gazi" ver axerxebda miwodebul i gazis safasuris amoRebas.

gazis danakargebi

"Tbil gazi" didi raodenobiT gazis mocul obas Camowers teqniki da komerciul i danakargis saxiT. "Tbil gazSi" gazis danakargis dinamika kontrol is pal atis Semowmebis aqtiT aseTia:¹³⁷

1996 wel i _ 2,7%

1997 wel i _ 45,8%

1998 wel i _ 48%

1999 wel i _ 54,9%

2000 wel i – 60%

2001 wel i – 70%

2002 wel i – 80%

gazis teqniki da komerciul i danakargebi

ganviTarebul qveynebsi teqniki danakargi 1%-s ar aRemateba. Tbil isSi ki es norma semek-is dadgenil ebiT 10%-dan 14%-mde gaizarda. metic, teqniki universitetis komisiis daskvniT, Tbil isis pirobebSi teqniki danakargi 30%-mdec SeiZl eba iyos.

am mxriv saintereso a erTi SemTxveva: 1998-99 wl ebSi Tbil isis mosaxl eobis nawil s, 20 000 oj axs, gabs awvdi da kerZo kompania "gazmSeni". kompaniis direktoris cnobiT, "gazmSenis" mTl iani danakargi (teqniki-komerciul is CaTvl iT) 6%-s ar aRemateboda, amasTan, isic imave mil ebiT sargebl obda, roml ebsac "Tbil gazi" iyenebs. "Tbil gazma" sasamarTl o dava wamoiwyo "gazmSenis" winaaRmdeg da am ukanasknel s l icenzia Camoartves.¹³⁸

"Tbil gazi" komerciul danakargad mosaxl eobis mier moparul gabs Camowers. amgvani danakargi, "Tbil gazis" informaci iT, 45%-s aRwevs. ase rom, Tu 2002 wel s Tbil isSi gazis danakargi 80% iyo da aqedan 45% mosaxl eobam moi para, gamodis, 35% mil ebSi gaparul a. aseTi mocul obis gazis gaJonva mTel Tbil iss mowaml avda an aafeTqebda.

"Tbil gazis" paral el urad dedaqal aqSi funqcionirebs Sps „didi di Romi“, romelic, „Tbil gazTan“ dadebul i xel Sekrul ebis Sesabamisad, gaziT amaragebs did di RomSi macxovrebel 1000-ze met abonents. 2003 wel s Sps „didi di Romis“ direktoris, j. wereTl is mier presaSi gakeTebul i gancxadebis Tanaxmad, mis kompaniaSi amoRebis macvnebel i 97%-s Seadgenda.

2003 wl is kontrol is pal atis Semowmebis aqtiT irkveva, rom Tbil isSi moqal aqeta nawil i ayal bebda mricxvel is Cvenebs, urigdeboda inkasatorebs da gazis safasuris mxol od nawil s ixdi da naRdi ful iT. amgvani korufciul i garigeba rom Cveul ebrivi ram iyo mosaxl eobisaTvis, cxadia 2000 wel s msofi io bankis mier Catarebul i gamokvl evidanac saqarTvel oSi korufciis Sesaxeb. A A

¹³⁷ kontrol is pal atis Semowmebis aqti, 2003 wel i.

¹³⁸ "ful is gaTeTrebis sqemebi gazis miwodebis sistemebSi, "Tbil gazi", n. zuriasvil i, 2003, gv. 5-6.

am gamokvl evis fargl ebSi Catarebul i sazogadoebrivi azris Seswavl isas gairkva, rom mosaxl eoba aprotestebda korufcias samarTal damcav da sagadasaxado instanciebSi, magram ara energetikul kompaniebSi. inkasatorebTan garigeba mosaxl eobas aSkarad xel s aZl evda¹³⁹.

amasTan, kontrol is pal atis masal ebi cxadyofs, rom bevr kerZo sawarmos ara aqvs mricxvel i da aseve ayal bebs monacemebS¹⁴⁰. "Tbil gazis" axal ma mmarTvel ma, d. morCil aZem dekembris TveSi tel eviziiT ganacxada, rom Semowmebis Sedegad gamovl inda kerZo sawarmoebis gazsadenze arasancirebul i mierTebis 650 SemTxveva.K

Tbil isSi gaziT momuSave sawarmoebi, roml ebic gazis safasurs ar ixdian, ZiriTadad meriis mfarvel obiT unda sargebl obden. individual urad ver erTis mimarT ver moxerxdeba sanqciebis gamoyeneba: gazis safasuriAan yvel am unda gadaxados, an aravin. AamasTan, arasancirebul ad gazis moxmarebis SemTxvevaSi saj arimo sanqciebi imdenad umniSvnel oa, rom gavl enas ver moaxdens amoRebis maCvenebl ze.

SeiZl eba vivarautoT, rom bunebrivi airis dataceba Tbil isSi ZiriTadad kerZo sawarmoebis mier xdeba. datacebas adgil i aqvs mosaxl eobis mxridanac, Tumca amgvani faqtebis arseboba xel s aZl evs bunebrivi airis distributor "Tbil gazs", vinai dan:

- amgvarad "Tbil gazis" inkasatorebi mosaxl eobas, Cvenebebs ayal beben, bunebrivi airis safasuris nawil s xel ze iReben naRdi ful iT da xel mZRvanel obas unawil eben;¹⁴¹
- mosaxl eobas miaweren im mocul obasac, romel ic kerZo sawarmoebis funqcionirebas xmardeba;¹⁴²
- urigdebian im finansur-pol itikur j gufebs, romel Ta mfarvel obiT moqmedi kerZo sawarmoebic gazis safasurs ar ixdian da maT mier moxmarebul i gazi an mosaxl eobas miwereba, an danakargad iTvl eba;
- mil sadenebSi didi danakargisa da mosaxl eobidan gazis safasuris amouRebl obis sababiT saxsrebs iReben biuj etidan, kerZo bankebidan, rac i sev biuj etis dasafari xdeba;
- xel ovnurad uqmnian daval ianebas bunebrivi airis meurneobis sawarmoebS, raTa saxel mwifo iZul ebul i gaxdes, isini TviTRirebul ebaze iafad gayidos;

gazis safasuris amoRebis maCvenebl is gaumj obeseba ki ar xerxdeba, vinai dan es arc mosaxl eobis, arc "Tbil gazis" menejmentis, arc qal aqis meriisa da arc masTan daaxl oebul i j gufebis interesSi ar Sedis. wl ebis ganmavl obaSi "Tbil gazis" daval ianeba meTodurad da winaswarganzraxul ad mimdinareobda. saxel mwifo iZul ebul i iyo, wamgebiani sawarmo iafad gaeyida.

"Tbil gazis" daval ianeba

amJamad "Tbil gazis" daval ianeba 120 mil ion l ars aRemateba. Aaqedan "Tbil gazs" 16,2 mil ion l ari marTebS "saqgazis", 18 mil ion l _ "saqtransgazrmrewvis", 20 mil ion l _ biuj etis, 25 mil ion l _ meriis, 5 mil ion l _ kerZo bankebis. mTel i daval ianeba warmoqmnil ia teqniki da komerciul i danakargebis gamo.

¹³⁹ Corruption in Georgia, Case Study, World Bank 2001.

¹⁴⁰ "Tbil gazis" Semowmebis aqti, 2004 wel i.

¹⁴¹ "Tbil gazis" Semowmebis aqti, 2004 wel i.

¹⁴² "Tbil gazis" Semowmebis aqti, 2004 wel i.

danakargisa da val is zrdasTan erTad izrdeba saxel mwifo dotaciac, rac xel s uwyobs korufciul garigebebs.

amrigad, SeiZl eba iTqvas, rom "Tbil gazis" mmarTvel oba Tbil isis meriasTan erTad wl ebis ganmavl obaSi momgebian bizness eweoda,¹⁴³ kerZod:

- mosaxl eobidan aRebul i gazis safasuris nawil s naRdi ful iT iTvisebda;
- sakuTar kerZo sawarmoebis amuSavebda an saamisod sxvebs urigdeboda;
- urigdeboda im pol itikur j gufebs, romel Ta mfarvel obiTac MmuSaobdnen aRniSnul i sawarmoebi;
- iTvisebda "Tbil gazisTvis" biuj etidan gamoyofil i saxsrebis nawil s;
- iTvisebda kerZo bankebidan aRebul i kreditebis nawil s¹⁴⁴;

"Tbil gazi" dRes saprivatizacio sawarmoTa Sorisaa da misi Sesyidva ramdenime j gufs surs. bol o dros xel isufl ebis farTomasStabiani privatizaciis fonze, "Tbil gazis", ise, rogorc gazis sxva sawarmoTa Sesyidvis survil s ZiriTadad rusul i saxel mwifo kompaniebi, "gazpromi" da gaerTianebul i energetikul i sistemebi gamoxataven. sxva sakiTxia, ramdenad SeiZl eba privatizacia ewodos sakuTari saxel mwifo sawarmoebisaTvis qonebis CamorTmevas da ucxo, arakeTil ganwyobil i qveynis saxel mwifo sawarmoebisaTvis mis gadacemas. xel isufl eba val debul ia, amgvare privatizaciis arsi da daniSnul eba sazogadoebas ganumartos.

qarTul -rusul i finansuri j gufebi, roml ebic energetikis sferoSi wl ebis ganmavl obaSi TanamSroml obdnen, cdil oben danaSaul ebrivi gziT mopovebul i qonebis l egal izacias. maTi TanamSroml oba _ es iyo korufciul i garigebebis mTel i j aWvi, ramac saqarTvel os energetika, ise, rogorc mTel i ekonomika, dangrevamde miiyvana. Aar arsebobs aranairi garantia imisa, rom am j gufebis mier saqarTvel os gazis meurneobis sawarmoTa, "Tbil gazis", „Tbil sresis“ danarCeni saxel mwifo bl okebis, magistral uri mil sadenebis, el eqtrogadacemi xazebis, "azotis" xel Si Cagdebis Semdeg xel isufl eba moaxerxebis maTi saqmi anobis kanonis CarCoSi moqcevas.

XI "gazpromi" saqarTvel oSi

2003 wl is ivl isSi saqarTvel os xel isufl ebam saiduml o viTarebaSi "gazpromTan" 25-wl iani SeTanxmeba dado strategiul i TanamSroml obis Sesaxeb.

gaCnda seriozul i eWvi, rom am SeTanxmebis ukan kl anur-korufciul i garigeba ido. qarTul i pol itikuri el ita dainteresebul i iyo, 2003 wl is noembris saparl amento arCevnebis Semdeg xel isufl ebaSi Tundac rusul i mxaris xel Sewyobit darCenil iyo. rusul i mxaris interesi ki iyo kavkasiis energetikul i bazris srul i kontrol i da am gziT regionSi strategiul i poziciebis ganmtkiceba.

rusul i saxel mwifo kompania "gazpromi", romel sac 2003 wl isaTvis ukve miRweul i hqonda SeTanxmebebi central uri aziis qveynebtan¹⁴⁵, ukrainasTan, mol dovasTan

¹⁴³ Dclaskvnebi gakeTebul ia "Tbil gazis" 2004 wl is Semowmebis aqtis mixedvit _ l .Lj .

¹⁴⁴ Tbil isis meriis erT-erTi samsaxuris muSakTa mtkicebit, saxel mwifo biuj etidan Tu kerZo bankebidan aRebul i kreditis 20%-30%-s meria da "Tbil gazi" iyofda _ l l j .

¹⁴⁵ NewsBase, June 2003, Caspian Special Report, p.3.

da somxeTTan strategiul i TanamSroml obis Sesaxeb (gazis warmoeba, Sesyidva, tranziti da zogierT SemTxvevaSi distribucia)¹⁴⁶ ukeT SesZI ebda Tavisi geostrategiul i interesebis dacvas kavkasiaSi.

amgvarad, 2003 wl isTvis rusul i gazis supermonopol istma moamzada pol itikuri da iuridiul i baza kaspiispireTis qveynebTan erTad OPEC-is msgavsi gazis kartel is Seqmni saTvis.

2002 wel s "gazpromma" strategiul i TanamSroml obis Sesaxeb SeTanxmeba dado iranTanac.¹⁴⁷ Aamis Semdeg saqarTvel o rCebeda l amis qveynad mTel postsabWoTa sivrceSi (aseve, azerbaij ani), romel Tanac "gazproms" amgvari xel Sekrul eba ar hqonda dadebul i.

saqarTvel os energetikul bazarze "gazpromis" Semosvl is mi zezebi sa da Sedegebis gansaxil vel ad 2003 wl is ivl is-seqtemberSi samjer Catarda mrgval i magida saqarTvel os bunebrivi airiT momaragebis strategiul i da pol itikuri aspeqtibis Sesaxeb.

SexvedrebSi monawil eobdnen energetikis saministros, saqarTvel os navTobis saerTaSoriso korporaciis, uSiSroebis sabWos, aSS-sa da didi britaneTis sael Coebis, Washington Advisers Group-isa da arasamTavrobo seqtoris warmomadgenl ebi, agreTve damoukidebel i eqspertebi. saqarTvel os xel isufl ebis pozicias "gazpromTan" dadebul i SeTanxmebis Taobaze warmoadgenda energetikis maSindel i ministri d. mircxul ava.

energetikis ministris argumentebi "gazpromTan" SeTanxmebis aucil ebl obis Sesaxeb iyo aseTi¹⁴⁸:

- saqarTvel os magistral uri gazsadenebis sistema aris qoneba, romel ic maqsimal urad unda iqnas gamoyenebul i qveynis sasikeTod. "gazpromi" erTaderTi kompaniaa, romel sac ainteresebs saqarTvel os magistral uri mil sadenebis reabilitacia, amdenad, is sasurvel i partnioria;
- "gazpromis" Semosvl a ar niSnavs meore rusul i kompania "iteras" gaZevebas. piriqiT, es ori kompania j ansaR konkurencias Seqmni s saqarTvel os gazis bazarze;
- "gazpromi" gazs Semoitans ufro iafad (\$50-ad, SeiZI eba nakl ebadac), vidre "itera" (\$60), vinai dan igi yazaxeTisa da TurqmeneTis sazRvarze gazs yidul obs \$44-50-ad, saidanac mxol od Rirebul ebis 50%-s ixdis val utiT, danarCens rusul i produqciita da momsaxurebit anazRaurebs. amgvari barterul i garigeba "gazproms" saSual ebs aZl evs, moaxdinos gazis fasis optimizacia;
- "gazpromTan" dadebul i 25-wl iani strategiul i SeTanxmeba ar ewinaaRmdegeba saqarTvel os mier aRmosavl eT-dasavl eTis damakavSirebel i energetikul i derefnis fargl ebi aRebul val debul ebebs. aSS-is mxare mimdinare mol aparakebebis Sesaxeb Tavidanve saqmis kursSi iyo da misi pozicia mxareebis mier gaTval iswinebul ia;¹⁴⁹
- "gazpromi" akontrol ebs rusul i mil sadenebis infrastruqturas da misi nebarTvis gareSe saqarTvel oSi gazs verc "itera" Semoitans da verc sxva

¹⁴⁶ www.eaia.doe.gov. Country Analysis Briefs, Armenia.

¹⁴⁷ www.eia.doe.gov. Country Analysis Briefs, Iran.

¹⁴⁸ saqarTvel os bunebrivi airiT momaragebis strategiul i da pol itikuri aspeqtibi, mrgval i magidis Sexvedrebis Canawerebi.

¹⁴⁹ srul iad sapirispuro azrzedga aSS-is prezidentis special uri warmomadgenel i kaspiispireTis regionSi stiven mani, romel mac 2003 wl is oqtomberSi kembrij Si gamarTul saerTaSoriso konferenciaze sastikad gaakritika es SeTanxmeba da mas "DogAgreement _ ZaRl uri SeTanxmeba" uwoda _ l j.

kompania. Tu saqarTvel os xel isufli eba win aRudga "gazpromis" survil s da sxva kompaniasTan (igive "iterasTan") dado xel Sekrul eba, "gazpromi" seriozul dabrkol ebebs Seqmnis mil sadenebis bl okirebis saSual ebiT;

- saqarTvel os xel isufli eba izul ebul i iyo, daedo 25-wl iani xel Sekrul eba "gazpromTan", vinaidan es kompania ar cnobs mokl evadian kontraqts. sxva SemTxvevaSi "gazpromi" gazs 80 aSS dol arad Semoitans.¹⁵⁰

am argumentebidan mtkicea mxol od is, rom ruseTis magistral uri gazsadenebis qsel s mTl ianad "gazpromi" akontrol ebs da Tanxmobis gareSe verc "itera" da verc romel ime sxva kompania gazs ver gaatarebs. "gazproms" SeuZl ia, dabrkol ebebi Seqmnas mil sadenis bl okirebis an daziane bis saxiT. marTal ia isic, rom "gazproms" sCvevia mxol od mra val wl iani kontraqtebis dadeba

aqedan gamomdinare, naTel ia, rom gaxis al ternatiul i wyaroebis gaCenamde (azerbajani, irani) saqarTvel o mTl ianad ruseTze da rusul monopol iur kompania "gazpromze" iqneba damokidebul i. Tumca, monopol ist mimwodebel s ufl eba ara aqvs, TviTneburad Seuwyvi tos miwodeba Tundac momxmarebl is mier safasuris dagviane bis SemTxvevaSi. amgvარი qmedeba dasjadia saerTaSoriso norme bi T.

Zal ze susti Canda ministris is argumentic, rom qarTul i mxare izul ebul i iyo "gazpromTan" mra val wl iani strategiul i SeTanxmeba daedo, vinaidan sxva SemTxvevaSi "gazpromi" 1000 kubur metr gazs 80 aSS dol arze nakl ebad ar Semoitanda. gaxisTvis aseT fass saqarTvel os gadaxdisuunaro mosaxl eoba namdvil ad ver gaiRebs.

am SemTxvevaSi arsebobda gamosaval i. saqarTvel oSi bunebrivi airis sadistribucio fasi yvel aze maRal ia regionSi da 1000 kubur metrze 128 aSS dol ars Seadgens¹⁵¹. saqarTvel oSi yvel aze maRal ia gaxis transportirebis fasic da 1000 kubur metrze 8 aSS dol ars aRwevs. saqarTvel os xel isufli ebas survil is SemTxvevaSi SeeZl o, mosaxl eobisaTvis gaxis sadistribucio fasi ar gaezarda mogebis saxel mwi fo wil is Semcirebi T. Tumca xel isufli ebam am SesaZl ebl obis ganxil vac ki ar CaTval a saWi rod.

"gazpromTan" strategiul i TanamSroml obis Sesaxeb SeTanxmebis dadebidan da mrgval i magidis Sexvedrebidan erTi wel i gavida. am drois ganmavl obaSi saqarTvel os gaxis bazarze bevri araferi Sevl il a. "gazpromis" Semosvl as j ansaRi konkurencia ar Seuqmnia, "gazproms" arc gaxis fasis optimizacia mouxdeni a, rogorc amas energetikis yofil i ministri, d. mircxul ava irwmuneboda da 1000 kuburi metri 60 aSS dol arad Semoaqvs iseve, rogorc "itera" Semoqonda. "gazpromis" mimaRT val is dagroveba tradiciul i scenariT mimdinareobs da Tu es ase gagrZel da, "gazpromi" saqarTvel os gaxis meurneobas mTl ianad xel T igdebs, rac, al baT, Tavidanve ido rusul -qarTul i finansur-pol itikuri j gufebis strategiul monaxazSi.

"gazpromTan" dadebul i 25-wl iani strategiul i partniorobis Sesaxeb SeTanxmebis arc erTi muxl i ar Seicavs qarTul i mxaris damcav debul ebebs. igi emsaxureba mxol od gaxis momwodebel i mxaris interesebs.

aseTi SeTanxmebis ganxorciel ebiT saqarTvel oSi Sei qmneba gaxis monopol iuri bazari, rac ewinaaRmdegeba Cveni qveynis prioritetebis da msofil ioSi (gansakuTrebiT evrokavSirSi) mimdinare gaxis bazris liberal izaciis

¹⁵⁰ ministris mier mrgval i magidis Sexvedrebe warmodgenil i argumentebis Tanmimdevroba dacul ia _ l . j .

¹⁵¹ gaxis sadistribucio fasi somxeTSi 89 aSS dol ars Seadgens, Turan Agency, June.

tendenciებს. ამას გარდა, განხილული შეთანხმება ვერ უპასუხებს საკარტველ ოს მერ
ხელ მოწვევას და რატიფიცირებულ ენერგეტიკულ კვანძებს სულ სხვაგვარად¹⁵².

“გაზპრომსა” და საკარტველ ოს ხელისუფლებას სურს დადებულ 25-წლიან სტრატეგიულ
შეთანხმებაში საკარტველ ოს გაზის ბაზრის მონოპოლიზების საფრთხეებზე მიუთითებს
სამდგომარეობა:

მუხლი 1

- “გაზპრომსა” და საკარტველ ოს ენერგეტიკის სამინისტროს განმარტვობა მოიცავს
“გაზპრომის” მერ გაზის მოწოდებას, მარკეტინგს, დისტრიბუციას, მიწის სადენების
რეაბილიტაციას, არდგენას, გაფართოებას, სატრანზიტო პოტენციალის ერთობლივ
გამოყენებას, ერთობლივ პროექტების შეყენას სატრანზიტო პოტენციალის გამოყენების
მიზნით;

მუხლი 2

- “გაზპრომსა” და საკარტველ ოს ენერგეტიკის სამინისტროს განმარტვობა
გადამის “გაზპრომსა” და საკარტველ ოს გაზის საერთაშორისო კორპორაციის
განსაკუთრებულ კომპეტენციას, რაც გულსხმობს საკარტველ ოს “გაზპრომის”
ტიპის მონოპოლიური სტრუქტურის შეყენას;

მუხლი 4

- მურნეობის ფარული პრიატიზების საფრთხე, კერძოდ: კარტული მხარე ვალდებულ ებას
იქნეს, “გაზპრომის” 2003 წლის მესამე კვარტალში წარუდგინოს საკარტველ ოს გაზის
მურნეობის საწარმოთა კანონმდებლობა.

ხედავს, რომ შეთანხმების პირველი მუხლი მესამე აბზაცით, რომელიც ნათქვამია,
რომ მხარეები შეთანხმებულ ებას “საკარტველ ოს გაზსადენების არდგენის, ექსპლუატაციის,
რეკონსტრუქციისა და გაფართოების საკმარისი” სპეციალისტების ცნობით, საკარტველ ოს
მაგისტრალური გაზსადენების წლიური გამტარობა 9,5 მილიარდი კუბურ მეტრს შეადგენს.
მმართველი პროექტი გაწვავის იწვევს გამტარობის კი 18 მილიარდი კუბური მეტრი
წელიწადში¹⁵³.

ამჟამად საკარტველ ოსა და სამხრეთის გაზის საერთო წლიური მოხმარება 2,5 მილიარდი
კუბურ მეტრს შეადგენს. ნაკლებად სავარაუდოა, მაგრამ 2007 წლისათვის სამხრეთის
ატომური ელექტროსადგური რომელიც დაიწყო და სამხრეთი ტურბინების გადამამაღებს,
ორივე კვეთის საერთო მოხმარებამ 5-6 მილიარდი კუბურ მეტრს გადააწარმოებს.

ამ დროისათვის უკვე დამთავრებული უნდა იყოს სამხრეთ კავკასიური მიწის სადენის
გაზსადენის მშენებლობა, სადაც საკარტველ ოს, ხელსეკრულების შეთანხმებით, 800 მილიონ
კუბურ მეტრს გაზს მიიქნება. შესაძლოა, ამ დროისათვის დამთავრდეს ირან-სამხრეთის
დამაკავშირებელი გაზსადენის მშენებლობაც.

ეს ორი პროექტი სასაუბრო ებას მსხვერპლს სამხრეთსა და საკარტველ ოს, მოახდინოს გაზის
წარმოების დიფერენცირება. ასე რომ, თუ ორივე პროექტი დროულად დასრულდება, ეს
ორი კვეთის გაზს არარსებებს მხოლოდ რუსეთთან შემოწმების მიწის სადენით.
ამიტომ, რბილად რომ ვთქვათ, გაუგებარია “გაზპრომის” დაინტერესება საკარტველ ოს
მიწის სადენების არდგენით, ექსპლუატაციით, რეკონსტრუქციით და, მიტუმრების, გაფართოებით,
როგორც ამას შეთანხმების პირველი მუხლი მესამე აბზაცით ამბობს.

წინადაც “გაზპრომთან” მოლაპარაკებები კონფიდენციალური დამინარეობდა,
სავარაუდოა, რომ:

¹⁵² www.energychartertreaty

¹⁵³ ევროკავშირის გაზით მომარაგების საფრთხეების საკითხები, პროფ. ტ. გოციაშვილი, კონფერენცია
სატრანზიტო კვეთების გაზით მომარაგების საფრთხეების შესახებ, NATO, 2003 წლის 24 მაისი.

- ruseTs ar daukargavs samxreTkavkasiuri gazsadenis proeqtis CaSI is da Turqetis bazris monopol izebis imedi saqarTvel odan an somxeTidan axal i gazsadenis Seyvanis gziT da agrZel ebs muSaobas am mimarTul ebiT;
- saqarTvel os xel isufli ebisa da "gazpromis" mesveurTa CanafiqriT, saqarTvel os magistral uri gazsadeni (somxeTis infrastruqturasTan erTad) imuSavebs reversul ad iranul i gazis garkveul i mocul obebis eqsportze kavkasiisa da ruseTis gavliT evropisaken. Aam varauds safuZvel s umagrebs Semdegi faqtebi:

1. evrokavSiri mol aparakebebs awarmoebis iranTan 2010 wl idan gazis didi mocul obebis (iranis SeTavazebiT 80-100 mil iardi kuburi metri wel iwadSi¹⁵⁴) Sesyidvis Taobaze;
2. "gazpromma" 2002 wel s SeTanxmeba dado iran is xel isufli ebasTan strategiul i TanamSroml obis Sesaxeb, monawil eobs samxreT farsis gazis sabados ganvitarebaSi da iran-somxeTis gazsadenis mSenebl obaSi;
3. iranma da ukrainam 2003 wl is zafxul Si xel Sekrul eba dades wl iurad 15 mil iardi kuburi metri iranul i gazis miwodebis Sesaxeb;¹⁵⁵
4. 2003 wl is 12 april s bul gareTis energetikis ministris cnobiT, am qveynis mTavrobam dasturi misca iranul i gazis sakuTari teritoriit avstriisken tranzitze.¹⁵⁶

am informaciebis Tanaxmad, mol aparakebebi iran is gazis evropaSi eqsportis da tranzitis Sesaxeb, al baT, warmatebiT dasrul deba. iranul i gazis evropaSi Setana SeiZl eba:

- Turqetisa da saberZneTis gavliT am ori qveynis damakavSirebel i mil sadenis mSenebl obis damTavrebisTanave an bul gareTidan TurqetSi Semaval i reversirebiT evropisaken;
- saqarTvel osa da somxeTis magistral uri mil sadenis reversirebiT da gafarToebiT ruseT-ukrainis gavliT evropisaken, riTac, nawil obriv, SeiZl eba aixsnas saqarTvel os yofil i xel isufli ebis mtkiceba, rom "gazpromTan" dadebul i SeTanxmeba ar ewinaaRmdegeba samxreT kavkasiuri mil sadenis proeqts. meore mxriv, naTel ia "gazpromis" daiintereseba saqarTvel os maRal i gamtarobis infrastruqturIT;
- amgvare varaudis safuZvel s iZl eva is faqtic, rom "gazpromsa" da saqarTvel os xel isufli ebas Soris dadebul strategiul SeTanxmebaSi saubar ia qarTul i mil sadenis gamoyenebaze tranzitis mizniT, satranzito mimarTul ebis miuTitebl ad¹⁵⁷.

Tu es marTal ia da "gazpromTan" dadebul i 25-wl iani strategiul i SeTanxmebis ukan iranul i gazis tranzitis proeqti igul isxmeba(somxur-qarTul i magistral uri mil sadenis reversirebiT), erTi SexedviT, TiTqos yvel aferi wesrigSia. am SemTxvevaSi saqarTvel oze gavi is Crdil oET-samxreTul i energetikul i koridoric, rac aranairad ar ewinaaRmdegeba saqarTvel os strategiul intereseb, piriqiT.

¹⁵⁴ Vasilenko R., Blue Stream Problems Make Caspian Gas Exports Wary of Partnership with Gazprom, Russian Petroleum Investor, p. 43, June/July 2003.

¹⁵⁵ Turan-Energy, July 18, 2003.

¹⁵⁶ Moors K., Iran Moves to Establish Foreign Agreements in Shadow of New Era for Iraq, Caspian Investor.

¹⁵⁷ SeTanxmeba saqarTvel os xel isufli ebasa da "gazproms" Soris strategiul i TanamSroml obis Sesaxeb, muxl i 3.

Tumca saki Txis ufro Rrma Seswavl a amgvar rwmenas aqar wyl ebs, kerZod: "gazproms" strategiul i TanamSroml obis SeTanxmeba aqvs dadebul i iranis xel isufli ebasTan, Sesul ia samxreT farsis sabadoze, aSenebs samxreT farsidan iranis saxmel eTo nawil ze¹⁵⁸ Semaval da iran-somxeTis damakavSirebel mil sadenebs, srul ad akontrol ebs somxeTis energetikul sistemas. **saqarTvel os magistral uri mil sadenis "gazpromis" mier gakontrol ebis, gafarToebisa da reversirebis SemTxvevaSi¹⁵⁹ rusul i gazis monopol istis xel Si aRmoCndeba iranul i gazis eqsportis garkveul i segmentic.**

"gazpromis" mier iranul i gazis eqsportis gakontrol eba ewinaaRmdegeba saerTaSoriso energetikul i bazris liberal izaciis tendenciebs da energetikul i qartiis debul ebebs. **saqarTvel os xel isufli eba, romel ic aRiarebs qartias da iziarebs mis debul ebebs saerTaSoriso energetikul i bazris liberal izaciis Sesaxeb, unda gaemij nos imgvar kurss, romel ic xel s Seuwyobs regionul i gazis bazris monopol izacias.**

qarTul i mil sadenis gafarToeba da reversireba iranul i gazis evrokavSirisaken eqsportisaTvis, im SemTxvevaSi, Tu "gazpromma" xel Si Caigdo qarTul i magistral uri mil sadenebi, sxva seriozul safrTxeebsac Sei cavs. kerZod, cnobil ia, rom rusul i kompaniebi urigdebi an finansur-ekonomi kur Gj gufebs postsabWoTa qveynebsi, deben maTTan aratrarentul barterul garigebebs, rac SeuZl ebel s xdis maTi saqmianobis sazogadoebriv kontrol s.

iranul i gazis eqsporti "gazpromis" kontrol iT saqarTvel o-somxeTis damakavSirebel i mil sadenis gafarToebisa da reversirebis SemTxvevaSi mniSvnel ovan finansur nakadebs warmoqmni da maT savaraudod gainawil eben garigebul i rusul - qarTul i finansur-pol itikuri j gufebi. savaraudod, es j gufebi Seecdebi an, Seaferxon gazis bazris liberal izeba, rac uaryofiT gavlenas moaxdens demokratizaciis procesze ara mxol od saqarTvel oSi, aramed mTel regi onSi.

daskvna "gazpromTan" dadebul i SeTanxmebis Sesaxeb

"gazpromTan" dadebul i SeTanxmeba 25-wl iani strategiul i TanamSroml obis Sesaxeb am formiT miuRebel ia, vinaidan igi Seicavs safrTxeebs rogorc geostrategiul i, ise Sidapol itikuri da energetikul i usafrTxoebis Tval sazrisiT, kerZod:

- saqarTvel os magistral uri mil sadenis "gazpromis" mier xel Si Cagdeba, misi reversirebis SemTxvevaSi, "gazproms" saSual eba miscems, gaakontrol os evropisken mival i iranul i gazis eqsporti;
- safrTxes uqmni s qveyni s strategias energetikul i wyaroebis diversificirebis Tval sazrisiT;
- abrkol ebs liberal uri bazris Camoyal ibebas;
- saukeTeso SemTxvevaSic ki, Tu "gazpromi" TurqeTsi SeWras ar gegmavs, SeTanxmeba pirdapir safrTxes Tu ara, diskomforts uqmni s samxreT kavkasiuri mil sadenis proeqts, romel ic nawil obriv regionul bazarzec aris orientirebul i;
- rusul i anal ogi iT xel s uwyobs xel isufli ebis ol igarqiul i j gufebis mier kontrol s, rac SeiZl eba seriozul i barieri gaxdes qveyni s demokratiul i ganviTarebisatvis.

¹⁵⁸ www.eia.doe.gov. Country Analysis Briefs, Iran.

¹⁵⁹ Tu saqarTvel os xel isufli ebam ver dafara mowodebul i gazis safasuri da magistral uri mil sadeni dagrovil i val ebis angariSSi "gazpromis" kuTvnil ebaSi gadavida.

metic, es SeTanxmeba aris aratransparentul i kl anuri garigebis nimuSi, roml is monawil e qarTul i mxare 2003 wl is noembris pol itikuri movl enebis Semdeg oficial urad aRar arsebobs. Tumca arsebobs Sesazl ebl oba, es sicariel e Seavsos xel isufl ebaSi mosul i axal i pol itikuri Zal is romel ime segmentma, riTac safrTxeebi ar icvl eba. aqedan gamomdinare, es SeTanxmeba am formiT ar SeiZl eba iyos saqarTvel osa da "gazproms" Soris xangrZl ivi partniorul i urTierTobis ganmsazRvrel i mTavari dokumenti da igi aucil ebl ad unda gadaixedos.

daskvna

- saqarTvel os ara aqvs energetikul i usafrTxoebis strategia, romel sac unda daefuznos energetikis sferoSi miRebul i gadawyvetil ebebi;
- wl ebis ganmavl obaSi gazis mowodeba/distribuciisa da moxmarebis yvel a rgol Si arsebul ma korufciam da umarTaobam saqarTvel os gazis meurneoba daangria, sawarmoebi val ebSia Cafl ul i;
- gazis mTel i meurneoba
- 1993-1994 wl ebis daval ianebaSi bral i mosaxl eobas nakl ebad miuZRoda, vinnai dan gazi dotaciuri iyo da mosaxl eoba misi Rirebul ebis mxol od erT meoTxeds ixdid (1994 wel s gazis fasi 40 rubl i iyo, saidanac mosaxl eoba mxol od 10 rubl s ixdid, danarCeni biuj ets unda daefara); mosaxl eobis arc amJamadaa didad damnaSave, radgan importirebul i gazis raodenobis mxol od meoTxeds moixmars (wl iuri 1 mil iardi m importirebul i gazidan mxol od 250-300 mil ion kubur metrs);
- srul i ganukiTxaobaa gazis miwodeba/distribuciaSi aRricxvianobis mxriv, agreTve mowodebul i gazis xarisxis dadgenis Tval sazrisiT;
- gazis bazari monopol izebul ia. ori rusul i kompaniis arsebobas konkurencia ar Seuqmnia da arc gazis fasze mouxdenia gavlena;
- rogorc saqarTvel os gazis miwodeba/distribuciis, ise kompaniebis mmarTvel ebi Zveli sabWoTa periodidan arsebul rusul -qarTul Crdil ovan ekonomikasTanaa Sezrdil i;
- rusul i saxel mwifo kompania "gazpromi" da misi l obisti finansur-pol itikuri jgufi aqtiurad cdil obs, daarwmunos xel isufl eba gazis magistral uri mil sadenebis, "Tbil gazis", "azotis" da "Tbil sresis" darCenil i bl okebis privatizebis aucil ebl obaSi, rac gul isxmobs maTTvis am sawarmoebis miyidvas;
- saqarTvel os parl amentma Sesworebebi unda mi iRos konstytuciaSi imisaTvis, rom xel isufl ebam strategiul i obieqtebis gayidva SeZl os;
- rogori Zl ieric ar unda iyos "gazpromis" qarTvel i l obistebis motivacia, maTi argumentebi ususura martivi mizezis gamo: qarTul i saxel mwifo sawarmoebisaTvis qonebis Camortmeva da rusul i saxel mwifo sawarmo "gazpromisaTvis" misi gadacema privatizacias ar niSnavs;
- am sawarmoTa rusul i kompaniebisTvis da maTi l obistebisTvis gadacemis SemTxvevaSi aRar rCeba bazris niSa iafi azerbaijanul i gazisaTvis, romel ic 2007 wl isaTvis Semova bazarze;

- azərbaycanlı qazıqarTul bazarze Səmsvl əmde magistrəl urı ml sadənebls "gazpromsəTvl" gəcəmls SəmtxvəvəSı infrəstruqTuras gəkontrol əbs monopol ıstı rusul ı saxel mwıfo kompanıa, romel ıc mırəbs ıafı azərbaycanlı qazı komercıal ızacııT gənpırobəbul upıratesobəbs;
- saqarTvel os industriul sawarməbSı, infrəstruqTuraSı da energetikul seqtorSı rusul ı saxel mwıfo/kerZo kapital ı Səsvl ə (kerZo kapital ı ofSorul ı zonebidan) qvəyanəSı arətrənsparentul finansur nakədəbs wərməqmıns, rəc SəıZl əbə Zəl ze səSıSı əRməCndəs ınstıtuconal urəd sustı qvəynı səTvl s;
- saqarTvel os industriul sawarməbSı, infrəstruqTurasə da energetikul seqtorSı rusul ı saxel mwıfo/kerZo kapital ı Səmsvl ə ofSorul ı zonebidan sagəreopol ıtikuri prioritətebls Səcvl əs gəmoıwvəvs.

rekəməndacıəbi

- saqarTvel os xel ısufl əbəm (səTbob-energetikis səministro) undə SəımuSəos energetikul ı usəfrTxəobıS mısəRəbi konfəcıə nəbısmıeri gədəwıvətıl əbəbsəS;
- saqarTvel os xel ısufl əbəm (səTbob-energetikis səministro) undə moıZıos səxsrəbi dəmosəxl əobə də sawarməbı əRWurvos Tənəmedrovə gəzıS gəSəzəmi də xərisxıs dəsədgəni xel səwıyobıT;
- saqarTvel os xel ısufl əbəm (səTbob-energetikis səministro, sxvə struqTurbəTən SəTənxməbıT) undə gəəmkəcros məosəxl əobısə də sawarməbıS mıer məxmərebul ı gəzıS səfəsuris gədəxdəzə kontrol ı, rəTə ər məxdəs əxəl ı dəvəl ıənebəbıS dəgrovəbə;
- saqarTvel os xel ısufl əbəm ər undə dəuSvəs gəzıS magistrəl urı ml sadəneblsə də gəzıS sxvə sawarməbıS məxvədə rusul ı saxel mwıfo monopol ıstı kompanıa "gazproms" xel Sı, rəTə qvəyanə ər dəkərgos əl tərnatıul ı azərbaycanlı ı də sxvə qvəynıS ıafı gəzıS mırəbıT məosəl ədnəl ı upıratesobəbı;
- saqarTvel os xel ısufl əbəm (səTbob-energetikis səministro) undə dəıwıyos məl əpərəkəbəbı dənərbəTən gəzıS magistrəl urı ml sadənebls rəbıl ıtacııS Təobəzə. əməTən, ml sadənebls rəbıl ıtacıə gəTvl ıl ı undə ıyos rəgıonSı ərəbul məxmərebəzə;
- saqarTvel os xel ısufl əbəm (səTbob-energetikis səministro) undə gəətaros qmėdiTı RənıSZıəbėbı, rəTə gəzıS əl tərnatıul ı wıyərəobıS məpəvəbəmədə ər məxdəs qəRTul ı gəzıS bəzrıs srul ı monopol ızacıə rusul ı kompanıəbıS mıer;
- saqarTvel os xel ısufl əbəm (səTbob-energetikis səministro) xel ı undə Səuwyos saqarTvel əSı gəmwıvırvəl ə də konkurentul ı gəzıS bəzrıs Cəmoıyəl ıbəbəs;
- saqarTvel os xel ısufl əbəm (səTbob-energetikis səministro) TxovnıT undə mımərtəos dənərbəbs məəmzədon mərtvısə də təqnikuri profıl ıS əməRl əsı də səSual ə pərsənal ı, romel səc ər əqnebə rusul -qəRTul Crdıl əvən bıznesTən mısəobıS nəgətiuri gəməcdıl əbə də romel ıc gəuZRvəbə qvəynıS energetikəs;
- saqarTvel os xel ısufl əbəm ər undə gədədgəs ıSəTı nəbıj əbı, rəml əbıC əWvqves dəəyənəbs mıs mıer dəsəvl əT-əRməosəvl əTıs dəməkəvSırebəl ı energetikul ı

derefnis fargl ebSia Rebul val debul ebebs da misi, rogorc sando partnori s saxel s Crdil s mi ayenebs;

- saqarTvel os xel isufI ebam ar gaataros RonisZiebebi, roml ebmac, SesazI oa, disbal ansi gamoiwvi os qveynis sagareo pol itikas da ekonomikur pol itikas Soris.

bibliografia

1. Karagiannis E., Energy and Security in the Caucasus, The Pipeline Competition and Inter-state Cooperation.
2. Security of Natural Gas Supply through Transit Countries, edited by Jens Hetland and Teimuraz Gochitashvili, NATO Science Series, Vol-149.
3. Gotsiridze R., "Privatization in Georgia: Factors Promoting Illegal Activities in Georgia's Privatization Process"- Tbilisi, ETRATI- 2003, p. 30.
4. Energy Balance of Georgia 2001, Statistical Publication, State Department of Statistics of Georgia.
5. EU: Le Rapport de la Commission Europeenne sur la Liberalization des Marches Gaziers, BIP N 10258, 06.012005.
6. www.sanet.ge/usistbl.html
7. Corruption in Georgia: Survey Evidence, June 2000.
8. Gazprom in Georgia, Some aspects of Gas Supply Security, L.Jervalidze, Security of Gas Supply Security in Transit Countries, NATO Science Series, Volume 149, p. 355-369.
9. Case Study, IFIS and Privatisation of the Energy Sector in Georgia, Manana Kochladze, 27 Sept. 2000, www.bankwatch.org
10. Eia. Country Analysis Briefs, Caucasus, Georgia.
11. **დაწინააღმდეგებელი ინიციატივა "Itera International Energy L.L.C" 1999, source – Itera Georgia.**
12. The Caspian Oil and Gas 1998, Georgia, the International Energy Agency.
13. www.ggic.ge
14. Natural Gas Supply, Consumption and Transit, Technical Assistance to the Ministry of Fuel and Energy of Georgia by TACIC, 1998, p.22-24.
15. Energy Security, Main Transmission Pipelines and Security of Supply, NG New Supply Chains and Modern Technologies, Theimuraz Gochitashvili, OPET Network, 2004, p. 121-123.
16. Vasilenko R., Blue Stream Problems Make Caspian Gas Exports Wary of Partnership with Gasprom, Russian Petroleum Investor, p. 43, June/July 2003.
17. Moors K., Iran Moves to Establish Foreign Agreements in Shadow of New Era for Iraq, Caspian Investor, May 2003.
18. NewsBase, June 2003, Caspian Special Report, p.3.
19. saqarTvel os gazis seqtori da misi ganviTarebis zogierTi probl emuri sakiTxi, T. goCitavili, strategiuli kvlevebisa da ganviTarebis centri, biuleteni 90, 2005 wl isianvari.

20. **Ŋĩĩããøáí èà ì àæáó Ĩ ðàãèðàëũñòáĩ Ĩ Óóðèì áí èñòáì à è Ĩ ðàãèðàëũñòáĩ Đañĩ óáèèèè Āðóçèý Ĩ Òĩðáĩáĩ-Ýèĩĩĩ è-ãñèĩ Ĩ Ĩĩððóáĩ è-ãñòáá í à 1992 Āĩã.**
21. **Ŋĩĩããøáí èà ì àæáó Ĩ ðàãèðàëũñòáĩ Óóðèì áí èñòáì à è Ĩ ðàãèðàëũñòáĩ Đañĩ óáèèèè Āðóçèý Ĩ Ĩĩãã-à Óóðèì áí ñèĩáĩ Āàçà á Đañĩ óáèèèè Āðóçèý í à 1993.**
22. **Ĩ ðĩòĩèĩè ì àæáó Ĩ ðàãèðàëũñòáĩ Đĩññèèñèĩé Óáããðàðèè è Ĩ ðàãèðàëũñòáĩ Đañĩ óáèèèè Āðóçèý Ĩ Òĩðáĩáĩ-Ýèĩĩĩ è-ãñèĩ Ĩ Ĩĩððóáĩ è-ãñòáá á 1993 Āĩãó.**
23. **Đàçðàøèðàëũĩ úá èáĩòú í à Ĩĩñòáãéó àãáíáéøèð èèáĩá Ĩ ðĩáóéøèè èç Đĩññèèñèĩé Óáããðàðèè á Đañĩ óáèèèè Āðóçèý í à 1993 áĩã.**
24. **Āáĩĩúá Ĩ Ĩĩñòáãéá è ñòĩèĩ Ĩñòè Ĩĩñòáãéýáĩ Ĩĩĩ áãçà á ðóáéýø è áĩèèãðãø Ĩĩ Āðóçèè, 1993.**
25. **Ŋĩ ðããèá Ĩ óàèèè-ãñèĩé Ĩĩñòáãéá Ĩ ðĩáóéøèè èç Đañĩ óáèèèè Āðóçèý á Óóðèì áí èñòáì çà 1993 áĩã.**
26. bunebrivi gazi, 1993-1994 wl ebi.
27. cnoba TurqmeneTTan savaWro-ekonomikuri urTierTobebis Sesaxeb.
28. **Ēĩĩòðãèð 005 94 ì àæáó áí áøíá-ýèĩĩĩ è-ãñèè òĩ ðããèáĩ èáĩ “Óóðèì áí-íáãèðàãçéñĩ Ĩðò” Ĩ èĩèñòãðñòáá íáòðè è áãçà Óóðèì áí èñòáì à è Ĩ Ĩĩ “Āðóçðáĩ ñãã” Ĩĩñòáãéó óóðèì áí ñèĩáĩ áãçà á Āðóçèþ á 1994 áĩãó.**
29. **Ŋĩĩããøáí èà ì àæáó Ĩ ðàãèðàëũñòáĩ Đañĩ óáèèèè Āðóçèý è Ĩ ðàãèðàëũñòáĩ Óóðèì áí èñòáì à Ĩ áçàèĩ Ĩðãñ-áòãø Ĩĩ Ĩĩñòáãéáĩ Ĩðèðĩáĩ Ĩĩĩ áãçà á áãèããðã 1994 áĩãã.**
30. **Ŋĩĩããøáí èà ì àæáó Ĩ ðàãèðàëũñòáĩ Đañĩ óáèèèè Āðóçèý è Ĩ ðàãèðàëũñòáĩ Óóðèì áí èñòáì à Ĩ á óðããóèèðĩááĩ èè áçàèĩ Ĩðãñ-áòĩá Ĩĩ Ĩĩñòáãéáĩ óóðèì áí ñèĩáĩ áãçà á 1993 - 1994 áĩããó.**
31. **Ĩ ðĩòĩèĩè Ĩãðãáĩáĩðĩá Ĩ ðàãèðàëũñòááĩ úø áãèãããøèé Óóðèì áí èñòáì à è Đañĩ óáèèèè Āðóçèý Ĩ ñĩòĩýĩ èè áçàèĩ Ĩðãñ-áòĩá Ĩĩ Ĩĩñòáãéáĩ Ĩðèðĩáĩ Ĩĩĩ áãçà.**
32. **Ŋĩ ðããèá Ĩ áçàèĩ Ĩðãñ-áòãø Ĩĩ Ĩĩñòáãéáĩ óóðèì áí ñèĩáĩ áãçà ì àæáó Óóðèì áí èñòáì Ĩĩ è Đañĩ óáèèèè Āðóçèý çà 1993-1994.**
33. **Āèð ñããðèè Ĩ óàèèè-ãñèĩé Ĩĩñòáãéá Ĩ ðĩáóéøèè èç Đañĩ óáèèèè Āðóçèý á Óóðèì áí èñòáì çà 1994 áĩã.**
34. saqarvel os respubl ikis ministrTa kabinetis 1994 wl is 25 april is dadgenil eba 241 TurqmeneTSi kl iringis wesiT misawodebel i produqciis fasebSi cvl il ebebis Sesaxeb, vice-premier z. kerval iSvil is xel moweriT.
35. saqarTvel os respubl ikis ministrTa kabinetis 1994 wl is 3 noembris dadgenil eba 973g “saqgazis” departamentisaTvis ruseTis federaciis mier saqarTvel os respubl ikisaTvis gamoyofil i 20 mil iardi rusul i rubl is kreditidan 1 500 mil ioni rubl is gamoyofis Sesaxeb bunebrivi airis Rirebul ebis dasafaravad.
36. firma “bemi”s general uri direqtoris, i. yifianis weril i saqarTvel os saxel mwifo meTauris, e. SevardnaZisadmi TurqmeneTis daval ianebis dafarvaSi firma “bemis” monawil eobis pirobebis Sesaxeb, 1994 wl is 21 ivnisi.
37. finansTa ministr d. iakobiZis pasuxi firma “bemis” general uri direqtoris, i. yifianis weril ze TurqmeneTis daval ianebis dafarvaSi firma “bemis” monawil eobis pirobebis Sesaxeb, 1994 wl is 18 ivl isi.

38. saqarTvel os vaWrobisa da material uri momaragebis ministris, m. zankal ianis weril i premier-ministr o. facaciasadmi TurqmeneTis mimarT warmoSobil i daval ianebis dafarvasTan dakavSirebiT, mz.01/222, 1994 wl is 26 april i.
39. saqarTvel os vice-premieris, z. kerval iSvil is weril i TurqmeneTis vice-premieris, x. o. iSanovisadmi saqarTvel os mier TurqmeneTidan gazis miRebis Sewyvetis Sesaxeb, 1995 wl is 11 agvisto, 302/5.
40. saqarTvel os vice-premieris, T. basil ias weril i TurqmeneTis vice-premier v. oCetcovisadmi saqarTvel os daval ianebis restruqturizaciis Sesaxeb, N 17/52, 1995 wl is 21 ivl isi.
41. sakredito SeTanxmeba saqarTvel os finansTa ministris moadgil es, n. bagrationsa da "saqgazis" departamentis direktors, d. el iaSvil s Soris "saqgazisaTvis" 1,500 mil iardi rubl is kreditis gamoyofis Sesaxeb, 1995 wl is 16 marti.
42. 1995 wels TurqmeneTidan miRebul i bunebrivi gazis odenobisa da misi anazRaurebis mdgomareobis Sesaxeb (TurqmeneTis monacemebi).
43. TurqmeneTidan miRebul i bunebrivi gazis odenobisa da misi anazRaurebis mdgomareobis Sesaxeb 1993-1994 wlebsi, "saqgazis" departamentis monacemebi;
44. **წიდააეა ია იაუაი ა ოდაი ცედა ოოდეი აი ნეიანი ააჟა ააჟა ოოდეი აი ნეიანი ააჟა ა 1995 აი აო**
45. **წიდააეა ია იაუაი ა ოდაი ცედა ოოდეი აი ნეიანი ააჟა ააჟა ოოდეი აი ნეიანი ააჟა ა 1995 აი აო**
46. **წიდააეა ია იაუაი ა ოდაი ცედა ოოდეი აი ნეიანი ააჟა ააჟა ოოდეი აი ნეიანი ააჟა ა 1995 აი აო**
47. saqarTvel os prezidentis brZanebul eba #306, 1996 wl is 6 maisi, TurqmeneTidan 1995 wels saqarTvel oSi mowodebul i bunebrivi airis gamo warmoSobil i val is dafarvis damatebiTi RonisZiebebis Sesaxeb;
48. **წიდააეა ია იაუაი ა ოდაი ცედა ოოდეი აი ნეიანი ააჟა ააჟა ოოდეი აი ნეიანი ააჟა ა 1993-1994 აა.**
49. TurqmeneTidan 1995 wels bunebrivi airis mowodebiT warmoqmnili sasaqonl o daval ianebis dafarvis droebiTi komisiis sxdomis oqmi, Tbil isi, 1996 wl is 11 marti.
50. Addendum to Contract between National Iranian Gas Company "N.I.G.C." The Islamic Republic of Iran and the State Department of "Sakgaz" (Georgia).
51. "saqtransgazis" general uri direktoris, zazaSvil is weril i TurqmeneTis navTobisa da gazis ministris nurmamedovisadmi somxeTSi gazis tranzitis safasuris gadauxdel obis Sesaxeb, 12-7/246, 1996 wl is 18 april i.
52. TurqmeneTis saxel mwi fo ministris, orazovis weril i saqarTvel os saxel mwi fo ministr l ekiSvil isadmi 1995 wels saqarTvel osaTvis miwodebul i gazis daval ianebis Sesaxeb.
53. Turqmenuli gazis dazustebuli balansi 1995 wl isaTvis, **Öaí òðàëüí íà Ī ðíèçáí àñòááí íí-Äèñí àò-àðñèíà Óí ðààèáí èà**, N8/661, 1996 wl is 13 maisi.

54. departament "saqgazis" Tavmj domaris, d. el iaSvil is cnoba 1995 wel s TurqmeneTidan 648,1 ml n kuburi metri gazis miRebis Sesaxeb.
55. saxazino departamentis direktoris, S. kvirikaSvil is samsaxurebrivi baraTi finansTa saministros sabiuj eto departamentis direktors, a. soxaZes firma "j orj ia-l"-saTvis TurqmeneTSi produqciis gadatvirTvisas gaweul i danaxarj ebis anazRaurebis Sesaxeb, N 04-09/235, 1996 wl is 24 ivnisi.
56. TurqmeneTis saxel mwifo sabiTumo-sacal o vaWrobis gaerTianeba "Turqmenbakal eas" general uri direktoris, borj akovis weril i saqarTvel os finansTa saministros 1100 tona Cais miRebis Sesaxeb.
57. TurqmeneTis saxel mwifo ministris, rej epovis weril i saqarTvel os finansTa ministr Wkuasel isadmi 1995 wel s miwodebul i gazis safasurad produqciis miwodebis Sesaxeb, N 9/3-11, 1997 18 ivnisi.
58. TurqmeneTis saxel mwifo ministris, rej epovis weril i "saqtransgazis" general uri direktoris, zazaSvil isadmi imis Sesaxeb, rom 1993-1995 wl ebSi mol aparakebaTa procesSi mTavrobebs miRweul i hqondaT SeTanxmeba daval ianebis Sesaxeb, ami tom misi pretenzia somxeTis gazis tranzitis Sesaxeb ar SeiZl eboda ganxil vis sagani gamxdariyo, 9/2-12, 1997 wl is 22 agvisto.
59. saqarTvel os finansTa ministris weril i TurqmeneTis saxel mwifo ministris rej epovisadmi, Txovna, daudasturos ramdenad Semcirda saqarTvel os daval ianeba TurqmeneTis mimarT kl iringiT miwodebul i produqciis Sedegad, 10/1141-458, 1997 wl is 18 ivl isi.
60. TurqmeneTis saxel mwifo ministris, rej epovis weril i saqarTvel os finansTa ministrisadmi 1995 wel s kl iringiT val is Semcirebis mdgomareobis Sesaxeb.
61. "saqtransgazmrewvis" direktoris, zazaSvil is weril i saxel mwifo ministr orazovisadmi, somxeTSi gazis tranzitis safasuris anazRaurebis moTxovna, 01/325, 1997 wl is 11 marti.
62. "saqtransgazmrewvis" direktoris, zazaSvil is weril i-Txovna sagareo saqmeTa ministris moadgil e ukl ebasadmi, somxeTSi gazis tranzitis safasuris anazRaurebis sakiTxi daeyenebinaT TurqmeneTSi saxel mwifo vizitis dRis wesrigSi.
63. **Ñi ðaaèà î àçàèi îðañ-àòàò ì àæäó Óóðèi áí èñòáí îî è Ðañí óáèèèíé Āðóçèý îî îî èàòà î îñòááí è ðèðíáí îáî ààçà á 1995 áî áó (îî ñîñîýí èð í à 01.05.97á).**
64. kontrol is pal atis wl iuri angariSebi, 1994-2003 wl ebi.
65. parl amentis droebiTi sagamoZiebo komisiis Tavmj domaris, g. baramiZis weril i saqarTvel os general ur prokurors, j . babil aSvil s, uSiSroebis ministrs, S. kviraias da kontrol is pal atis Tavmj domares, r. SaviSvil s, 107-02, 1996 wl is 5 mai si.
66. "saqgazis" Semowmebis aqti, 9.09.1995.
67. Seni Svnebi "saqgazis" 1995 wl is Semowmebis aqtTan dakavSirebi T.
68. ss "transgazis" Semowmebis aqti, 9.09 1995.
69. Seni Svnebi ss "transgazis" 1995 wl is Semowmebis aqtTan dakavSirebi T.
70. ss "saqtransgazis" danakargebis anal izi, 1994 wel i.

71. "Tbil gazis" Semowmebis aqti, 1996 wl is seqtemberi.
72. amonari di "saqgazis" departamentis Semowmebis aqtidan, 21.02.1996.
73. ss "qimkombinatis" Semowmebis aqti, 21.02.1998.
74. ss "qimkombinatis" xel mZRvanel is Seni Svnebi "qimkombinatis" 1998 wl is aqtTan dakavSirebi T.
75. asociacia "iberia-fil mis" Semowmebis aqti, 29.02.1998.
76. auditorTa weril i kontrol is pal atis Tavmj domares, r. SaviSvil s 1998 wel i.
77. "Tbil gazis" Semowmebis aqti, 2004 wel i.
78. SeTanxmeba saqarTvel os xel is ufl ebase da "gazproms" Soris strategiul i TanamSroml obis Sesaxeb, 2003 wl is 1 ivl isi.
79. "itera" saqarTvel oSi, 2004.
80. saqarTvel os bunebrivi airiT momaragebis strategiul i da politikuri aspektebi, 2003 wl is ivl is-seqtembris mrgval i magidis Sexvedrebis Canawerebi.
81. "Tbil gazis" mTavrobis mier "Tbil gazis" aqciaTa paketis marTvis ufl ebi T gadacemis Sesaxeb", r. gociriZe, parl amentis sabiuj eto ofisi, 2003 wl is agvisto.